

קונטרס

אור

המודע

מאמרים נחמדים בדרך האגדה והמוסר
בעניני עבודת וסגולת
ימי ספירת העומר
והכנה לקבלת התורה

יסודות בנויים על דברי חז"ל ובעלי מוסר
להאיר עינינו לראות אור המאיר לנו בתקופה זו, ולהעיר איך להמשיכה לכל השנה כולה
משולב בעובדות והנהגות מגדולי ישראל

נכללו בו דברי חיזוק בעניני:
להתעלות בתורה ועבודת השי"ת, כבוד החברים בלימוד התורה
וענין כח התשוקה לעבודת ה' הנלמד מ'פסח שני'

מתוך ספר 'אור המועד' עם מאמרים חדשים והוספות חשובות

ומצורף קונטרס 'אמת קנה'
פירוש קצר על המ"ח קניני תורה מלוקט מספרי הקדמונים
ולוח מנין המ"ח קניני תורה לפי סדר ספירת העומר

כולל 'אור התלמוד' הערות במצות ספירת ימים ושבעות, ועניני פסח שני

וקונטרס אור המאיר

סיפורים והנהגות ממורי ורבי הג"ר מאיר הערשקאוויץ זצ"ל

בחמלת ה' עלי ובזכות הרבים מאת
אברהם בן אמו"ר הר"ר אפרים אליעזר הכהן

פאדאווער

מהדורה חדשה תשפ"ד

הסכמות שקבלתי לספר 'אור המועד' על המועדים בשנת תשע"ט

רה"י הג"ר מלכיאל קוטלר שליט"א

RABBI ARYEH MALKIEL KOTLER
BETH MEDRASH GOVCHA
LAKEWOOD, N.J. 08701

אורי' מלכיאל קוטלר
בית מדרש גבוה
לישיבות, נ.י.

בתמלל ג' רגלים 'השיאנו ה' אלקינו את ברכת מועדך לחיים ולשלום' וכו', ומביא
האבודרהם כמה פירושים, א' מלשון 'הדומתנו' שמתללים שעי' ברכת מועדך
תרומם אותנו. עוד פי' בלשון 'משיאנו' משאואות, ור"ל שתאיר לנו עי' ברכת מועדך.
עוד פי' מלשון זכרון שעי' הברכה מועדך תקרבנו אילך, והאבודרהם עצמו פירש
מלשון 'וישא משאות' ענין דורן - שלח לנו ברכת מועדך ע"ש.

ולכל הפירושים היו הוא תפילה על הרושם של המועדים עלינו, ואין שנתרומם
ושתאיר ענינו וכו', ור"ל שישאר רושם של הימים ומועדים בנו וברגלנו לכל השנה.
ופשוט שענין המועדים הוא זמנים של פגישת והתוועדות עם הקב"ה כביכול ושעי'
זה נועלה ועלן לאורה כל השנה.

אפרון נמטיה למע"כ הרה"ג ר' אברהם הכהן פאדאווער שליט"א מחשבו
האברכים בישיבתנו הק' לן בעומקה של הלכה ומבני עליה תמידית, אשר מוציא לאור
תמידים כסדרם בכל המועדים והזמנים גלויים בשם 'אור המועד' - המאיר לנו עניני
המועד ואין להתעלות ולהתרומם מהמועד, בתורה וידאת שמים ולימודים מוסריים.

וב"ה שמתקבלים הדברים בי מדרשא בחיבה וה"ה מכל הרבה תועלת להמעינים
לקחת את ברכת המועדים תמיד, ועכשיו מתכבד יחד ומוציא לאור ספר חשוב אור
המועד, ויה"ר שיתקבלו דבריו בי מדרשא והנה תלומדיהם והמעינים, יפצו מעינותיו
חוצה להגדיל תורה ולהאדירה.

הדפוס 'אברהם' ישיבת
אור המועד קולף
בית מדרש גבוה

מו"ר הג"ר מאיר הערשקאוויץ זצ"ל

Yeshiva Bais Binyomin
Mesivta Bais Pinchos Sholom

51 Carlton Road • Monsey, New York 10952 • Tel. 845-207-0330

Chaim Hershkowitz
Rabbi Meir Hershkowitz
Rabbi Yehoshua Hershkowitz
Rabbi Yehoshua Hershkowitz

הסכמה ממור ורבי

הרה"ג ר' מאיר הערשקאוויץ שליט"א

הנה בא לפני תלמידי החשוב והנעלה, האבדן ר' אברהם הכהן פאדאווער שליט"א,
ובידו חבילות של קונטרסים שברצונו להוציא לאור עולם כספר שלם אשר בשם 'אור
המועד' יכונה, וממה שראיתי בהם מציאתי אוצר בלום של רעיונות והארות נפלאים
בעניני המועדים, אשר הם באמת 'אור' לכל מועד וזמן, שבהם יתלהב לב הקורא
להבין עניני עבודת וסגולת הימים טובים לאושרם, ולזכות להשפעות אורות הזמנים
והמועדים. וכל המאמרים מיוסדים על אדני פז של חז"ל וגדולי המפרשים, ואסף
וליקט מלשונם הזהב, וגם הוסיף נופך מדינה, וסידר הדברים באופן יפה וקל שיהיה
שוה לכל נפש, מקטן ועד גדול.

ובודאי תועלת ספר זה גדול מאד, שמלבד שבהבנת עניני המועדים והזמנים
יתעורר האדם לנצל כראוי סגולת הימים טובים, הרי שהדברים מלמדים להועיל גם
על הרבה ענינים כלליים בעבודת הש"ת, ובהם נפתחו אורה בתורה, עבודה,
ור"ש. ובאמת הרבה מהמאמרים כבר הדפיס וחילקם בין כותלי הישיבה ומחוצה
לה, ותקבלו הדברים בחיבה ובצמאון גדול, וכבר הנו רבים לאורם, ובכללם תלמידי
חכמים ומרביצי תורה גדולים, אשר משתמשים עם הגליונות בדרשותיהם, ואומרים
הדברים בשם אומרם.

והנני מזכיר את המחבר שליט"א עוד מימי בחורו בהיותו תלמיד בישיבתנו הק',
והיה מצטיין בכשרותיו הברוכות ובסברתו הישירה, ובמשך השנים עלה ונתעלה
בתורה ועבודה, ועכשיו שבס"ד עלה בידו ספר שלם על עניני המועדים, אברכו שיזכה
לס"ד מרובה, ויתקבל ספר זה בעולם התורה, ויהנו רבים לאורו, ויזכה להוציא לאור
עוד ספרים חשובים לתועלת הרבים ויפצו מעינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה.

החותם לכבוד המחבר שליט"א בחיבה ובהערכה

מאיר הערשקאוויץ

לשונות נפלאים בזכות המנדב מעות להפצת דברי תורה וחיזוק להרבים

"רבה טובת הדפוס בעולם אשר על ידה יגדיל תורה ויפצו מעינותיה חוצה, והנה מאחר שעל הרב קצור קצרה יד החכמים מלהדפיס ספריהם, ומכתתים
רגליהם מעיר לעיר ללקט כסף כדי להדפיס, וראוי לעשירים עם אלקי אברהם לפתח ידיהם אליהם בעין פה, ובזה חלק כחלק יאכלו עם החכם, כי בצל
החכמה בצל הכסף (קהלת ז, יב). והכל לפי מה שהוא הספר, ולפי מה שהוא נצרך לרבים, ולפי התועלת הנמשך ממנו לעבודת השם יתברך.

ודוק ותשכח שכמעט אין כסף שיהא נחשב למצוה רבה כזו, שכל הוצאה של מצוה היא לשעתו מתחיל במצוה וגומרה, אבל זה הנותן לצדך הדפוס, צדקתו
עומדת לעד לדור דורים, והוא מזכה את הרבים, וזכות הרבים תלוי בו, וילך לפניו ולאחריו צדק, אשריו מה טוב חלקו, קנה שם טוב קנה לו דברי תורה
קנה לו חיי העולם הבא וגם העולם הזה כסף כסף רבה" (פלא יועץ, ערך דפוס)

"ואם כותב חדושי תורה ומוסר לרבים, אין קץ לשכרו, וצדקתו עומדת לעד, ובודאי אין הרבצת תורה גדולה מזו, וזכות הרבים תלויה בו, כי יעמיד
תלמידים הרבה, ישוטטו רבים ותרבה הדעת את ה'" (יעב"ץ ב' מגדל עוז' בית המדות עליית הכתיבה אות ב ס"ק ב)

"והכותב ומבאר אותה למען המשכילים יבינו והתלמידים יעמדו על האמת ויוסיפו לקח טוב, אין למוד גדול מזה, ואין כבוד לתורה גדול ממנו" (הגהות
היעב"ץ, סנהדרין צט).

כעת ניתן לתרום עבור הדפסת ספר 'אור התורה' העומד לצאת לאור בקרוב בס"ד, ואפשר ליתן הקדשות לע"נ או לזכות העודנו בחיים, וזכות הרבים יהיה תלוי בכס!

יצא לאור בס"ד ובזכות הרבים ע"י מכון 'אורות' שע"י אברהם הכהן פאדאווער

מהדורה חדשה שנת תשפ"ד. חלק מהדברים נדפסו ב'אור המועד' בשנים שעברו. ספר 'אור המועד' י"ל בהסכמת הג"ר מאיר הערשקאוויץ זצ"ל, ויבליח"ט הג"ר מלכיאל קוטלר שליט"א

לעילוי נשמת זקני הרה"ג ר' ניסן בן ר' אפרים בן ציון וואלפין זצ"ל נפטר כ"ט ניסן תשע"ז ת.נ.צ.ב.ה

מי שיש לו הערה, הוספה או תגובה על שום קונטרס זה, מתבקש לשלוח הדברים בכתב, או לצלצל ולהעיר בעל פה. ניתן לקבל הגליונות בחנם בכל שבוע ומועד, הרוצה נא לצלצל
הרוצה לזכות את הרבים ולנדר הפצת גליונות 'אור המועד' או 'אור התורה', או לתרום עבור ספר 'אור התורה' העומד לצאת לאור בקרוב בס"ד, ניתן להתקשר אצל:

Avrohom Padawer (973) 901-0331 - 11 Riesling Ave. Lakewood, N.J. 08701

To Donate by Credit card: call 732-400-9003, press #0 - At end of process please state for 'Ohr Hamoed'

תוכן הענינים

מאמר א: 'עבודת ימי הספירה' – בנין ועליה לקבלת התורה – עמוד ב'

טעם מצות הספירה התשוקה וההכנה לשבועות / לשון 'ספירת העומר' לנצל כל יום ויום לעליה / טעם מנין ימים היוצאים – שבע שבתות תמימות של הכנה / טעם לשם 'חג השבועות' והכנת ה' שבועות של ספירה / ימי הספירה זמן פריחת וטהרת כלל ישראל / ההכנה לשבועות ע"י לימוד המ"ח קניני התורה והמוסר / לעבוד קצת בכל יום על קנין א' של התורה / לחשוב כמה התעלה כבר ומה נשאר עוד / חמשה מוסרי השכל היוצאים מימי הספירה / הראשון: האדם נולד לעמל התורה ולעליה תמידית / העליה תמידית ע"י עמילות התורה / החיים נמשל לסולם שאם אין עולים או יורדים / הלימוד מהספירה – תמימות בכל ימינו / אדם הוא הולך שצריך לילך מחיל אל חיל / השנית: השאיפה לגדלות – לא להיות 'שובע' ברוחניות / המסתפק בלימודו למה לו חיים? / להסתפק במיעוט גשמיות ולא ברוחניות / השלישית: לשמוח על השגתו בתורה / 'שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב' / הרביעית: להתעלות בהדרגה – מחיל אל חיל / לעבוד על נקודה מסוימת לתקופה מסוימת / החמישית: דרך העליה – כל אחד לפי כוחותיו / הדחף לעליה לזכור שעושה 'עטרה להמלך' / ימי הספירה אוצר של מטמונים / המשגיח דפק על השלחן ושאל 'למה אתם לא צומחים'?

מאמר ב: הלימוד מר"ע ומיתת תלמידיו – כבוד החברותא והחברים בלימוד התורה – עמוד י'

מיתת תלמידי ר"ע מפסח ועד עצרת / שהיתה עניניהם צרה זה לזה בתורה / שלא נהגו כבוד 'בתורה' של החברותא / מסירת התורה רק בשלימות המידות / טעם מיתת תלמיד ר"ע בין פסח לעצרת דוקא / ר"ע הזהיר על חומר הפגיעה בתורת החברים / ואהבת לרעך כמוך – זה כלל גדול 'בתורה' / חיוב כיבוד ה'חברותא' יותר מסתם חבר / לשמוע תורת החברים בשומע מפי הגבורה / השומע תורת חבירו – יזכה שה' ישמע תפלתו / המשבח תורת חבירו יזכה לס"ד בלימודו / גודל הנחיצות בשבירת מדת הצרת עין בתורה / לכבד דברי החברותא בנחת רוח / מלחמתה של תורה – בבקושה האמת והשלום / הודאה על האמת – כלל גדול בתורה / להתפלל תמיד שלא ישמח בכשלונו חבירו בתורה / להתפלל גם על תורתו של אחרים / להתרגל לשבח ולקלם דברי השני / לעשות פעולות של כיבוד לאחרים – וכן בדיבור ובמחשבה / העצה לעקור 'צרת עין' מהשורש – לחפש מעלה מיוחדת שיש בחבירו / עבודת ימי הספירה בתיקון המידות – ובפרט מדת 'עין טובה' בתורה / עבודת ימי הספירה בתיקון המידות – ובפרט מדת 'עין טובה' בתורה / היושע זכה לתורה ע"י שהחשיב תורתו של אחרים – וזהו דמותה של ישיבה

מאמר ג: לימוד מ'ספירת העומר' לנצל כל יום בחיים בתמימות – עמוד טז

ניצול כל יום וכל שעה בתמימות / חיזוק להתמדה בקביעות לימוד יומיו / יזהר לשקוד על הלימוד בכל יום / ה'חכמה' להתחיל ללמוד 'שני הלכות היום' / השלש עצות להצלחה מ'גאון אחד' / ה'חובות' של הג"ר חיים קניבסקי זצ"ל / 'אני בעל חוב גדול' / 'כך כדאי לי, כדי שאהיה מוכרח'!

מאמר ד: נחיצות העיון במ"ח קניני תורה – ובפרט במ"ט ימי הספירה – עמוד יח

ליקוט פניני אורות ימי הספירה – עמוד יט

ימי הספירה כחולו של מועד / בכל שנה ושנה מתחדש היציאה ממ"ט שערי טומאה / ימי העומר מסוגל לזכות לטהרה ואהבת חנם / ימים נוראים ועומדים ברומה של עולם – והמה לאות ולמופת לכל השנה כולה

לוח המ"ח קניני תורה על פי סדר ספירת העומר – עמוד כ'

קונטרס 'אמת קנה' על קניני התורה פירוש קצר על הקנינים מלוקט מספרי הקדמונים ע"י הרב משה מצגר שליט"א – עמוד כא

מאמר ה': פסח שני: הזכות של התשוקה בעבודת ה' בהרגשת 'למה נגרע' – עמוד כו

אור התלמוד ענין א': מצות ספירת ימים ושבועות – ביאור השיטות שהיא חד מצוה – עמ' כט

מנין הימים והשבועות הם חד מצוה או שתיים? / שיטת הרמב"ם ז"ל בזה וביאור 'הראיה ברורה' שלו / יסוד גדול: המצוה למנות הספירה בימיו ושבועותיו? / הביאור לפי"ז בהשיטות לענין מי ששכח לספור השבועות

אור התלמוד ענין ב' – האם מותר לאכול ה'פסח שני' ביחד עם חמץ או לא? – עמוד ל'

קונטרס 'אור המאיר' סיפורים והנהגות ממורי ורבי הג"ר מאיר הערשקאוויץ זצ"ל – עמוד לב

עבודת ימי הספירה – בנין ועליה לקבלת התורה – ונחיצות העליה התמידית

טעם מצות הספירה – התשוקה וההכנה לשבועות

ידועים דברי החינוך ז"ל בשורש מצות ספירת העומר (מצוה ש"ו) וז"ל: "משרשי המצוה על צד הפשט, לפי שכל עיקרן של ישראל אינו אלא התורה... והיא העיקר והסיבה שנגאלו ויצאו ממצרים כדי שיקבלו התורה בסיני ויקיימוה... ומפני כן, כי היא עיקרן של ישראל ובעבורה נגאלו ועלו לכל הגדולה שעלו אליה, נצטוו למנות ממחרת יו"ט של פסח עד יום נתינת התורה, להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו, כעבד ישאף צל, וימנה תמיד מתי יבוא העת הנכסף אליו שיצא לחירות, כי המנין מראה באדם כי כל ישרו וחפצו להגיע אל הזמן ההוא, וזה שאנו מונין לעומר, כלומר כך וכך ימים עברו מן המנין, ואין אנו מונין כך וכך ימים יש לנו לזמן, כי כל זה מראה בנו הרצון החזק להגיע אל הזמן, ועל כן לא נרצה להזכיר בתחילת חשבוננו רבוי הימים שיש לנו להגיע לקרבן שתי הלחם של עצרת" ע"ש.

וכפשוטו כוונת דברי החינוך היא, שהטעם שאנו מונים כמה ימים עברו כבר, ולא כמה ימים נשארו עדיין למתן תורה, הוא משום שהתשוקה שלנו ליום קבלת התורה גדולה כל כך, עד שאם נמנה ריבוי ימים הנותרים עד שבועות הרי"ז יגרום לנו צער, שנותר עדיין כל כך הרבה ימים עד יום הנכסף, ולכן מונים דוקא ימים היוצאים. אמנם לכא' זה צ"ב, שהרי בנוהג שבועות כשסופרים לקראת דבר שמחכים לו, סופרים את הימים שנותרו ליום המיועד, ולא הימים שכבר חלפו ואולו, שהרי ע"י המנין רוצה להזכיר לעצמו שאינו צריך לחכות אלא כך וכך ימים ליום הנכסף, וא"כ מה נשתנה כאן שלהראות התשוקה ליום הנכסף אנו מונים ימים היוצאים דוקא.

לשון 'ספירת העומר' – לנצל כל יום ויום לעליה

וביאר בזה הגר"ש פינקוס זצ"ל (שיחות לימי הספירה), שבעלמא מציאות זה שמונין ימים הנותרים הוא נכון רק כשימי ההמתנה ליום המיועד הולכים לריק, ואין בהם תועלת עצמי, ולכן מונה ימים הנותרים כי הוא שמח בכל יום שעבר, ונתקרב יותר ליום המיועד. אמנם בימי הספירה אינו כן, כי ימי הספירה אינם ימי המתנה למתן תורה לחוד, אלא הם ימי הכנה של עליה ובנין לקראת מתן תורה, שבכל יום ויום עלינו להתעלות יותר ויותר בעבודת ה' עד שנהיה ראויים לקבל התורה. ולפי"ז מה שאנו מונים ימים היוצאים דוקא, כי ימי הספירה הם ימים של בנין, שבונים עליה על גבי עליה, ובכל יום אנו נוטלים עמנו את ההכנה והעליה שזכינו לה בימים הקודמים. ולכן אין אנו שוכחים מהימים שיצאו, אלא אדרבה באמצעות כל הימים שעד היום הזה אנו עומדים יותר קרוב להתכלית, ומה"ט הם כלולים בעצם הספירה, כי בזה אנו מראים את החפץ הגדול לזכות באמת לקבלת התורה, שבלי ימי הכנה לא יתכן לקבל התורה.²

ויסוד זה מבואר בלשונו הנפלא של 'הכתב והקבלה' ז"ל (ויקרא כג, טו) בא"ד לבאר טעם מצות ספירת העומר, וז"ל: "ואין המכוון בזה לידע כמות הימים לבד... כמה ימים עברו, אבל עיקר מכווננו ההשגחה והעיון על איכות הימים... והמכוון האמיתי במילת 'ספירת העומר', ההשגחה ושימת עין על איכות השתעבודותינו אליו ית', להכין לבבנו להתקדש ולהתטהר יום יום בימים האלה, ובאמרנו 'היום כך וכך לעומר' המכוון בו הוראת שמחת תורה במה שעברו עלינו כמות ימים אלה אשר השתעבדנו בהם תאות ומחשבות לבבנו לעבודתו יתברך, אם הוצאת דברים על התקוה והתוחלת שבנפשינו, וההסכמה על להבא עד בואנו אל העבודה התכליתית שהוא יום מתן תורה" ע"כ. ונמצא ששלימות החיכוך והצפייה ליום מתן תורה לא יתכן אלא ע"י ימי ההכנה שעד היום הנכסף, ולכן מונין כל יום נוסף שבו זכינו להכנה וקורבה להיום הנכסף, שכשאנו מונים 'היום יום אחד לעומר' הכונה שיש אתנו יום א' של עליה והכנה לקראת קבלת התורה, וכן במשך כל הימים עד שבועות.

ואולי יש לפרש בזה מה שבאה מצות ספירת העומר בלשון 'תספרו חמישים יום', ותמהו המפרשים, שהרי הספירה עצמה אינה אלא למ"ט ימים, ולמה נמנה כאן יום החמישים שהוא יום מתן תורה שבא אחר המנין? ולאור הנ"ל י"ל, דכיון שהמנין למתן תורה ענינה הכנה ועליה ליום החמישים, ולא מנין גרידא, והתכלית הסופי הוא להגיע ליום החמישים עם מ"ט ימי הכנה, שביום השבועות עומד ביום החמישים לעליתו וקדושתו, וא"כ כל החמישים יום הם שלימות של ההכנה, ויום החמישים עצמו שבו מקבלים התורה היא גמר ההכנה עצמה, שנמצא שיש אתו חמישים ימים ספורים, דהיינו ימים של הכנה ועליה.³

טעם לשם 'חג השבועות' והכנת חג שבועות של ספירה

ובזה ניתוסף לנו פשט נפלא בטעם קריאת חג מתן תורה בשם 'חג השבועות', שלכא' תמוה, דמדו היחוד של השבועות לעצם חג מתן תורה, ולמה לא נקראה בשם 'חג התורה' וכדומה, לקבוע מה שאירע ביום ההוא. וביאר בזה השם משמואל' (שבועות תרע"ב) בשם אביו האבני נור' זצ"ל,

טעם מנין ימים היוצאים – שבע שבתות תמימות של הכנה

ולאור זה מבואר היטב מה שאנו מונים כל ימי העומר באופן של שלשלת, דהיינו שבכל יום מוסיפים על של אתמול, וכגון 'היום שני ימים לעומר' ו'היום שלשה ימים לעומר', ואין אנו מונים 'היום יום שני לעומר' ו'היום יום שלישי לעומר'. והכונה בזה, שכיון שעבודת ימי הספירה הם כדי לטהר עצמינו ולהתעלות במדרגות התורה, שנוכה לבסוף לקבל התורה בקדושה ובטהרה כנתינתו על הר סיני, לכן גם המנין היא באופן זה, שבכל יום מוסיף על יום העבר, כי המנין מורה על היותו עולה מדרגה יותר קרוב לקבלת התורה, ע"י עבודת ההכנה אליה, ולכן בכל יום נוטל עמו עבודה שהוא ובונה עליה עוד מעלה, ולכן ביום שני לספירה לא סגי שיהיה 'יום השני', דהיינו יום שני בפני"ע, אלא אדרבה יקח עמו יום הקדום ויצטרפו להיות 'שני ימים', וכן הלאה, וכן הולך ומונה כל המ"ט ימים עד שמגיע ליום החמישים שאז יוכה שיעלה בהר ה' ממש דהיינו הר סיני לקבל התורה.⁴

(א) מספר לעבדך באמת מועדים. (ב) וכע"ז כתב בקי בעניני ספה"ע להגר"ח קרלנשטיין זצ"ל. (ג) כך ראיתי להרב מדעברצין זצ"ל, בהקדמה לשו"ת 'באר משה' ח"ב. וחשבתי משל לדבר, שיש שני מיני לוחות לספירת העומר, האחת שכל יום הוא עמוד (דף) בפני"ע ובשאלו אותו היום זורק אותו העמוד (הדף) והולך ליום החדש. אבל יש לוח אחרת שבה כל הימים קבועים וקיימים בהלוח, ובכל יום שהלך, עדיין קיים אותו עמוד, ונמצא שכשמגיע ליום מ"ט, עדיין יש לו כל הימים שעד אז קיים אותו (עפ"י דברי הגר"י יחזקאל אברמסקי זצ"ל, שאמרנו בנוגע לוח השנה. הרי"ד ב'אהל משה' פ' ויקרא). וכדוגמת זה צריך להיות עבודת ימי הספירה, שצריך שכל ימי הספירה יהיו קיימים וחוקקים על לוח לב האדם, כי כל יום שמנה מסמל עבודה ועליה נוספת בעבודת ה', ועם עבודה זו ילך לקראת מתן תורה. (ד) וכע"ז מרומז בלשון ה'מהרש"א ז"ל (ע"ז ג. ב"ד"ה יום הששי) שכתב, שאע"פ שלכ"ע נתנה התורה ביום נ"א מן הספירה, אעפ"כ קבע השי"ת חג השבועות לדורות ביום חמישים מן הספירה, וביאר שם בזה"ל: "שלא היו ישראל או ראויים לחכמת התורה עד שיטהרו ויקדשו עצמם מכל טומאת מצרים שיצאו משם... וע"כ היתה הטהרה במספר שבעה שבועות ויום חמישים, שהם מספרים קדושים כעין שבת שמיטה ויובלות, ולפי שביים נ' נגמרה הטהרה שזכינו אח"כ ביום נ"א לקבל התורה, קבע השם יתברך אותו יום חמישים לחג שבועות..." ע"ש. הרי שיום החמישים עולה עם המנין של ההכנה הנצרכת להגיע אליה, כי ביום הזה נשלמה ההכנה לקבלת התורה. והרמב"ן ז"ל (ויקרא כג, טו) כתב "שיספור שבע שבתות תשע וארבעים יום ויקדש יום החמישים הנספר בידו" ע"כ.

שהכונה ב'שבועות' הוא, שבהיום הזה נגמרה עבודת 'שבע השבועות' של ימי הספירה, שבהם עשינו ההכנה והעליה להיות ראויים לקבלת התורה, וע"י הכנה זו אנו זוכים ליום קבלת התורה, ולכן נקבעה שמה 'שבועות' כי היא גמר ותכלית ימי ההכנה של ימי הספירה. ובה יש לבאר לשון הרמב"ן ז"ל (ויקרא כג, לו) על ימי ספירת העומר: "וצוה בחג המצות... ומנה מ"ט יום שבעה השבועות כימי עולם, וקדש יום השמיני כשמיני של חג, והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג, והוא יום מתן תורה... ולכן יקרא חז"ל בכל מקום חג השבועות 'עצרת', כי הוא כיום שמיני של חג שקרא הכתוב כן" ע"כ. ונמצא שחג השבועות הוא חגיגת שלימות היר"ט הארוך שנמשך מפסח עד קבלת התורה, שאנו חוגגין שבע שבתות תמימות של עליה וקבלת התורה."

ובדרך זו נבין גודל ענין התמימות המוזכר אצל מצות ספירת העומר, דכתיב 'שבע שבתות תמימות תינה', והרבה פוסקים ס"ל להלכה שמי שלא מנה אפילו יום אחד, שוב אינו מונה שאר הימים עם ברכה, משום שחיסר בהתמימות של שבע שבתות.¹ ואולי יש לבאר הטעם בזה, כי המניין היא להשריש ענין העליה מיום אל יום, ואם יחסר בהמנין אפילו יום א' הרי חסר לו מהעליה הרצופה, ודומה לבונה בנין, שמניח אבנים שורה ע"ג שורה, ורוצה לחסר שורה אחת, הרי שוב לא יוכל לבנות יותר, ולא יגיע לראות בגמר הבנין. ולכן עלינו להכיר בגודל חשיבות זמן המיוחד הזה, לנצל את סגולת הזמן, לבנות ולהתעלות מיום אל יום, בעבודת השי"ת, ובתיקון המידות. ובה נזכה לילך מחיל אל חיל, עד שיהי בידנו שבע שבתות תמימות של עליה, ונזכה לקבל התורה כראוי.

ימי הספירה זמן פריחת וטהרת כלל ישראל

ובאמת ימי הספירה שבין פסח לשבועות היתה תקופה שבה התחילה פריחת עם ישראל ליכות להיות עם הנבחר, ופריחה זו נמשכה למשך כל החמישים יום, כמבואר בלשון המדרש (שהש"ר, פ"ב, י) וז"ל: "כתפוח בעצי היער... מה התפוח זה משעה שמוציא ניצו ועד שגומר פירותיו חמישים יום, כך משעה שיצאו ישראל ממצרים ועד שקבלו את התורה חמישים יום" ע"כ. הרי שהיתה פריחה ארוכה בכלל ישראל עד שזכו ל'היום הזה נהייתה לעם'. וביתר ביאר כתב האלשיך ז"ל (דברים טז, ט – יב) כי אמנם בחג הפסח יצאו ישראל מעבודת לחירות, אך סילוק חלאת טומאת הנפש לא נגמר בו, כי עדיין הוצרך לספור שבעה שבועות לגמור הטהרה לגמרי, שהם ימי ליבון... שבעה שבועות תספר לך, שהוא לך להנאתך לגמור טהרת הנפש ע"י תשובה בהם, ואז בסילוק טומאת הנפש והזדככה מכל חלאה... ועשית חג שבועות לה' אלקיך, ושמת לפני ה' אלקיך. ונמצא שהפריחה של כלל ישראל היתה בהדרגה בחמישים יום בין פסח לעצרת, ובכל יום התרחקו מהטומאה והרע, ונתקברו ונתעלו להקדושה והטוב.²

וכדוגמת הספירה שמנו אבותינו בימים ההם בזמן הזה, כן אנו מונין בכל שנה ושנה, כי הספירה הולך ביחד עם ההכנה והעליה לקראת קבלת התורה, וכמבואר בלשון הזוהר הק' (זוה"ק יתרו ערך נב א') "ישראל כד הו' במצרים ואתטנפו גרמיהון בכל זיני מסאבו... וקב"ה אפיק יתהון מתחות פולחון... ודא איהו דאנן מנן לחו מיומא טבא דפסחא ואנן מנן יומי ושבועי... כי בכל יומא אפיק לן מחילא דמסאבו ואעיל לן בחילא דדכיו" ע"כ. וכע"ז כתב האור החיים הק' (ויקרא כג, טו) וז"ל: "וצוה ה' לספור שבע שבתות כי היו בטומאת מצרים... ודן בהם כמשפט נדה שדינה לספור ז' נקיים, וצוה ה' שיספרו ז' נקיים, ואז יהיו מוכשרים ליכנס לחופה... וספירה זו היא 'לכס', פירוש סיבת ספירה זו היא לסיבתכם, לטהרתכם, והגם כי זה היה בפסח מצרים, כמשפט הזה יעשה באותו פרק עצמו מידי שנה בשנה" ע"כ.

ולאור כל זה נמצא, שימי הספירה הם ימים של עליה ורוממות, והיה ראוי שיהא ניכר על האדם בכל יום ויום אחרי הספירה של אותו היום, שהוא אדם שונה ממה שהיה ביום הקודם, כי כל ענינה לספור ולהתקדם עם הימים. וכמש"כ ה'חיד"א ז"ל (לב דוד סוף פ"ל) וז"ל: "כשם שבימים ההם ע"י התעוררות ישראל ליטהר, ממרום שלח שפע קודש להיותם עזים ומגינים, כן עתה אם ישים אל לבו ויקין מתרדמת יצרו, יהיה לו עזר, כי הבא ליטהר מסייעין אותו, ומה גם כי הימים האלה מסוגלים לזה עת שהגיעו אבותינו ליטהר, ואנחנו נחלץ חושים לעשות כמעשיהם ולהזהר כל סדרי טהרה". ע"כ.³

❖ ההכנה לשבועות בלימוד מ"ח קניני תורה ❖

ומטעם חיוב עבודת ההכנה למתן תורה, יש מנהג בהרבה קהילות שלומדים 'פרקי אבות' בכל שבת משבתות הספירה, מפני שהם מוסרי חז"ל בעבודת ה' ותיקון המידות, וע"י תיקון המדות והלב נזכה לקבלת התורה. וכמש"כ האבודרהם ז"ל (סדר ימי העומר) בזה"ל: "ונוהגין בספרד לקרות במסכת אבות ופרק קנין תורה בשבתות שבין פסח לשבועות בכל שבת פרק אחד. וכתב ה"ר ישראל בן ישראל שהטעם שקורין אותם באלו השבתות, לפי שהם ימים מנויים למתן תורה, ולכן נמנה אנחנו אלו הימים כמו האוהב שהוא ממתין ביאת אהובו מן הדרך, והוא מונה הימים והלילות עד שיבא, ורוב עניני המסכתא הם הזיריו על קריאת התורה ומעשה המצות, וגם זה הזמן שהוא זמן הקציר הוא מזומן ומוכן לנוע החלק המתעורר מן הנפש, וללהטו אחר רוב התאוה ובקשת רוב ההנאות, וצריך להשקטו ולתקנו במה שיש בואת מן המסכתא ומן המוסרים המביאין לפרישות והכנעת הנפש ושבירוניה ומניעתה מלבקש מה שיוקנה כדי להציל אותה, ולתקן נהיגת המדות להיותה הולכים על קו המוסר והדעת" ע"ש.⁴

ובלשון הזה כתב החסיד יעב"ץ ז"ל (הובא ב'מדרש שמואל' ריש פ"ז דאבות) וז"ל: "התורה לא תשכון כי אם בריקן ממדות רעות ומלא ממדות חשובות, ולזה כוון השי"ת ואמר זיהו נכונים לשלשת ימים... שיטהרו מן

(א) וכלשון הזה כתב רבינו בחיי ז"ל ב'כד הקמח' ערך עצרת ע"ש. ודבר נפלא בזה מצינו בלשון המור וקציעה' להג"ר יעקב עמדין זצ"ל (סי' תצ"ג) שדן בטעם איסור עשיית מלאכת הנשים בליל תקופת ספירת העומר וז"ל: "עוד נ"ל משום שימים הללו הם דוגמת חול המועד (כי חג השבועות הוא כמו שמיני עצרת דחג) אלא שחש הקב"ה שלא לאסור מלאכת האנשים בימים ההם, דומן חרישה וקנינה היא, מ"מ חשו חכמים לדבר, לאסור מלאכות הלילה ושל נשים" ע"כ. הרי מבואר שהגדרת ימים אלו כחול המועד אינו ענין של גזמא או דמיון גרידא, אלא יש בו מעין קדושת חול המועד גם לענין הלכה, שהי' מקום לאסור במלכה מטעם זה ע"ש. והשפת אמת זצ"ל (אמור, תרמ"ב) כתב: "ימי הספירה נזכרים תוך המועדות, שהמה ימים טובים כמו חול המועד שיש קדושה לפניהם ולאחריהם, מיציאת מצרים עד קבלת התורה" ע"כ. (ב) עי' בשו"ע סי' תפ"ט שהחמיר מספק, ופסק דאם החסיד יום א' יש למנות בלי ברכה. (ג) וכע"ז ראינו לבאר את מה שאנו אומרים בהגדה של פסח "אילו קרבנו לפני ה' הרי סיני ולא נתן לנו את התורה דיינו", ותמחו המפרשים דמה יתרון אם עמדנו לפני ה' סיני בלי קבלת התורה, וכי קדושה יש במקום הרי סיני בלי נתינת התורה; וביאר בזה הג"ר דוד פוברסקי זצ"ל (ישמרו דעת' עה"ת, פסח) דגם אילו לא היינו מקבלים את התורה אז, מ"מ היה לנו עכ"פ את ההכנה לקראת קבלת התורה, כי הרי כלל ישראל ספרו ספירה ונתעלו מיום אל יום עד קבלת התורה, וגם על עצם ההכנה לתורה שייך לומר דיינו. ודבר נפלא כתב הבאר היטב ז"ל (ריש סי' תצד) על מה שאמר רב יוסף (פסחים סח): "אי לא האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא", דהכונה ליום החמישים של ההכנה למתן תורה, ולא איירי ביום נתינת התורה עצמה שהיתה ביום נ"א, ע"ש. הרי שליוס ההכנה לתורה עצמה יש יחסוד מיוחדת, מלבד יום קבלת התורה למעשה. (ד) הובא בקי' עבודת ספירת העומר. (ה) וכע"ז במחזור ויטרי, ובמאירי בהקדמה למסכת אבות.

הטומאה ולכלוכים המונעים את הנפש מהשגתה... ולזה נהגו לקראם (פי פרק קנין תורה באבות) באלו השבתות קודם מתן תורה כדי שיתעוררו לאנשי קודש... ומתוך דבריו המסולאים בפז נתעורר לקנות את התורה מצורף אל הזמן אין ספק, אלא שבזמן הזה נהי' יותר מוכנים לקבל כל דבר מעבודת השי"ת יותר מוזמן אחר, כי הרושם אשר קבלו נפשותינו אז יתנוצץ בנו עתה" ע"כ. הרי מבואר, שחוץ ממה שמחובת הזמן של ימי הספירה היא להתעלות במדרגות העבודה והמידות, אבל הזמן גם מסוגל לזה, שיש סייעתא דשמיא בזמן הזה להתעלות לקראת קבלת התורה.

לעבוד קצת בכל יום על קנין א' של התורה

ועצה טובה לקיום עבודת ההכנה בימים אלו הוא לימוד ועבודה בעניני המ"ח קניני תורה, ההובא בפרק 'קנין תורה' באבות, שבכל יום מימי הספירה יעבוד על קנין אחד, עכ"פ חלק מהקנין, שיתחזק בקנין ההיא לפי כוחו, עד שיוכח לקנין התורה עצמה בשבועות. וכמ"ש 'הסבא מקלס' זצ"ל (אור רש"י פ' אמור. וב' חכמה ומוסר, ח"א עמ' תכו) "כי זה ענין הספירה מ"ט יום קודם מתן תורה, כי הם הקדמות לקניית התורה בטבע, ויהיה הוא ותורתו אחד... וכל יום ממ"ח היו עוסקים בשער אחד ליום, וביום מ"ט היו מחברים כל המ"ח מדות לאחת... אז יהי' נקל להם לבוא בחדרי התורה פנימה, חכו ממתקים וכולו מחמדים" ע"כ.

ובודאי פשוט שלא יתכן להתעלות בלי לימוד המוסר בכל יום ויום, וכמ"ש 'החיי אדם' ז"ל (קמ"ג) "ופשיטא שהוא חוב גמור על כל אדם שילמוד בכל יום בספרי היראה אם מעט ואם הרבה, שהוא יותר חיוב מכל לימודו" ע"ש. והג"ר יחזקאל לווינשטיין זצ"ל כתב (אור יחזקאל מכתב צ"ה) "מה נואלו האנשים אשר חושבים מידות לחסידות... יעויין ידידי במ"ש"כ בספר אור המוסר (אור ישראל מכתב י"ד) "אכן ההתהפכות מרע לטוב בלי מוסר, הוא כמו בקשת הראיה בלי עין, ושמיעה בלי אוזן". ע"ש. וא"כ בכל יום מימי הספירה (לכה"פ) עלינו לקבוע זמן ללימוד המוסר, בחיזוק עבודת השי"ת ותיקון המידות, ובוה יש תקוה לזכות לקבלת התורה בחג השבועות.

לחשוב כמה התעלה כבר ומה נשאר עוד

ותמצית הדברים הנ"ל מצאתי בכתבי הגר"ש אלישיב זצ"ל (דברי אגדה, עמ' תצב) וז"ל: "כי צריך לספור כל יום בכדי להתבונן מה השתמש בימי הספירה שיצאו כבר, לטהר ולתקן, ולחשוב כמה ימים עוד נשארו כדי למלא את תורתנו... וכשיהודי אומר 'היום יום פלוני בעומר', הוא מדגיש כמה כבר עברו, כך וכך מימי הטהרה, ומה עשיתי בהם כדי לטהר את נשמתו מזהמתה, ומה אני אמור לעשות בימים שהם עדיין ברשות, בימים שנשארו עד מתן תורה. וזהו שאחז"ל (ויק"ר כח, ג) "תני ר' חייא 'שבע שבתות תמימות תהייתה', אימתי הן תמימות, בזמן שישראל עושין רצונו של מקום" ע"כ. והכונה, כי כל ענין של הספירה הוא להכין א"ע להכשיר ולרכוש ידיעות התורה, ובזמן שאין עושה רצונו של מקום אין זה תמימות, כשם שמי ששכח לספור יום אחד, הרי"ו חסרון בספירה, כי לא רכש את קנין התורה המיועד לאותו יום, והרי זה חסרון בתמימות" ע"כ.

❖ חמשה מוסרי השכל היוצאים מימי הספירה ❖

אמנם זאת עלינו לדעת, שימי הספירה הם יסוד הבנין לכל השנה כולה,

ולא לעצמו בלבד יצא מן הכלל של שאר ימות השנה, אלא ללמד על כלל כל השנה כולה יצא, כמ"ש 'הקדמונים ז"ל (הובא ב'שפתי חיים', ימי הספירה) כי הימים האלה המה לאות ולמופת לכל השנה כולה לכל השנה כולה. וב'שפת אמת' ז"ל (אמור, תרמ"ב) כתב: "כל השנה תלויה באלה הימים, כמו שגידול כל התבואות בימים אלו, כן חיות האדם מתגלה עתה, כי הכל רק רמז אל ההנהגה הפנימית" ע"כ. ואולי הכוונה בזה, שהנהגות ימי הספירה מלמד אותנו הרבה יסודות בעבודת השי"ת, שעל ידיהם נזכה לקבל התורה בשלימות ולזכות לכתר התורה הקדושה. ולכן ראוי להתבונן בכמה 'מוסרי השכל' שיוצאים מעבודת ימי הספירה שנוכל להמשיך בדרך ההוא בכל השנה כולה. ובס"ד נפרט כמה מהם בגדר יתן לחכם ויחכם עוד'.

הראשון: האדם נולד לעמל התורה ולעליה תמידית

הראשון: יסוד ושורש גדול בעבודת ה', שהאדם יהיה תמיד במצב של עלייה, ושתמיד ילך מחיל אל חיל בין בעניני בין אדם למקום ובין בעניני בין אדם לחבירו, והיינו שתמיד יהיה במצב של 'שטייגען'. וכמו שבימי הספירה בכל יום מהחמישים יום אנו הולכים ועולים עד שמגיעים להפסגה שהוא קבלת התורה. כן בכל השנה כולה, צריך האדם להתעלות תמיד, שלא יהיה בגדר 'עומד', שהרי זהו יתרון האדם על מלאכי השרת, שהאדם נקרא 'הולך' כי עליו לילך מעלה מעלה במסילה העולה בית קל, משא"כ מלאכים נקראים 'עומדים' שאינם מתעלים ממצבם יותר מכפי שהיו בשעת יצירתם.

ולפי"ז יתכן לבאר מה שמצינו שנתחדה עבודת ימי הספירה לזמן חיזוק ענין העמלות בתורה, וכמ"ש 'המהר"ל ז"ל (בדרשות עה"ת, עמ' י')

שמפני שהאדם לעמל נברא כדכתיב 'כי אדם לעמל יולד', ובחז"ל (סנהדרין צט:) דרשו שעמל זו הוא עמל התורה... לכך נצטוו ישראל למנות ממחרת יו"ט של פסח... אשר גאלם השי" לבלתי יהיו עובדים עבודת פרך, בכך צוה למחרת מיד על שיתחילו להכנה לתורה לספור מספר הימים אשר יעברו, עד יהיו מוכנים לקבל עול התורה והמצוות, לכל יעלה על דעתן לומר הנה אנחנו בני חורין לגמרי כאשר הוציאנו ממצרים מבית עבדים, דכל עוד היות האדם על האדמה איננו בן חורין אבל לעמל הוא יולד... כי הוראת התחלת הספירה היא על העמל... שיהיו מכינים א"ע לקבלת העמל הזה ועולו" עכ"ד. וצ"ב למה באמת נתיחדה ימי הספירה לענין העמל דוקא יותר משאר עניני עבודת השי"ת.

העליה תמידית ע"י עמילות התורה

ואולי י"ל בסוד הענין, בהקדם מה דכתיב (ריש בחוקתי) "אם בחוקתי תלכו" ודרשו חז"ל (תורת כהנים, הובא שם ברש"י) 'שתהיו עמלים בתורה', וכבר תמהו המפרשים בזה, דהא תנינא דמוכח שהפסוק קאי על לימוד התורה, אכן היכן מרומז בהפסוק דהכונה היא על עמילות התורה דוקא. וביאר בזה הג"ר שמואל רוזנבסקי זצ"ל (זכרון שמואל' עמ' תקצ), שהכונה בלשון 'תלכו' היא לעלות ולהתקדם במעלות התורה, ולהתעלות לא יתכן כי אם ע"י עמילות בתורה דוקא, וע"כ שפיר דרשו חז"ל ש'בחוקתי תלכו' היינו שתהיו עמלים בתורה. ובלשונו אמר: "תלכו מיינט שטייגען, און שטייגען קען מען ניט אהן זיין עמלים בתורה!"

(א) וכע"ז כתב 'רבינו יונה' ז"ל על הא דתנן (אבות פ"א מ"ו) 'אם אין דרך ארץ אין תורה' וז"ל: "ר"ל שצריך תחילה לתקן עצמו במידות, ובוה תשכון התורה עליו, שאינה שוכנת לעולם בנוף שאינו בעל מדות טובות, לא שילמוד תורה ואח"כ יקח לו מדות, כי אי אפשר, והוא ענין שנאמר 'נעשה ונשמע'". ע"ש. נב. מש"כ ר"י לפרש בזה ענין 'נעשה ונשמע', לכא' מקור הדבר הוא מ'אבות דר' נתן (פרק ל"ב) על הא 'דכל שמעשיו מרובין מחכמתו' וכו', והוסיפו שם 'שנאמר נעשה ונשמע'. ועי' באור רש"י במדבר עמ' י. (ב) ועי' בלשון ה'הנחיות' ז"ל בצוואה שלו (הורפס בס' דרך החיים, אות יז) 'הנני מזהיר אתכם שתקבעו שיעור בכל יום בספרי מוסר, כי בעונות הרבים נעשה לבנו כלב האבן, ומחמת ספרי מוסר יתרחק לב האבן' ע"כ. ויש הרבה מאד לשונות כאלו בכל דברי הגדולים זצ"ל, ונצרך בזה הרבה חיזוק בדורנו, שכל א' יתחזק ללמוד מוסר בכל יום, כי בליז כמעט א"א להיות בדרך העליה, וכמ"ש 'ב'משנת ר' אהרן' (ח"א עמ' רה) 'ואי אפשר להיות במצב של עליה בלי לימוד המוסר היטב למעשה' ע"ש. (ג) הובא ב'ממונ' לדוד' (להג"ר בן שליט"א) ח"א מאמר ט"ז ע"ש.

בלי הרף. אם היא מפסיקה ממעופה לרגע, הרי היא נופלת וצונחת למטה. כן הוא האדם!" (תנועת המוסר ח"א עמ' רע"ז).

וסיפר בזה תלמידו של הג"ר יחזקאל לעוינשטיין זצ"ל: כשבאתי לביקור מארה"ב, אמר לי בשעת פרידתו: "תזכיר לתלמידינו שהצווי 'זבחרת בחיים' הוא צווי תמידי ללא הרף. כסדר צריך להיות 'בוחר', וכסדר צריכים לעלות. אי עליה הוא האסון הגדול ביותר לאדם. מי שאינו עולה בתמידות, דומה למי שאיחר את הרכבת, שנשאר עם המזדווגות בתחנה ולא יגיע לעולם לתעודתו. העליה התמידית ברוחניות היא הרכבת המובילה את האדם למילוי תעודתו בעולמו!" (פאר הדור עמ' כט)

הלימוד מהספירה – תמימות בכל ימינו

ואולי זה מרומז גם בענין התמימות של ספירת העומר, שענין 'שבע שבתות תמימות' מלמדינו שלא יפסיק האדם מעליתו אפי' ליום אחד, כי אז יחסר לו בהתמימות והשלמות העליה, ומי יודע אם לא יפול לאחר, כענין 'אם תעזבני יום יומים אעזובך'. וכמש"כ בדרשות 'יד יוסף' ז"ל (דרוש ליום ב' של פסח) "ענין העומר הוא לימוד נפלא, להורות שאין ראוי לאבד יום אחד, כי כל דבר חשוב ושל הקפדה נופל עליו המנין, כי השלמים נותנין דעתם על מספר ימי חייהם לידע כמה עברו מהשנים עליהם, כי זה יורה על חובת הזמן בעיניהם, וכמ"ש דוד המלך ע"ה (תהלים צ') 'למנות ימינו כן הודע ונביא לבב חכמה' וכו' ע"כ. ובאמת גם בכל יום ויום יש ענין

של 'תמימות', שמטעם זה מקדימין ספירת העומר בלילה דוקא. ואולי זה מלמדנו כי עלינו לנצל כל היום לעליה ולהתחזק תמיד ממש בתורה ועבודה, וכמו שאמרו חז"ל (ברכות לב:): "ארבעה דברים צריכין חיווק, תורה... ופירש"י: "להתחזק בהן תמיד בכל כוחותיו". וזהו ענין שם 'מתמיד' שתמיד עוסק להתעלות בתורה, דהיינו תמידין כסדרן, שאינו מחסר אפי' יום א' מעבודתו, דוגמת הקרבן 'תמיד'.

אדם הוא הולך שצריך לילך מחיל אל חיל

וכתב בזה הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל (מש"א ח"א, קעב – קעה) "האדם נברא לעליה בלתי פוסקת, וכך ניתן בכחו שיהא עולה תמיד, וכדכתיב (משלי ד, י"ח) 'ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום', והכונה שכמו שהאורה המתחילה בעמוד השחר מתחזקת בתמידות, כן האדם צריך להתעלות ולהתחזק תמיד, וכשם שאור נוגה 'הולך' ואור, כן האדם נקרא 'הולך', כדכתיב 'ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה', ולפיכך נקרא אורח הצדיקים בלשון אורח ודרך, כי האדם מיוחד ונברא מתחילתו להליכה בלתי פוסקת, והתקדמות מתמדת, לבוא אל תכליתו ומקומו המכוון. ע"כ.

ולאור יסוד זה, אפשר לומר שמהותו של 'אדם גדול' היינו, אדם שיועד לגדל את עצמו, שתמיד הוא במצב של עליה ו'שטייגען', וכדכתיב (תהילים צ"ב) 'צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה, שתולים בבית ה' בחצרות אלוקינו יפריחו, עוד ינובון בשיבה דשינים ורעננים יהיו, ויש לפרש, שהצדיק פורח ומתגדל תמיד כל ימי חייו, ואפי' בימי שיבה הם דשינים ורעננים. ובענין שאמרו חז"ל (ברכות סד.) "תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, שנאמר 'ילכו מחיל אל חיל וגו'', הרי שת"ח עולים תמיד במדרגותיהם בין בעוה"ז ובין בעוה"ב. וסיפר בזה הג"ר מרדכי גיפטר זצ"ל שבישיבות בליטא ידעו הכל שהמעלה והשבח

ועפי"ז יש לבאר דברי המהר"ל ז"ל כפתור ופרח, שהטעם שימי הספירה נתייחדה לענין העמילות, והיינו עמילות התורה, משום שימי הספירה הם ימים מיוחדים ומוכשרים לעליה רוחנית נפלאה, לילך ולהתעלות מיום אל יום עד קבלת התורה בשבועות, וא"כ העצה היחידה לזכות לעליה זו היא רק ע"י העסק והעמילות בתורה שעל ידה האדם זוכה לרוממות, כדתנן באבות (פ"ו מ"א) "ר' מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה, זוכה לדברים הרבה... ומגדלו ומרוממתו על כל המעשים". והחזו"א זצ"ל (קו"א ח"א, ב) כתב דבר נפלא בלשונו המתוק: "כל סגולות לימוד התורה נאמר על עמלה!" הרי שעמילות בתורה היא מה שמרומם ומעלה האדם, וזכה זוכה לכל סגולתיה. וכמש"א חז"ל (סנהדרין צט:): 'נפש עמל עמלה לו' 'הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר' ופירש"י: "שמחזרת עליו ומבקשת מאת קונה למסור לו טעמי תורה וסדריה, וכ"כ למה שאכף שכפף פיהו על דת"ר ע"כ. ואולי יש לפרש בזה מש"א חז"ל (ברכות יז.) "אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה", שהכונה אשרי מי שמתגדל ומתעלה ע"י התורה, ואיך עושה כן? ע"י 'עמלו בתורה', שהעמילות בתורה מגדל ומרומם האדם, ונמצא הוא מתעלה תמיד בהתורה.

החיים נמשל לסולם שאם אין עולים אז יורדים!

ויסוד זה מגלה לנו אור גדול על עבודתנו לאורך כל השנה, שמחובותינו להיות תמיד מהלכים ועולים בדרך העליה, ולא לעמוד בדרגה אחת, כי אם לא יעלה – על כרחו ירד למטה, כדכתיב (משלי טו, כג) "אורח חיים למעלה משכיל למען סור משאול מטה", וכתב (שם) הגר"א ז"ל: "האדם נקרא הולך שצריך לילך תמיד מדרגה לדרגה, ואם לא יעלה למעלה ירד מטה מטה ח"ו, כי אי אפשר שיעמוד במדרגה אחת, וזהו "אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה" ע"כ. הרי שתמיד עלינו להיות בדרך העליה לה, ואם לאו הרי בודאי יפול ממדרגתו ח"ו, ומי יודע אם לא יפול לבירא עמיקתא רח"ל.

ובטעם דבר זה ביאר הג"ר משה שמואל שפירא זצ"ל ('זהב משבא' פרשת פינחס) כי טבע החומר הוא שנמשך ליסודו, והגוף שהוא עפר נמשך ליסודו למטה, ורק בעליה מתמדת מרוממתו לגוף מכל הטבע, וכל שאינו עולה הריהו יורד כפי טבעו, והרי"ז כזורק אבן למעלה שכל זמן שישנו לכח הדוחף הריהו עולה למעלה, וכשכלה הכח הריהו נופל למטה כטבעו ע"ש. ומרן הח"ח זצ"ל (תורת הבית פ"י) כתב, ש'הסולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה' שראה יעקב אבינו בחלומו, הוא מרמז על מין האדם, כי הסולם יש לו שתי פעולות, או שיורדין עליו ממעלה למטה, או שעולין עליו מטה למעלה. וכן האדם אינו עומד במדרגה אחת, שהרי יצרו מתגבר עליו בכל יום לפתותו בפנים חדשות, והוא משתנה תמיד, ואם האדם מתגבר על יצרו, אז נתוסיף עליו קדושה והולך מטה למעלה, אבל אם ניחא ליצרו להתגבר עליו, אז יורד האדם ממעלה למטה. ועל כן יתחזק כל אדם להוסיף אומץ ביר"ש ותורתו לעלות מעלה, ואז אשרי וטוב לו בזה ובבבא, ע"כ. והוסיף הח"ח זצ"ל (ביאור הלכה ריש סי' כה) שדבר זה נכלל גם במה שאמרו "מעלין בקודש ואין מורידין", שעל האדם קאי, שצריך לילך מדרגא לדרגא ולהתעלות בקדושה.

האדם דומה לצפור שאם ינוח מלעופף מיד יפול!

ובדבר זה היה אומר הג"ר ישראל סלאנטר זצ"ל: "האדם נמשל לצפור, שבכוחה של צפור לדאות למעלה למעלה, אבל בתנאי שתניע את כנפיה

(א) ואולי יש לציין מש"כ ב'נפש החיים' (שער ד') שענין תורה 'לשמה' היא לשם התורה כגון 'לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלא', ואולי הוא מענין הנ"ל, שתכלית העסק בתורה הוא 'להוסיף לקח ופלא', והיינו שתמיד יתחזק ויתעלה בתורה ובעמקותה, וזכה יתעלה מאד. וכבר אמרו חז"ל (תהלים ט:): מה בין 'עבד' ללא עבדו, אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד. הרי שבהוספת לימוד עוד פעם בזה נקרא עובד ה'. (ב) כמש"כ הרמב"ם (תומ"מ פ"ו כ"ב) "מתחילת היום מונין לפיכך מונה בלילה". ובתוס' (מגילה כ:): כתבו דהוא משום תמימות. (ג) הג"ר ברוך מרדכי אורחי שליט"א, בהספדו על הג"ר דוד פוברסקי זצ"ל.

הכי גדול שאפשר לקבל היה "אז ער האלט ביי שטייגען" (הוא אחוז במצב של עליה), כי עייז האדם הולך מחיל אל חיל למעלה בסולם העולה בית קל.

השנית: השאיפה לגדלות – לא להיות 'שובע' ברוחניות!

השנית: והוא תוצאה מיסוד הנ"ל, שמחובת האדם הוא שלא יסתפק במועט בעבודת השי"ת, והיינו שאפי' אם הגיע לדרגות גדולות בתורה ועבודה, אפי' לא יהא שבע בזה, אלא יוסיף תשוקה להתעלות יותר מזה, וכן יעשה תמיד כל ימי חייו, שהרי בשביל זה נברא האדם, כדתנן באבות (פ"ב מ"ח) "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת". הרי שתכלית האדם בעולמו להוסיף תמיד בעבודת ה'. ולפיכך הדרך הישר הוא כמש"כ ב'ארחות צדיקים' (בהקדמה ד"ה לכן) וז"ל: "לכן כל אדם הנלבב ישתדל בכל כחו להגיע לתכלית הטובה, שאם הגיע אדם למעלה טובה, לעולם יחמוד לעלות אל מעלה שהיא למעלה ממנה, עד שיגיע לתכלית הטובה, ובוזה יגיע לעולם הגמול שהוא העוה"ב ע"כ.

וכדאי להתבונן בלשון החובות הלבבות ז"ל (שער הכניעה פ"ו זהשי"י) שכתב: "שיהיה יקר רוח וגבה נפש בעיני העה"ב, שלא יספיק לו מהם מה שיודמן, ולא יאמר די במה שתצא ידו מהם, אבל ימעט בעיניו מעשהו ועבודתו ויכלתו והשתדלותו, ותגבה נפשו אל מה שלמעלה מזה תמיד, כמ"ש הכתוב ייגבה לבו בדרכי ה', ויתרעם על נפשו על קצורה בעיני תורתו לפני האלקים ולפני בנ"א, ויבקש מאלקים עזר ואמץ להוסיף בעבודה ובמעשים טובים ע"כ.

המסתפק בלימודו למה לו חיים?

ודבר נורא מאד כתב רבינו יונה ז"ל בפירוש לשון המשנה באבות (פ"א מ"ג) "ודלא מוסיף יסיף ודלא יליף קטלא חייב", וז"ל: "מי שהוא חכם ואינו רוצה להוסיף חכמה על חכמתו ויאמר בלבו 'כבר למדתי כל התורה כולה וראיתי דרכיה ונתיבותיה, מה לי ולצרה הזאת לטרוח בהבל ימי, ומה אתבונן בה ולא

הבינותי, יה"ד שזה האיש ימות ויאסף אל עמו, ולמה עוד יחיה עוד אחר שכבר קם מללמוד. ודלא יליף קטלא חייב, מי שלא למד כל עיקר ימשל כבהמה, כי למה נברא בעולם, אך להבין ולהורות בתורה שדרכיה דרכי נועם, וזה שלא עסק בתורה אין ראוי לחיות אפילו יום אחד ואפילו שעה אחת" עכ"ל. הרי מבואר מזה שמעיקרי תכלית האדם בעולמו הוא שתמיד יוסיף ויתגדל בתורה ובעבודה, ואם לאו למה לו חיים.

ואמר בזה המשגית ר' יוחס ליבוביץ זצ"ל (דעת תורה) כי תשא, מאמר 'הנפש לא תמלא'. וע"ש פ' שופטים) שלמים מכאן יסוד גדול בהתשוקה לרוחניות, שמעצם מציאותה של הנפש הרוחני של האדם היא שאינה שבע לעולם לומר ד"י, וכדכתיב (קהלת ו, ז) "וגם הנפש לא תמלא", דהיינו שמצד עצם מהות הנפש לא יתכן 'תמלא'. וכאשר רואים אצל אדם שהוא שבע, הרי"ז מעיד על קלקול בעצם נפשו, ומוכרח שאינו 'בעל נפש', כי הנפש היא לנצחיות, ולנצחיות אין גבול, ואין שום שביעה, ואם חסר לאדם תשוקה לעליה תמידית, חסר לו בהזכות קיום, ומובן למה מאן דלא מוסיף יסיף, והדבר מבהיל ע"כ.

ובזה נבין למה כלל ישראל כנויים בשם 'צמאה', וגויים כנויים בשם 'רוה', כדמצינו ברש"י (סנהדרין עו:) על הפסוק 'למען ספות הרוה את הצמאה', "רוה, עובדי כוכבים ששבעים ואינן צמאין ליוצרם, 'צמאה' זו כנסת ישראל שצמאה ותאיבה ליראת יוצרה ולקיים מצותיו" ע"כ. הרי שמהותם של כלל ישראל היא שהם צמאים ותאבים לרוחניות, ואינם שבעים לעולם ולנצח. ולכן אתם ישראל קראוים 'אדם' מלשון 'אדמה' כי יש בו הכח להתגדל ולצמוח, וחובתו בעולמו להוציאם מכח אל הפועל. אבל העכ"ם לעולם שבעים, וכבהמות נדמו שדי להם במה שהם, וזהו נוטריקון 'בהמה' כלומר, 'בה – מה', שהם תמיד עומדים באותו מצב שנולדו, ויציאתם מן העולם כביאתם להעולם. ומצד צמאון זה ביכולת האדם להשיג שלימות, כמש"כ הרמח"ל (דרך ה' ח"א פ"ב) "התשוקה וההשתוקקות זו של הנפש להוציא כוחותיה לפועל היא הדוחפת לשאוף לשלמותו" וכו' ע"ש.

להסתפק במיעוט גשמיות ולא ברוחניות

ומצאתי בזה דברים נלהבים מהחתם סופר זצ"ל (דרשות ח"א סוכות, דף לו.) שכתב לבאר בטעם מה שהתורה אקרי 'משמחי לב', אבל לא 'טוב לב', וז"ל הנחמד: "ולפענ"ד הענין דכשאדם מילא כל תאוותיו אזי נקרא 'טוב לב'... והנה 'שמחת לב' יתכן בראשית השיגו תאוותיו אזי שש ושמח נגד תאוות הבאה ועבודה בכפו יבלענה, ולכן בתאות העוה"ז שאינם טוב בעצם והחלט, שייך 'טוב לב' כשמילא כבר כל תאוותיו אזי טוב לבו ואינו חפץ יותר. אמנם בדברי תורה לא שייך ההסתפקות כי אם בכל יום יוסיף אומץ ותאוה וחשק והשתוקקות ודביקות בה' אלקיו, וכל שהוגה בה מוצא בה טעם, ושמח בעמלו ומתאוה למדרגה שאחריה, וכשמשיגה שמח בזה ומתאוה למה שאחרי זאת המדרגה, כי התורה טוב בעצם והחלט, לכן לא ייטב לבו בה לעולם כי יותר יכסוף ויתאוה להטוב ההוא, ולכן 'שמח לב' אקרי 'טוב לב' לא אקרי, אם כי היא טוב לא ייטב לבו בה לעולם.

אמנם השוטים מהפכים הסדר ולבם שמח

בתאות העוה"ז בדברי הבל נערות וילדות ושחרות, ואינם מסתפקים ואינו מטיב לבו בזה, ובעסק התורה והמצות מטיב לבו ומסתפק במועט, וכבר הקדמנו כי על האנשים האלה הקב"ה מדקדק עמם במיצוי הדין, ואינו נושא להם פנים כלל" עכ"ל. והתבטא בזה הגר"ח שמואלביץ זצ"ל: "יש אנשים חשובים שמרגישים שובע ברוחניותם, אמנם הקב"ה שונאם, וגם אני לא אוהבם".

השלישית: לשמוח על השגתו בתורה

השלישית: ענין ספירת העומר בכל יום ויום מלמדינו, שהגם שהאדם שואף להגיע לתכלית המדרגה והוא לקבל התורה בשבועות, ולא נגמרה תכלית שמחתו עד שמגיע ליום ה' של הספירה, אבל אעפ"כ בכל יום ויום חוגג ושמח על ההשגה שהגיע לה באותו היום. וכן הוא בהשגת מדרגות בתורה ועבודה, דהנה מצד אחד ביארנו לעיל שאין להאדם להסתפק במועט בעבודת ה'. אבל מצד אחר מצינו ענין שיהא האדם שמח במה שכבר כן השיג בעמלו, וכמש"כ ה'מנוחה וקדושה' (תלמידו של הגר"ח מוולאזין זצ"ל, ח"ב שער התורה סי' כג) וז"ל: "ידע ששמעתי בשם הגר"א, שכן גם במילי דשמיא צריך להיות שמח בחלקו, אף שבודאי

כתב ה'חתם סופר' זצ"ל:
"אמנם בדברי תורה לא שייך ההסתפקות,
כי אם בכל יום יוסיף אומץ ותאוה וחשק
והשתוקקות ודביקות בה' אלקיו, וכל
שהוגה בה מוצא בה טעם, ושמח בעמלו
ומתאוה למדרגה שאחריה"
(דרשות חתם סופר זצ"ל, ח"א סוכות, דף לו.)

(א) 'אהל משה' פ' אמור. (ב) ומהר"ם אלשקר זצ"ל כתב: "אבל במעלת החכמה הבט למעלה ממך ותכיר חסרוניך כי זה יהיה סיבה שתלמוד יותר". (הובא ב'מדרש שמואל' אבות פ"ד, מ"א.) וע"ע 'מסילת ישרים' פ"ד. וע"ע בלשון הגר"א ז"ל עה"פ (משלי כו, ז) 'נפש שבעה תבוס נפת, ונפש רעבה כל מר מתוק' וז"ל: "הענין כאשר לא יתפזר האדם בהגיון התורה אז אינו טועם המתקנות, ואז תבוס נופת. אך כאשר נפשו רעבה שמתוקק ומתאוה לעסוק בתורה אפי' כל מר מתוק לו, מחמת שיעג בו מאד וצויע את עצמו עליה ע"ש. (ג) ואולי יש לפרש בזה מה שמצינו מוכרח הרבה פעמים בהלכה, לשון 'בעל נפש יחמיר' ובה"ג, ומעולם תמהתי מהו כונת 'בעל נפש', ולמה לא אמרו 'ירא שמים יחמיר', אבל להג"ל אולי י"ל שהכונה היא, שבעל נפש היינו מי שמתחנך להתעלות עוד ועוד ואינו שבע בקיום עיקר הדין. וע"י רש"י משלי כג, ב, שפירש 'בעל נפש רעבתן'. וע"ע חולין ו. (ד) ע"י 'תפארת ישראל' למהר"ל פ"ג. הובא ב'עצות והדרכות' ח"א עמ' לו, למור"ד הגר"י יעקב גרינוואלד זצ"ל. (ה) בשם הגר"ר דוב יפה זצ"ל, הודר באהל משה לר' משה שיינערמאן שליט"א, ויקרא עמ' תקפד.

נכון לחמוד להיות לבו פתוח כפתחו של אולם לתורה, וגם לאמר ולחמוד 'אימתי יגיעו מעשי למעשי אבותי', מ"מ צריך להיות שמח בחלקו שזכה לתורה ולמעשים טובים, כיון שעושה כל מה שביכלתו המוטל עליו". ע"כ. ומבואר מזה, שאין זה סתירה להיות שמח בהשגתו, וגם להשתוקק להשיג עוד, כי על האדם להיות שמח בעמלו, אבל לא שהוא שבע בה לומר שדי לו בזה ואינו צריך עוד ח"ו.

שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב

ולהבנת הענין יש לצטט דרוש נפלא שאמר הג"ר עקיבא איגר זצ"ל (הובא בס"ס אמרי בינה. ובהקדמת ספר 'שלל רב' עה"ת) בפירוש הפסוק (תהלים קיט, קכב) "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב", "משל לאדם שהלך בדרך ולפתע התגלה לנגד עיניו אוצר בלום של אבנים טובות ומרגליות. עומד הוא ומתפעל מול המציאה הגדולה והעושר הרב שנודמן לו, ואז נופל על האבנים וממלא את אמתחתו, ואת כל כסיו, ודוחף עוד ועוד לתוך חיקו ותיקו, ואף בתוך כובעו... ורק אז, כאשר ברור לו שיותר לא יוכל לשאת עמו, הרי הוא ממשיך בדרכו בקושי מכובד המשא, והוא שמח ומאושר על האוצר הנפלט שהודמן לו פתאום. אך שמחתו אינה מושלמת, שהרי הוא מביט בערימה הגדולה שהותיר אחריו מהאוצר הגדול, והוא פי כמה ממה שהתאפשר לו ליקח עמו באמתחתו, ונמצא שבשמחתו יש גם צער על מה שלא זכה ליקח כל האוצר כולו.

ולזה אמר דוד המלך ע"ה שאף אני משול לאותו אדם, כאשר אני מוצב מול התורה הקדושה, אני שש ושמח על השגת כל מטמוני התורה, אבל שמחתי היא 'כמוצא שלל רב', שבשמחתי מעורבת צער כאותו אדם שהותיר אחריו הרבה מהמטמון שמצא, וגם אני מצטער על כל מה שלא השגתי עדיין בהתורה שהיא ארוכה מאד ורחבה מיני ים". עכת"ד. הרי שדרך הממוצע הוא שהאדם יהא שמח בחלקו בעבודת ה', אבל שמחתו לא יגרום לו להיות שבע ולהסתפק במועט, אלא אדרבה כל שיוסיף בתורה ועבודה כראוי יגדל תשוקתו

להוסיף עוד בתורתו ועבודתו. וכמו שאמרו חז"ל (ב"ר ב, יח) "אוהב תורה לא ישבע תורה". והיינו שמרוב אהבת התורה ירצה להוסיף עוד ועוד, ולא יסתפק במה שהשיג. וכלשונו הנפלא של ה'רוח חיים' (אבות פ"ו מ"א) "וכל אשר יוסיף ללמוד כן יוסיף לחפון ללמוד עוד, ובאהבת התורה ישגה ויחשוב 'זהלואי שיוכל לא לישון ולא לאכול, רק כל הימים וכל הלילות ליגע ולעיין ולשתות בצמא את דבריה'... וכמשי"כ (תהלים לו י) 'באורך נראה אור, ר"ל באור תורתך נראה עוד אור תורה, כי ע"י אור שהשגנו נראה יותר שיש עוד אור ונקוה להשיגו וכן להלאה, ועי"ז יתאוה תאוה להבין ולהשיג עוד עד כי ישיג כל סתרי העולם ומלואה" ע"כ.

הרביעית: להתעלות בהדרגה – מחיל אל חיל

הרביעית: כשכלל ישראל יצאו ממצרים וספרו ספירת העומר למתן תורה, בכל יום ויום יצאו משער א' משערי הטומאה, ונכנסו לשער א' משערי הקדושה, כדאיתא בזהר (זוה"ח יתרו ענף נב א') "ישראל כד הוו

במצרים ואתנפנו גרמיהון בכל זיני מסאבו... וקב"ה אפיק יתהון מתחות פולחון... ודא איהו דאנן מנן להו מיומא טבא דפסחא ואנן מנן יומי ושבועי... כי בכל יומא אפיק לן מחילא דמסאבו ואעיל לן בחילא דדכיו" ע"כ. הרי מבואר מזה שהיציאה ממצרים נמשכה לחמישים יום עד מתן תורה, כי עלו בהדרגה מיום ליום, ולא נתהפכו בלילה אחד. וכן מבואר בלשון קדשו של הרמח"ל ז"ל ('מאמר החכמה') "רצה הקב"ה להוציא את ישראל ולהכניע מ"ט שערי טומאה בהדרגה, בכל יום ויום שבי א' דפסח עד עצרת, ותיקון זה מתחדש בכל שנה ושנה" ע"כ. ודבר זה שופך אור על אופן דרך העליה בעבודת ה', שכדי שנוכל להתעלות מטומאה לקדושה, ולהחזיק במדרגות העליה, הצעד הנכון הוא לילך בהדרגה מעליה לעליה, שלב אחר שלב מיום אל יום ותמיד יוסיף מעט מעט שמצטרף לחשבון גדול, ולא שידלג ויקפוץ למעלה מיכלתו בזמן אחד, כי אם יעשה כן יתכן שיפול ממדרגתו יותר ממה שעלה, ואז יבא לידי יאוש ונמצא מוסיף גורע, ויתפסת מרובה לא תפסת כלום".

וענין זה נכלל במדת 'השמח בחלקו', כמו שפירש ב'רוח חיים' (אבות פ"ו מ"ו) דהיינו "שאינו אץ להעשיר, וגם אינו הולך בגדולות בלימודו, רק לומד מעט מעט עד שהוא בקי בהן, ואינו מתגאה לידע הרבה בפעם אחת, ועי"ז ישכח הכל" ע"כ. ושמעתי בזה אימרא יפה במה דאיתא במדרש (ויק"ר יט, ב) "מי שטיפש אומר מי יכול ללמוד את התורה, נזיקין ל' פרקים כלים ל' פרקים. מי שפקח מהו אומר, הריני שונה שני הלכות היום, שני הלכות למחר עד שאני שונה את כל התורה כולה" ע"ש. וצ"ב דאיהו חכמה צריכין לידע שלא יתכן ללמוד כל התורה כולה על רגל אחת. אמנם י"ל, שהחכמה היא, שמבין שאם יחטוף הרבה בבת אחת, לא יקנה התורה כן, אלא אדרבה 'אלמוד שני הלכות היום, שני הלכות למחר, וזהו החכמה שלומד בהדרגה מעט בכל יום, כל אחד לפי מדרגתו, ולאורך הזמן יהיה קובץ על יד הרבה, עד ששונה את כל התורה כולה.

כתב הגר"ח מוולאזין זצ"ל:

"וכל אשר יוסיף ללמוד כן יוסיף לחפון ללמוד עוד, ובאהבת התורה ישגה ויחשוב 'זהלואי שיוכל לא לישון ולא לאכול, רק כל הימים וכל הלילות ליגע ולעיין ולשתות בצמא את דבריה'".

(רוח חיים, אבות פ"ו מ"א)

לעבוד על נקודה מסוימת לתקופה מסוימת

ואולי יש להוסיף בזה, להציע עצה טובה בכדי שהאדם יה' תמיד במצב של עליה מחיל אל חיל, ולא יהיה במצב של 'עומד'. והיינו, שכדאי ליחד תקופה מיוחדת לעבוד ולהתעלות בנקודה מיוחדת בעבודת השי"ת. ובדרך משל, שלחודש אחד יעבוד במיוחד על 'עבודת התפלה', ובחודש ז' ילמוד ספרים המעוררים ומחזקים מעלות וגדלות התפלה וענינה, ויעשה לעצמו קבלה למעשה לקיים את החיוק שלו. או לענין תיקון המידות, שלחודש מסוים יעבוד להתחזק בתיקון מדת הכעס וכדומה, שילמוד ספרי מוסר המדברים בתיקון מדה ההיא, וגם יחשוב לעצמו עצות פרקטיים בתיקון מדה ההיא למעשה. ולאחר עליה של החודש או תקופה המיוחדת ההיא, יתחיל חודש חדש של עליה וחיוק במדה או ענין אחרת, כגון לימוד התורה וכו"ג.

ובאופן זה שהאדם יעסוק במיוחד על נקודה אחת ומפורט, לזמן מסוים ומיוחד, בזה ייקל על האדם להרגיש את העליה וה'שטייגען' שלו, שתמיד

(א) ואולי לפי"ז ענין זה נכלל במדת 'שמח בחלקו' שהיא אחד מ"ח קניני תורה במסכת אבות, ושאלתי ת"ח אחד, שבשלמא אי הכונה להיות שמח בחלקו בגשמיות, מובן למה יהיה זה אחד מקניני התורה, אבל להיות שמח בחלקו בתורה למה יהיה זה מקניני התורה? ולהנ"ל אולי י"ל, שאם האדם לא ישמחה במה שהשיג עד עתה בתורה, ויהיה מיואש שלא יגיע לקנין תורה בזה שלא סיים ש"ס וכדומה, הרי מחשבות אלו עצמן ימנעו אותו מללמוד במנוחה ושמחה, ולכן מקניני התורה להיות שמח בחלקו, וביחד עם זה לשאוף לעוד. (ב) ע"י מסילת ישרים פ' טו. וראיתי הובא בשם הגר"א ז"ל לפרש את הפסוק (שמות כ כג) "ולא תעלה במעלות על מובחי", שצריך האדם להזהר לא לקפוץ במעלות מעבר לדרגתו, מזהיר הכתוב שכל אחד יאחז דרכו והילוכו בקודש. ובעל המגן אברהם כתב על הפסוק שם, "לעסוק בדרכי עבודת השי"ת כפי דרגתו, ולא יעלה בגדולות ובנפלאות ממנו, וכשרואה שהאדם הגדול עוסק בדרכי עבודת ה' בתורה ובתפילה ומדבר דברים זכים וטהורים מקירות לבו נוכח פני ה', אף שאמנם מותר להתקנאות בו, וכמ"ש חז"ל קנאת סופרים תרבה חכמה, למרות זאת כשיודע בעצמו שהוא רחוק מזה לא ירחיק עצמו לעלות במעלות גבוהות ממנו, רק שיעסוק בעבודת ה' בבחינת הלוכך תהיה בנחת, שילך בדרך הנוחה והנקל לו, ולא בהילוך שקשה לפניו. וזה שמוהיר הכתוב "ולא תעלה במעלות על מובחי", שלא יעלה האדם במעלות ובמדרגות הגבוהות מאתו, רק שילך כפי דרגתו בנחת ובהדרגה עכ"ל. (ספר אבן ספיר עמ' רכא). (ג) ומכלל זה שאפי' אם האדם נמצא במצב של ירידה, שהרי לכל אדם יש מצבים של עליות וירידות, אפ"ה יעמוד ויתחזק, ויהפוך הירידה להיות לצורך עליה. (עצות והדרכות, שם עמ' עו). (ד) כמובן שלכל א' יש עליות וירידות, אבל עלינו לנצל הירידות שיהיו ירידה לצורך עליה, כענין 'שבע יפול צדיק וקם', ולא ישאר במצב של ירידה ח"ו, אלא אם נפל מיד יקום ויתחיל לעלות בסולם העליה.

יראה עצמו מתחזק בענין המיוחדת ההיא, ולאחר זה בעוד ענין, ויראה שהולך מחיל אל חיל, ויתחזק להמשיך בדרך העליה באופן תמידי. אבל אם האדם יתחזק רק בדרך כללי, בלי חשבון מפורט ומסוים, יקשה עליו להרגיש בעצמו שבאמת 'זו' משהו ממקומו, שאינו עוד בגדר 'עומד', ושהוא במצב של 'הולך' במדרגות ומעלות עבודת השי"ת.

החמישית: דרך העליה – כל אחד לפי כוחותיו

החמישית: במצות הספירה אמרו חז"ל (מנחות סה): 'וספרתם לכם, שיהיה ספירה לכל אחד ואחד'. ואולי מרומז בזה יסוד ואזהרה למי שמבקש לעלות להר ה' שיש לו לזכור שמחובותיו לעשות רק כפי כוחותיו המיוחדים לו, כמש"א חז"ל (שמו"ר יב, ג) "אל הקב"ה איני מבקש לפי כוחי אלא לפי כוחך". וכן אמרו (ע"ז ג.) 'אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו'. הרי שאם יעבוד האדם יותר מכפי יכולתו יתכן שיבא ח"ו לידי יאוש וירידה, ולכן יראה לעבוד כפי כוחו באמת, אבל ינצל כל כוחות שלו דוקא, וכלשון המסילות 'ישרים' ז"ל (פ"א) 'שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו', הרי משמע שכלל אדם יש חובה מיוחדת בעולמו. וכע"ז כתב ה'אמרי אמת' זצ"ל (פ' אמור תרע"ז) "כתיב 'וספרתם לכם', 'תספר לך', ואיתא 'שתהא ספירה לכל אחד ואחד', היינו שיש לכל אחד יגיעה מיוחדת ודרך מיוחדת" ע"כ.

אמנם יש בזה גם מחייב גדול בדרך העליה, והוא שעל כל אחד לחיות חיי עליה כפי יכולתו, ולא ימדוד מעלתו כפי הסביבה לחוד, דהיינו

שלפעמים האדם עמל ומתעלה במדרגות, עד שהוא בדרגה גבוה משאר בני אדם שבסביבתו, ובזה הוא מרגיש שבע ושמת, כי הרי נתעלה יותר משאר בני"א. אמנם עלינו לדעת שהקב"ה רוצה שהאדם ינצל כל כוחותיו שיש לו, ואם ביכלתו להתעלות יותר מהסביבה עליו לעשותו. ויסוד זה אנו למדים ממה שאמר רשב"י (סוכה מה): "ראיתי בני עליה והן מועטין, אם אלף הם אני ובני מהם, אם מאה הם אני ובני מהם, אם שנים הם אני ובני מהם". וצ"ב מה בא רשב"י לומר בזה, אם כוונתו לומר שהוא ובני הם בני עליה חז"ל למימר הכי, ולמה איצריך לומר כל האריכות 'אם אלף הן' וכו'.

וביאר בזה הג"ר אברהם ארלנגר זצ"ל (ברכת אברהם ריש ח"ג) שרשב"י בא להשיענו יסוד גדול בעבודת השי"ת והוא, שעלינו לזהר לא להגרר אחר ההמון ולהמנע ע"י מעליה וגדלות, כי מטבע האדם שנמשך אחר ההמון והסביבה, וכ"ז שרואה שכבר נמנה בין הטובים, הרי"ה מסתפק בזה מלעבוד ומלהתייגע עוד. ולזה אמר רשב"י כי אני ובני הם מבני העליה בכל מצב ותקופה, ולא איכפת לן ואין אנו תלויין בהמון העם, אלא אנו נעלה במעלות העבודה עד שנגיע להשלימות.

❖ הדחף לעליה לזכור שעושה 'עטרה להמלך' ❖

ומאחר שיתברר ויתאמת אצל האדם שמחובתו בעולמו הוא שיהא בן

עליה, כלומר שתמיד יעלה במדרגות התורה ועבודה, עלינו לברר מהו הכח הדוחף לעליה זו, דהיינו שלבשר ודם יש מדת העצלות שאינו מניחו לעבוד ולהתייגע לעליה, ומצד עצמו רוצה הגוף במנוחה, וחזקת הגוף לפעמים מתגבר. ולפיכך עלינו לחפש מהו העצה שנוכל להתגבר על זה, שנהיה תמיד בדרך העליה להר ה', כעין מה שאמרו חז"ל (בר"ר י, ז. וכע"ז בזהר בהשמטות לח"א ס"א) "אין לך כל עשב ועשב למטה שאין לו מזל ברקיע ושומר אותו ומכה אותו ואומר לו 'גדל', ואם על העשב שהיא רק צומח נאמר כן, על האדם בחיר הבריאה לא כל שכן שעומד עליו מלאך מלמעלה שמכה בו ואומר לו גדל. ועלינו להתבונן איך מרגישים בחוש את הווית המלאך הזה, כדי שיהי לנו כח הדחיפה לצמח ולהתגדל. והגם שנפשו של אדם תאב וצמא להתעלות ברוחניות, אבל איך מפתים הגוף שימשך וילך בדרך העליה עם נפשו הרוחני?

ויתכן שסוד הדבר טמון בדברי חז"ל במדרש (ויק"ר פ"ב) שאמרו: "אמר ר' יהודה בר סימון משל לאחד שהיה יושב ועושה עטרה למלך, ועבר אחד עליו, אמר לו מה אתה עושה, אמר לו אני עושה עטרה למלך, אמר לו

כל מה שאתה יכול לקבוע בה אבנים טובות ומרגליות קבע, זמרגדין קבע, מרגליות קבע, למה, שעתידי לינתן בראשו של מלך. כך אמר לו הקב"ה למשה, כל מה שאתה יכול לשבח את ישראל שבת, לגדלן ולפארן פאר, למה, שאני עתיד להתפאר בהם, שנאמר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר". ע"כ. הרי מבואר, שאם האדם מכיר במה הוא טורח ובמה הוא עמל, הרי במדה זו יתאמץ ליתן בו כל כוחותיו, ולכן אדם זה

שהיה עושה עטרה למלך, עליו להוסיף כל מיני אבנים טובות ומרגליות, כדי לפאר ולקשט העטרה, וכל כך לממה? מפני שהוא עושה עטרה למלך, ועתיד לינתן בראשו של המלך!

ומכח מחשבה זו אנו יכולין לקבל חיזוק גדול בעבודת השי"ת, שעל כל אחד מישראל לזכור לפני מי הוא עמל, כדתנן באבות (פ"ב מ"ט) "ר' אלעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה... ודע לפני מי אתה עמל", ובחזו"א (ק"א ג) כתב: "זהו עיקר לדעת לפני מי אתה עמל ולבלי להסיח דעת מזה". והיינו שצריך לזכור שעמל לכבוד השי"ת, ונמצא שהוא עושה עטרה למלך, וה' מתפאר בו, כדכתיב (ישעיהו מט, ג) "ישראל אשר בך אתפאר", ואם יחשוב כן, בודאי יודרז ויחלץ חושים כח ואומץ, כדי להוסיף כל מיני מרגליות ותכשיטין בהעטרה שעושה להמלך, מפני שהוא עתיד לינתן בראשו של מלך. ומחשבה זו נוגע בין בעבודת האדם בינו לבין קונו, ובין בעבודת החינוך לחנך בניו ובנותיו או תלמידיו, שאם יזכור תמיד שהוא עוסק לעשות 'עטרה למלך', מלכו של עולם, דהיינו שכל הטורח והעמל שהוא זורע הוא עתיד להיות פאר והדר לכתר המלך, ותפארת לישראל, ע"י יקל להאדם להתחזק וליתן כל כוחו להוסיף כל מיני מרגליות ואבנים טובות בהעטרה, שיהיה העטרה והכתר של המלך מבריק ומאיר ברוב פאר והדר.

(א) וצריך האדם לזהר שלא לחיות במדרגות גדולות שאינם לפי השגותיו, כמו שפי' ה'הפלא' ז"ל (בפתחא זעירא אות ו') במה דכתיב (שמות יט, כ) 'ויאמר ה' אל משה רד העד בעם פן יחרסו אל ה' לראות ונפל ממנו רב', דענין אזהרה זו שמשא רבינו ע"ה היה יודע רוחו של כל איש ואיש לפי"ע כח שכלו והשגתו שיכול להתקרב להשי"ת, ואם היו מתקרבים יותר לא היו יכולים לסבול יתרון האור, והיה חשש פן יפרוץ בס' ח"ו" ע"ש. הרי שכל אחד צריך להיות חכם ולהכיר את מקומו, ולעבוד את ה' בפי כוחותיו דוקא, ובוה יתעלה בס"ד. וביצדקת הצדיק (אות קס"ה) כתב "עיקר היגיעה להגיע עד למדרגת עצמו". (ב) נ.ב. ממימרא זו יש ללמוד, שהשבח הכי יקר הוא שהאדם הוא 'מבני עליה' דהיינו שהוא תמיד בדרך העליה והגדלות, וכמש"כ לעיל. ועי' מס' נדה (ל:) "תהי צדיק ואל תהי רשע, ואפי' כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה, היה בענין כרשע". ודוק. (ג) ומענין לענין, כדאי לציין שעבודתנו היא לזכות לעשות כתר להמלך, והיא כתר התורה, וכמש"כ הרמב"ם (הל' ת"ת פ"ג הי"ג) "אע"פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשניה ואכילה ושתייה וכיוצא, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה" ע"כ. ויש להתבונן, דמהו באמת החסרון הגדול במי שלא יעסוק בת"ת רק לילה אחת, עד שאינו ראוי לכתר תורה בגלל זה, הרי בכל שאר הלילות עוסק בתורה. וביאר בזה הגר"א קוטלר זצ"ל (משנת ר' אהרן, ח"א עמ' לא) שהרמב"ם עצמו הקדים תשובה לשאלה זו, במה שכתב "מי שרוצה לזכות בכתר תורה... והכוונה שכתר תורה הוא כתר המלך שהשי"ת מתפאר בכתר זה, וכיון שהיא כתר המלך, הרי לא שייך שיחסר ממנו מרגליות מצד זה, ואבן טובה מצד זה, שהרי הוא עתיד לינתן בראשו של מלך! ונציין לעצמינו כתר המלך אשר יהי בו פגם באמצעו במקום הנראה, כמה יגדל הבויון והעדר הכבוד מהכתר, והגם ששאר חלקיו מלאים אבנים טובות ומרגליות, אך מ"מ החשיבות הגדולה של הכתר בטלה, שהרי "א קרויון מיט א קריין איז קיין קרוין נישט!" "כתר עם חריץ אינו כתר". וכן הוא הדבר בכתר התורה, דאינה כתר אלא כשהיא שלימה בלי פגם או חסרון, והרי אם יאבד אדם אחד מלילותיו בדברי בטלה, הרי זה קרע בהכתר ופגם גדול בכלול, ולכן צריך לזהר שלא יאבד אפילו לילה אחת מלילותיו שלא יעסוק בתורה, כי לא יזיה הכתר ראוי להמלך. והנה ידוע לשונן הנפלא של הרמב"ם (פ"ס פ"ג ה"א) "בשלשה בתרים נכתרו ישראל... כתר

ימי הספירה אוצר של מטמונים!

ומכיון שימי הספירה ימים גדולים הם, על האדם לנצלם ולהתעלות בעבודת ה', כי השפעת הקדושה רבה בה מאד, והולך ומתגבר עד חג מתן תורה, וכלשונו הנפלא של 'החמדת הימים' (הובא בשפתי חיים עמ' מ"ג) וז"ל: "והנה ראוי לדעת, כי הימים האלה אשר בין פסח לעצרת הנוכרים ונעשים להתקדש בקדושה עליונה, אשר בקרב הימים האלה הקדושה רבה והולכת עד יום מתן תורה, ובהם ימצא כל איש ישראל עזר וסיוע לתקן את נפשו לקדשה ולטהרה... והמה ימים נוראים ועומדים ברומה של עולם... וע"כ כל איש הירא וחרד, ראוי להיות זריז לעמוד לשרת בשם ה' בימים האלה, יתר על כל הימים בקדושה ובטהרה וביראת ה' כל היום לא יפנה ימין ושמאל... ואמרו הקדמונים, כי הימים האלה המה לאות ולמופת לכל השנה כולה, כי אם ירבה בהם בתורה ובמצוות כן יהיה מראשית השנה ועד אחרית השנה, וכן בהפכו ח"ו, כי על כל אלה כל אחד מאנשי ישראל בקרב אלה הימים ראוי לפנות מעט מעסקיו יום יום, לקבוע עתים בחכמה ומוסר ויראת ה'" ע"כ.

ומרגניתא טבא מצינו בלשון ה'כתב והקבלה' (ויקרא כג, טו) וז"ל: "ויתכן עוד, שכללה התורה במלת 'וספרתם' ענין הטהרה והזיכוך מלשון אבן ספיר, ולבנת הספיר... ויהיה טעם וספרתם לכם, שבזמן הנבחר תשגיחו ביותר על נפשכם להיות ספיר מטהר ומזוכך מכל חלאת הבלי הזמן ומוזהמת הגשמית... ולכוונה זו אמר 'תמימות תהיינה' שהמכוון בו על תמימות ושלמות הנפש" ע"כ. ודפח"ח. ועוד ראיתי כתוב (הובא בספר 'פעמי מועד') שהביטוי 'וספרתם' דכתיב לענין ספירת העומר, מתפרש לא רק במובן של מנין הימים, אלא גם מלשון 'ספיר' ויהלום, לומר שנאמרה מצוה זו שישאל יעשו הכל כדי שימים אלו יבריקו ויזהרו אצלם, כל יום בזה ובברק מיוחד. וע"י עבודה זו נזכה להגיע לחג השבועות עם שבע שבתות תמימות של הכנה ועליה בתורה ועבודת ה', וכל יום מהמ"ט ימים יהיו יהלומים יפים לינתן בכתר התורה, בכתר המלך, כמש"כ ה'רוקח' ז"ל (פסח אות רצד) שענין הספירה מרומז בקרא ד'כמטמונים תחפשנה', שיש בה מ"ט מונים, ו'תמימות תהיינה' היא כנגד התורה שהיא תמימה ע"ש. (וע"י באוה"ח הק' ויקרא כג, טו) שכתב "ובדרך רמז, רמז באמרו 'וספרתם'... פירוש, באמצעות מנין זה אתם מאירים כספרינון את עצמכם" ע"ש.

המשגיח דפק על השלחן ושאל 'למה אתם לא צומחים'?

מסופר על הג"ר מרדכי חרקוב זצ"ל, שהיה מחשובי תלמידי מיר, ונשאל פעם מה שורש התמדתו הגדולה בתורה? וענה ע"ז: 'התמדתי התחילה משיחת מוסר אחת מהמשגיח הג"ר ירוחם זצ"ל, שפתח השיחה באמרו: 'אני עתה בא מהרחוב, ורואה כי כל היקום כולו גדל, עשבים ופרחים לתפארת, כולם צומחים וגדלים, רוח של גן עדן ממש'... ואז דפק המשגיח באגרפו על השלחן ושאל: 'למה אתם לא צומחים'?!... ומדפיקה וזעקה זו התחלתי להיות מתמיד, הוא שבר לי את ההרגל לחלום בדפיקה זו' ע"כ. (מספר 'היא שיחת', עמ' קטו, בשם הג"ר אלחנן הרצמן זצ"ל)

ודבר נפלא מסופר בזה על ה'סבא מקלם' זצ"ל, שלפני בנין ה'תלמוד תורה' המפורסם בקלם, שבו למדו בעלי מוסר הגדולים, ביקש ה'סבא' להצמיח שדה חטה קטן. והיה דבר זה פלא רב בעיני תלמידיו, דמה ענין של שדה חטה ליד בית מדרש? וכששאלו לרבים את כונתו בזה, אמר להם: "כאשר אדם רואה בעיניו את הצמיחה, גם הוא שואף לצמוח ולגדול, להתפתח ולטפח את עצמו ואת מדותיו וכו'. הצמיחה התמידית של החטה תביא את התלמידים לצמיחה עקבית ושורשית, וזו הרי כל שאיפתנו בעולם!" (ספר 'ברכי נפשי' בראשית עמ' ר"ב)

הגדולים זצ"ל ביקשו תמיד להתעלות!

בשיחה שנשא הג"ר שמואל אוירבאך זצ"ל אמר: "כל הגדולים חיפשו להתעלות עד היום האחרון ממש, כך הם חיו בטבעיות, כי אין זה דבר שרק שיין לתקופת גיל או לכמה שנים. אני זוכר שאבי מו"ר הגרש"ז זצ"ל חזר הביתה מביקור אצל רבו הגדול רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל בחול המועד, וסיפר אאמור"ר זצ"ל והיה מדגיש כי רבי איסר זלמן כבר מעל שנות השבעים ואמר לאבי בפשיטות, כי החליט עכשיו להתחיל ללמוד זבחים, כי הוא חושב שיוכל ע"י בן להתעלות יותר בלימודו - לעשות יותר 'שטייגן אין לערנען'! (דברי חיוק והתעוררות עמ' ל).

ולמעשה היה רבי איסר זלמן זצ"ל מתלונן איך שפעם היה כל אחד עושה שטייגן וממשיך להתעלות עוד ועוד עד יום מותו, והנה הוא רואה שיש כאלה שהגיעו לאיזה דרגה, הגיעו לאיזה השגה, וכבר עוצרים! די להם במה שהשיגו! אבל האמת היא שתמיד חובה להיות 'למעלה למשכיל', בכל מצב לעלות ולשאוף עוד ועוד. (מספר 'התורה וקבלתה במשנתם של רבותינו')

תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל, שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, כל מי שירצה ובא ויטול" ע"כ. ולפי הנ"ל, מתחילה על האדם לידע שבכתר מלכות הוא עוסק, ואז יכיר שכל עסקו עסק מיוחד הוא, וממילא יתן בו כל כחו וכונתו, ויהיה נזהר שכל ימיו ויליו יהיו 'תמימות', שלא יחסר אפי' לילה א' מבלי תורה, וישתדל להוסיף בהכתר כל מיני מרגליות ואבנים טובים, ואז יזכה שהכתר תורה יבריק, ויהיה תפארת להמלך ותפארת לעשיה.

הלימוד מר"ע ומיתת תלמידיו – כבוד החברותא והחברים בלימוד התורה

מיתת תלמידי ר"ע מפסח ועד עצרת

תקופת ימי הספירה הם ימים מיוחדים ומסוגלים לעבודת השי"ת, שהם שבועות של הכנה לקבלת התורה, והם נחשבים כימי 'חולו של מועד' בין חג הפסח וחג השבועות (כלשון הרמב"ן ז"ל, ויקרא כג, לו). אמנם יש עבודה מיוחדת לתקופה זו, והוא בתיקון עניני בין אדם לחבירו, דהנה ידוע לכל בר בי רב דברי הגמ' ביבמות (סב): "אמרו שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא מגבת עד אנטיפרס, וכולן מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה לזה, והיה העולם שמם (פירש"י מתורה)... תנא כולם מתו מפסח ועד עצרת" ע"כ.

ומימרא זו לכא' קשה להבינו כפשוטו, כאילו היו לקויים במידות גרועות ממש ח"ו, שהרי המדובר כאן על גדולי וצדיקי עולם, ואיך יתכן שנכשלו כולם בלי יוצא מן הכלל בפגם המידות שלא נהגו כבוד זה בזה, עד שיענשו כולם במיתה רעה. ובודאי שכ"ז הוא מצד גדלותם, שהקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה, וח"ו להרהר אחריהם. אבל הרי תורה היא וללמוד אנו צריכים, וחייבין אנו להתבונן מה עלינו ללמוד ממאורע נורא זה, ואיך יתן החי אל לבו שלא יכשל (כל אחד לפי מדרגתו) במה שנכשלו גדולים אלו תלמידי ר"ע בימים ההם בזמן הזה.

ועוד יש להתבונן, במה שאמרו חז"ל (שם) שכל תלמידי ר"ע מתו בתקופה מסוימת של 'מפסח ועד עצרת', דמשמע שיש סיבה מיוחדת שמתו בתקופה זו דוקא, ולא בזמן אחר בשנה, (והגם שמצינו נידון בהפוסקים באיזהו ימים מתו, ובאיזה יום פסקה מיתתם, אבל כ"ע מודי שהיתה במשך תקופה זו). והדבר אומר דרשני דמה נשתנה תקופה זו משאר תקופות השנה, כאילו שהזמן גרמא שימותו דוקא בתקופת 'מפסח ועד עצרת'.¹ ועוד יש להעיר בלשון הגמ' י"ב אלף זוגים היו לר"ע, ולא אמרו כ"ד אלף תלמידים, דמשמע מזה שהיתה תביעה על שהיו זוגים ולא נהגו כבוד זה בזה. וכ"ז אומר דרשני.

שלא נהגו כבוד 'בתורה' של החברותא

ולאור זה אפ"ל שבענין זה היתה הפגם במהלך לימודם של תלמידי ר"ע, (כמובן לפי דרגתם הגדולה – שהיתה דק מן הדק) שלמדו בזוגות כל א' עם החברותא שלו, וביחד חידשו הרבה חידושי תורה, אבל כל אחד חידש מהלך בהסוגיא כפי הבנתו וכשרונו, ומזה נוצר מצב שכל אחד היה דבוק למהלך שלו כ"כ עד שלא היה מקום במוחו לשמוע מהלך אחר בהסוגיא, וזהו 'שהיו עיניהם צרה זה לזה בתורה', שהיו עסוקים בעיקר בתורת עצמם ולא נתנו חשיבות הראוי לתורת חבירם. ומצרת עין זו נוצר מה 'שלא נהגו כבוד זה בזה', שגם זה היתה בענין לימוד התורה, שלא נתנו כבוד התורה הראוי לתורת חבירם, מתוך שהחשיבו רק תורת עצמם. וכמש"כ המהרש"א ז"ל על הגמ' (יבמות שם) 'שלא נהגו כבוד זה לזה', וז"ל: "לא חש כל אחד מהם על כבוד התורה של חבירו, דאין כבוד אלא תורה, ולכך מתו במדה זו כי היא חייך גו' ע"ש". הרי שהפגם היתה שחשבו רק על הצלחת תורת עצמן, ולא של תורת חבירם.

ובזה מיושב סתירת הלשונות בין הגמ' להמדרש הנ"ל, כי חסרון בכבוד חבירם היתה בתורת חבירם, וזהו גם ענין 'צרת העין בתורה', שהכל ענין אחד, שהיתה עיקר עיסוקם בתורת עצמם ולא החשיבו כראוי תורת חבירם. ולפי"ז יובן היטב מה שנקטו בגמ' לשון י"ב אלף זוגים, כי החסרון היתה בהזוג – דהיינו החברותא שאפט', שכל אחד העריך והחשיב תורת עצמו לבד, מבלי שישתדל להבין את מהלך של הזוג שלו. והגם שהיו זוגים ולא למדו כל אחד ביחידות, אבל יתכן שגם בזוגות יראה כל אחד למצאו דרך שלו בהסוגיא מבלי לחפש לתרץ החידוש של החברותא. ומחמת פגם בכבוד תורת חבירם היא שבאה גזירה נוראה זו שמתו כולם במיתה רעה.

מסירת התורה רק בשלימות המידות

אמנם אכתי יש לברר על מה בא להם עונש גדול כזה שימותו במיתה רעה, הרי לכא' לא היתה זה אלא חסרון במידה טובה בין אדם לחבירו, ולא שהיו ח"ו מושחתים במידות. וגם איך יובן מה שבגלל דבר זה לבד היה ה' מוכן שיהיה העולם שמם מבלי לומדי ומלמדי תורה? וביאר בזה הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל (משנת ר' אהרן, ח"ד, עמ' יט) שמה שכולם מתו

שהיתה עיניהם צרה זה לזה בתורה

והמענין בהענין יראה שר' עקיבא עצמו גילה לנו סוד הדבר הזה, וכמבואר בלשון קדשם של חז"ל במדרש (קה"ר יא, י) וז"ל: "ור"ע אומר שנים עשר אלפים תלמידים היו לי... וכולן מתו בחיי בין פסח לעצרת. ובסוף העמידו לי שבעה... אמר להם, הראשונים לא מתו אלא מפני שהיתה עיניהם צרה בתורה זה לזה, אתם לא תהיו כן, מיד עמדו ומלאו כל ארץ ישראל תורה" ע"כ.² ומלשון זה משמע שחסרון בהנהגת כבוד לא היתה בכלליות הנהגתם בין אדם לחבירו, אלא שהיתה דבר פרטי לענין לימוד התורה, 'שהיתה עיניהם צרה זה לזה בתורה'. אמנם צ"ב מהו הכונה ב'צרות עין בתורה'? וגם צ"ב איך לשון זה עולה ביחד עם לשון הגמ' ביבמות (שם) שאמרו שתלמידי ר"ע מתו משום 'שלא נהגו כבוד זה בזה', אשר לכא' זה ענין אחר משל צרת עין בתורה. ולכא' צ"ל שענין צרות עין בתורה עולה יחד עם שלא נהגו כבוד זה בזה, וזה צ"ב.

ובביאור הענין אמר הרב מפונבין זצ"ל, ש"ל שבפועל היתה איזה חסרון בהנהגת כבוד זה לזה, אבל ר"ע גילה לנו מהו הסוד והשורש שמשם בא חסרון בהנהגת כבוד זה, ולזה אמר 'שהיתה עיניהם צרה זה לזה בתורה'. והיינו, שצרות עין היא מדה פנימיות בלב האדם, וע"י מדה זו נובע הפעולות וחסרון הפעולות של 'לא נהגו כבוד זה בזה'.

ואולי י"ל בעומק הדברים, דהנה מטבע האדם – קרוץ מחומר בשר ודם, שהוא אוהב את עצמו יותר משאר כל אדם, וכמו"כ הוא אוהב יותר את מה שהוא חידש בהבנה – יותר מהבנה של שאר אדם. ומדה זו נוטל חלק יפה בלימוד התורה הקדושה, שהעמל בתורה וחידש איזה מהלך או הבנה בהסוגיא הרי הוא אוהב את המהלך שלו, ומאד קשה לו לשמוע מהלך אחר שחבירו רוצה לחדש בהסוגיא, בפרט כשזה סותר את חידוש שלו, כי אדם רוצה בקב שלו יותר מן קבין של חבירו. ומחמת מדה זו, לפעמים האדם אוהב בדעתו והבנתו כל כך עד שאין מקום לסברת אחרים כלל, ולפעמים גם יבטל דעת חבירו. ואולי י"ל שכל זה הוא 'צרת עין בתורה', כי דעתו צר ומצומצם מבלי שייסבול עוד סברא או הבנה חדשה בהסוגיא שמנגד למהלך של עצמו.

(א) ע"י משנת רבי אהרן ח"ב עמ' סו. (ב) ע"י בזה במהרש"א שם. (ג) וכע"ז איתא בבר"ר סא, ג. (ד) וכבר עמד בזה המשגיח ר' יחזקאל זצ"ל באור יחזקאל אמונה עמ' קנב, ותי' ענין מה שהובא להלן. (ה) ה"ד בשפתי חיים, ספירה. ע"ש ליתר ביאר בזה. (ו) ובדרך רמז היו אומרים בשיבת 'שעלי' דליטא על יסוד לשון הגמ' (ברכות נג): 'גדול העונה אמן יותר מן המברך', ש'לחסיים עם השטיקעל תורה של השני יותר קשה מאשר לחדש שטיקעל שלם לבדו' (הובא ב'בינת המדות' עמ' 189). (ז) וכע"ז מצינו באבות דר"נ (מ, ג) 'ארבע מידות בתלמידים, הרוצה שילמד וילמדו אחרים – עין טובה. וילמד ולא ילמדו אחרים – עין רעה. וכ"ע. הרי שעין רעה היא שרוצה שרק הוא ילמד לאחרים, ולא שאחרים ילמדו ג"כ, ולכא' עין רעה' ו'צרת עין' משורש אחת הם. (ח) שחינות מוסר עמ' קנד. (ט) ובטעם שמתו במיתה קשה של אסכרה, ע"י בשפתי חיים שם, מה שהביא מהמהר"ל בזה.

ההוא בהאי עלמא. וזה מה שגילה לנו ר' עקיבא בכל הסיפורים האלו, שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, ופגיעה בכבוד תורת הזולת הוי סכנה לקיצור ימים ח"ו. והדברים נוראים.¹

ואהבת לרעך כמוך – זה כלל גדול בתורה

והנה ידוע לכל המימרא שאמר ר"ע "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח) זה כלל גדול בתורה" (ת"כ שם, ובמ"ר כד, ז), וכפשוטו הכונה שהיא כלל לכל התורה כולה. אמנם לדברינו הנ"ל אולי י"ל, שכונתו גם לענין מיוחד של אהבת חברים בלימוד התורה עצמה, שמכל האירוע שנעשה לתלמידיו, שנפטרו על פניו באופן נורא, בגלל שלא נהגו כבוד זה בזה, ושהיתה עניניהם צרה זה בזה בתורה, מזה למד עד כמה מצות 'ואהבת לרעך כמוך' נוטל מקום חשוב באופן לימוד התורה עצמה, שבחסרון בכבוד התורה של החברים, יכול האדם להיות נענש ח"ו במיתה. וכמו שר"ע עצמו אמר לריב"נ (לעיל) 'תמהני עליך אם תאריך ימים, שצרות עין בתורה יכול להוציא האדם מן העולם קודם זמנו רח"ל. ולכן הזהיר ש'ואהבת לרעך כמוך' זה כלל גדול בתורה, להודיע שבפרט בלימוד התורה עלינו לזהר במדות טובות בתכלית השלימות, ואז נזכה לאריכת ימים ושנים על התורה ועל העבודה.²

והתבטא בזה המשגיח ר' נתן וואכטפויגל זצ"ל (לקט רשימות בהמ"ק עמוד ס') "אחרי פטירת תלמידי רבי עקיבא נתן ר"ע שיחת מוסר לתלמידיו החדשים, ולא אמר להן אלא דבר אחד והוא: 'הראשונים לא מתו אלא שהיתה עניניהם צרה זה לזה בתורה, תנו דעתכם שלא תעשו כמעשיהם'. פירוש, 'אל תחזרו על הטעות של הכ"ד אלף תלמידים שהיתה בעניני בין אדם לחבירו'. ונמצא שר"ע לימד אותם שצריכים לשים עיקר הדגוש על אהבת הבריות ואהבת חברים. כל תלמידיו הראשונים היו גדולים וקדושים הכל אמת, אבל באיזה אופן בונים תורה – רק בהעדר מדות רעות בלי קנאה וצרות עין. ולא מצינו שרבי עקיבא אמר להם משהו אחר כיון שלא צריך יותר מזה, כי זהו כלל גדול בתורה, ואיך פירושא זיל גמור" ע"כ.

❖ חיוב כיבוד ה'חברותא' יותר מסתם חבר ❖

ויסוד אחר אנו למדין ממעשה של מיתת תלמידי ר"ע, והוא לימוד גדול באופן הכבוד שעלינו לכבד את החברותות ובני החבורה שלנו, והוא כמו שדייק הג"ר משה שמואל שפירא זצ"ל (זהב משבא, ח"ב, עמ' נז) בלשון הגמ' הנ"ל, שאמרו י"ב אלף זוגים של תלמידים היו לו לר"ע, דלמה נקטו לשון 'זוגים' ולא מנו אותם ביחידות שהם כ"ד אלף תלמידים? אלא שחז"ל לימדו אותנו שהתביעה הגדולה כאן היתה בעבור זה גופא שהגם שהיו זוגים של תלמידים, דהיינו שכל אחד למד עם חברותא, ואעפ"כ לא נהגו כבוד זה בזה דיי לפי מדריגתם הגדולה, וזו היא תביעה גדולה, שחיוב הכבוד שיש על האדם כלפי החברותא שלו היא הרבה יותר גדולה מהחיוב שעליו לכבד סתם אדם מישראל, וכמו שאמרו בגמ' (ב"מ לג:) 'אמר עולא תלמידי חכמים שבבבל עומדין זה בפני זה, וקורעין זה על זה. ופירש"י: 'כדין תלמיד לרבו, לפי שהם יושבים תמיד בבית המדרש יחד ומקשין ומפרקין וכולם לומדים זה מזה' ע"כ. וכבר אמרו חז"ל (אבות ו, ג) "הלומד מחברו פרק אחד, או הלכה אחת, או פסוק אחד, או דיבור אחד, או אפילו אות אחת צריך לנהוג בו כבוד" ע"כ.³ וא"כ כ"ש בבן זוגו שלומד עמו כמה שעות בכל יום ובוודאי כל אחד לומד הרבה מהשני, הרי שחיוב הכבוד כלפיו גדולה שבעתיים, ובתלמידי ר"ע

בגלל חסרון בכבוד חברים לא היתה בגדר עונש על חטאם, דאילו כן יתכן שהיתה זכות התורה מגן עליהם. אלא היא הנהגה מוכרחת משמים, שמסירת התורה צריכה להיות ניתן רק בשלימות הכי גדול של מידות טובות וישרות, ופגם במידות טובות מונע את הזכות להיות מכלל שלשלת מסורות התורה. וז"ל (שם ח"ג, עמ' יג) "וזהו ענין מיתת תלמידי רבי עקיבא, על שלא נהגו כבוד זב"ז, דלפי גודל ערכם היה בזה משום פגם בקניני התורה, או בדיבוק חברים או במכריעו לכף זכות, ומשום זה בלבד היה כדאי כל ההפסד העצום שהיה העולם שמש, דהיינו כדי שמסירת תורה שבע"פ לדורות תהיה במלוא טהרתה, ומשום כך היתה דוקא ע"י רבותינו שבדרום שלא היתה פגימה דקה מן הדקה בתורתם ולכן זכו שתימסר התורה על ידם לדורות".

טעם מיתת תלמיד ר"ע בין פסח לעצרת דוקא

ובזה יובן היטב, מה שאירוע זה נעשה בתקופת 'מפסח ועד עצרת' דוקא, כי תקופה זו היא ימי הכנה לקבלת התורה בחג השבועות, ולכן באה מדת הדין וכולן מתו או, ולא זכו להיות מקבלי התורה באותה השנה, מחמת חסרון בשלימות קניני התורה (לפי מדריגתם), וכלשונו (שם) "כיון שימים אלו של ספירת העומר ימי הכנה הם לתורה, כשם שהיו לפני מתן תורה בסני, והרי אין ספק שעיקר ההכנה היא בקניני התורה שמנו חכמים אבות פ", כמהם 'ארך אפים' 'לב טוב' 'דיבוק חברים' 'נושא בעול עם חבירו' 'זמכריעו לכף זכות' ועוד כיצא בזה. ונראה שלדברים שבין אדם לחבירו יש משקל רב בקניני התורה, וכיון שבמים אלו ההקפדה על ענין ההכנה הוא יותר משאר זמנים, וישנה תביעה על דברים אלו יותר משאר דברים, ומאחר וחסרה אצל תלמידי ר' עקיבא ההכנה לתורה כפי שהתבקש מצד מעלתם, ולא היו ראויים להעביר תורה לדורות הבאים, ממילא גרם דבר זה שנסתלקו מהעולם בפרק זה שהוא זמן ההכנה לתורה כדי להעמיד תורה בישראל באופן הראוי ע"י רבותינו שבדרום, ע"כ.⁴

ר"ע הזהיר על חומר הפגיעה בתורת החברים

וביסוד זה ראיתי לבאר דבר נורא, במה שמצינו בחז"ל (מנחות סח:) שלרבי טרפון הוי קשיא ליה קושיא, ור' יהודה בר נחמני תירץ לו תירץ, ושתק רבי טרפון, וצהבו פניו של רבי יהודה בר נחמני. אמר לו ר' עקיבא 'צהבו פניך שהשבת את הזקן, תמהיני אם תאריך ימים', אמר רבי יהודה בר אילעי אותו הפרק פרס הפסח היה, כשעליתי לעצרת שאלתי אחריו יהודה בר נחמיה היכן הוא, ואמרו לי נפטר והלך לו ע"כ. ולכא' זה תמוה, שהרי התשובה שהשיב יהודה ב"נ אמת ונכון היתה ובה ניצח את ר"ש להלכה. אולם מבואר, שמתוך שצהבו פניו של ריב"נ מהתרגשות ומרוב שמחת הנצחון שנצח את ר"ט הזקן, היה בזה עלבון לר"ט, בזה עצמו היה סגי לר"ע לומר לו 'תמהני אם תאריך ימים', וכך באמת היה, שנפטר לעולמו קודם עצרת.

הרי רואים מכאן כמה גדול התביעה על תלמידי חכמים גדולי עולם, שזיהרו בכבוד חבריהם, ושלא ישמחו בנצחון המחלוקת יתר מן המדה אפילו כשמדובר במחלוקות בלימוד התורה ולשם שמים. ולהנ"ל אולי יש להוסיף, שלא בחנם אמרו בגמ' שם שריב"נ נפטר קודם עצרת, אלא שבדוקא נפטר קודם עצרת, כדוגמת שאר תלמידי ר"ע שנפטרו בין פסח לעצרת, שהיא תקופת ההכנה לקבלת התורה בשלימות, ומי שחסר בקנין שלימות התורה לא זכה להיות ממקבלי ומוסרי התורה בשנה

(א) והמהר"ל ז"ל (תירושי אגודות יבמות סב:) כתב שימי הספירה הם ימים של 'כבוד התורה', ולכן נפטר או כי היתה פגם בכבוד התורה. ומה שי"א שהתחילה מיד אחר פסח, י"ל שכל ימי הספירה הם ימי הכנה לשבועות, והוא כחולו של מועד בין פסח לעצרת, כדברי הרמב"ן ז"ל. (ב) עפ"י ספר 'זמאור שבתורה' ויקרא, עמ' קלה. וכיסוד זה מצינו גם באבות דר"נ (טו, א) וז"ל: 'רבי יהושע אומר עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם... עין הרע כיצד שלא תהא עינו של אדם צר במשנתו של חבירו. מעשה באחד שהיה עינו צרה במשנתו של חבירו נתקצרו חייו ונפטר והלך לו'. (ג) ע"י שבת לא. 'מה דעלך סני לחברך לא תעביד' זו היא כל התורה כולה. וברש"י שם. ואכמ"ל. (ד) כע"ז כתב בספר 'וינקחו מדבש', ספירת העומר. (ה) וכן נפסק בשו"ע (יו"ד רמב, ל) ע"ש.

היתה חסרון בכבוד זה, ומזה יצא כל אבילות נורא זו.

לשמוע תורת החברים כשומע מפי הגבורה

ועד כמה מוטל עלינו לכבד הדברי תורה של חברינו, מבואר בלשונם הנפלא של חז"ל (ירושלמי סנהדרין פ"י סוף ה"א. וכע"ז בקה"ר יב, יב) "אמר הקב"ה אם שמעתה דבר מפי קטן ישראל והנייך, לא יהא בעיניך כשומעו מפי קטן אלא כשומעו מפי גדול. ולא כשומעו מפי גדול אלא כשומעו מפי חכם. ולא כשומעו מפי חכם אלא כשומעו מפי נביא. ולא כשומעו מפי נביא אלא כשומעו מפי רועה ואין רועה אלא משה. לא כשומעו מפי רועה אלא כשומעו מפי הגבורה" ע"כ. הרי מבואר שהשומע ד"ת אפי' ממי שקטן ממנו, עליו להחשיב את זה כשומע מפי הגבורה עצמו. וכבר מצינו במשנה באבות (ד, יב) דתנן "רבי אליעזר בן שמוע אומר, יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וכבוד חברך כמורא רבך, ומורא רבך כמורא שמים". ובתפא"י ז"ל כתב שהתנא מלמדינו שבכל המצבים לעולם לא נשכח את חוב הכבוד להחברים, ובוה לא יהא קל בעינינו לסתור דבריהם ע"ש.

השומע תורת חבריו – יזכה שה' ישמע תפלתו

וע"פ דברי חז"ל הנ"ל כתב בספר 'בנין יהושע' (עמ' ב). דבר נורא, וז"ל: "יזכה אמרתי לפרש הפסוק (קהלת יב) 'מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה', אשר לכא' יקשה, מה זה הוא המדה כנגד מדה בזה? אך לפי המדרש הנ"ל ניחא, דהוי ממש העונש מדה כנגד מדה, דהוא מסיר אזנו משמוע תורה מחמת גאווה, באמרו שלא נאה לו לשמוע תורה מפי

איש קטן כזה, אשר הוא ממש כשומע מפי הקב"ה, לכן גם הקב"ה לא ירצה לשמוע גם תפלתו מדה כנגד מדה" ע"כ. ולמידים מואת, שבמדה טובה מרובה, שאם האדם באמת משתדל לשמוע דברי תורת חבריו, אז במדה זו ישמע ה' לתפלתו.²

וכבר כתב בזה הגר"ח מוולאזין זצ"ל (רוח חיים אבות ג, ג) על המשנה 'שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים', וז"ל: "רצה לומר ביניהם אין דברי תורה, אבל לומדין כל אחד בפני עצמו, והוא לאות כי כל אחד מתלוצץ על תורת חבריו". אבל שנים שעוסקים בתורה שכינה שורה ביניהם, שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו, ויקשב ה' וישמע, "ולא אמר דבר, כי אם נדברו, כי אם ילמדו יחד לשם שמים, שמה שלא יבין יבינהו חבריו, אז אין תכליתו מה שידבר הוא, רק מה שידבר חבריו, והוא יקשיב מה שלא יבין. ולזה אמרו נדברו כי כל אחד נדבר מחבירו וחבירו הוא המדבר, ולכך סיים במדרש בשכר זה הקב"ה שומע תפלתו שנאמר ויקשב וגו', והוא מדה כנגד מדה, נגד שעשה אזנו כאפרכסת ושמע דברי חבריו ולא החשיב דברי עצמו, לכך הקדוש ברוך הוא גם כן שומע תפלתו" עכ"ל. והדברים נפלאים.

המשבח תורת חבריו יזכה לס"ד בלימודו

ויסוד נפלא אחר בזה, מבואר בדבריו של ה'פרישה' ז"ל, (חומ"מ קל"ד, ה) שכתב לפרש מה שמצינו אצל בלעם דכתיב (במדבר כד, ב) 'זישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שכן לשבטיו ותהי עליו רוח אלקים, ובחז"ל אמרו (ב"ב ס. ס.) "מה ראה, ראה שאין פתחיהם מכוונים זה כנגד זה, אמר ראויין הללו שתשרה עליהם שכינה", ופירשו בתוס' דנלמד כן מדכתיב בתריה 'ותהי עליו רוח אלקים'. וקשה דזה כתיב על בלעם ששרתה עליו

רוח ה', אבל מנין שבלעם אמר כן על ישראל. וכתב בזה הפרישה ז"ל: "על דרך 'כל המבקש על חבריו הוא נענה תחילה' (ב"ק צב.) והיינו שמכח שאמר שראויין ישראל שישרה השכינה עליהן, היה עליו רוח אלקים" ע"ש. והוסיף בזה הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א, שלמדין אנו מזה יסוד גדול, שמי שמשבח אחד מישראל בדבר טוב הרי"ז גופא סיבה טובה שיזכה גם הוא לטובה ההוא, ואפי' קודם שיזכה בו חבריו מצד 'המבקש על חבריו הוא נענה תחילה'.

ואולי דבר זה שייך גם לענייני בלימוד התורה, שאם אחד לומד עם חברותא או חבורה, ושומע סברא יפה ממישהו, והוא משבח את הסברא ובעל השמועה, אז בזכות זה גופא יזכה לס"ד בלימודו, שיבין גם הוא סברות ישרות בלימודו, כפי השיעור ששיבח את של חבריו, על דרך 'כל המבקש על חבריו הוא נענה תחילה'. וכבר מצינו כע"ז לענין מה דקיי"ל במחלוקת ב"ש וב"ה שהלכה כב"ה, ואמרו בחז"ל (עירובין יג:) "זכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים, מפני מה זכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן. מפני שנחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי ב"ש, ולא עוד אלא שמקדימין דברי ב"ש לדבריהן" ע"כ. ואמר בזה הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל (שיחות מוסר עמ' מא) שחזינו מזה שהמכבד את הבריות, הוא זוכה בזה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, כי 'כבוד הבריות' היא מעלה המשלימה את האדם בכל השלימות ע"ש.

גדול הנתיבות בשבירת מדת הצרת עין בתורה

והמציאות מורה, שיתכן ולומדים שנים תורה ומתנגחים ומפלפלים בדברי תורה, ורואה האחד כי השני אמר סברא נפלאה, או תירוץ נפלא ובוה הפריך לו אתדבריו, ואכן זו סברא שיש מה להתפעל ממנה ולשבחה, אולם ה'צרות עין' מונע ממנו מלשבח את חבריו על אותה סברא, ואף שבפנימיותו הוא עצמו התלהב והתפעל מאותה סברא, אבל מפני ה'צרות עין' אינו נותן את הכבוד הראוי לחבירו על סברתו הישרה. ולא די שאינו נותן לו הכבוד הראוי, אלא שלפעמים אף דוחה סברתו בקש, ומתעקש לערער את אמיתות סברת חבריו, והעיקר שלא להראות לחבירו כי הוא נכנע ויורד מעמדו, וכשאין לו ברירה ואכן חבריו הפריכו לגמרי ופיו מלא מים מהפרכת חבריו, אזי מקבל סברת חבריו בפנים חמוצות ובדיעבד, ואומר לו 'אולי יתכן כמו שאתה אומר, אבל עדיין צריך לבדוק ולברר, ובינתיים כשאין פשט אחר נשתמש בסברתך' וכדומה, ואינו מאיר פנים לחבירו לכבדו על סברתו שזכו לו מן השמים לאומרה. ולעומת זאת כשהוא אומר סברא הרבה פחות בישרות השכל מחבירו דורש ומתעקש שיתקבלו דבריו כדברי האורים ותומים.

ובאמת אם האדם לא יעבוד על עצמו לעקור מדת צרת עין זו, שייך שלפעמים אף יתעורר אצלו מחשבות של שמחה בכשלון חבריו בתורה, כי בזה הוא מרגיש בעצמו שהוא 'למדן' יותר גדול מחבירו, ואף אם אינו חושב כן בשעת מעשה, אבל בעמקי לבבו האדם מתרגל לחשוב רק על גדלות עצמו ותורתו, וממילא יהא לו כעין קנאה שרק הוא ותורתו יתפסו מקום בבית המדרש. וכמש"כ הסבא מקלם זצ"ל ב'קול קורא' ליוה"כ (פנקס הקבלות עמ' מז) וז"ל: "זבעוה"ר העון הזה מרקד בינינו, עד שאפילו בעלי מדות שנוחים לעשות צדקה וגמ"ח ורחוקים מגאווה גלויה, ועכ"ז נתפסים בעון המר הזה לשמוח באיד חברו, וקשה בעיניו טובת זולתו גדלו או כבודו, ומכ"ש שאינם שמחים בטובת חברים... כי מי שאינו מיגע

אמר הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל:
"המכבד את הבריות, הוא זוכה בזה
לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא,
כי 'כבוד הבריות' היא מעלה
המשלימה את האדם בכל
השלימות"
(שיחות מוסר עמ' מא)

(א) וכע"ז איתא במדבר"ר יד, ד. (ב) הובא בספר הנפלא 'עשות פרי' בענין כתיבת חידות, עמ' תרפט ע"ש. (ג) וכע"ז כתב האו"ח הק' (בספרו חפץ ה') על מה שאמרו בגמ' (שבת סג.) "אמר רבי ירמיה אמר ריב"ל, שני ת"ח הנוחין זה לזה בהלכה, הקב"ה מקשיב להן, שנאמר אז נדברו יראי ה' וגו'" וז"ל, "פירוש כי יש כת של ת"ח אשר לא נוחא להו כי אם אומרים והיגונים ומה שהם מחדשים, ואמטו להכי כאשר יאמר זולתם דבר חידוש לא ציית ליה, דלא נוחא ליה דילמא האי מילתא דלא אמר איהו. ולזה אמר הש"ס דבענין שיהיו מקשיבים זה לזה, דאז ה' שומע לקולן מדה כנגד מדה" ע"כ. (ד) עליו לשבח במדבר, עמ' תטו. (ה) העתקתו לשון זה מספר היקר 'ב"ס דרך' פ' תנוריע.

והשלוש היא בחינת הלשמה 'אהבו'. ע"כ.

ולכא' הביאור בזה הוא, שעיקר המבוקש בלימוד התורה היא לחפש את האמת לאמיתה, ושלא לוותר על זה כלל, אלא שביחד עם זה צריכים את מדת השלוש, מבלי שיהא כל א' מחפש גדולת וכבוד עצמו. ולכן מתחילה נעשים אויבים זל"ז, ע"י שכ"א מציע את מהלך הבנתו, וכשם שאין פרצותיהן שוות אין דעותיהן שוות, וכל א' לוחם לברר סברתו. אבל כל זה טוב אם מתוך מלחמה זו נעשים לבסוף אוהבים זל"ז, וזה לא יתכן אלא כשכל א' עוסק לחפש את האמת לאמיתה, ומגישה זו יזכור הלומד שהאמת יכולה לצמוח גם מפיו של חברו! וע"ז נאמר (מהרמב"ם ז"ל בהקדמה לאבות) 'קבל את האמת ממי שאמר', ולא נפק"מ אם זה מהלך שלך או של אחר, העיקר שיהא אמת. ובגישה כזו של חיפוש האמת, שאינו מחפש כבוד עצמי ח"ו, אז אין שום סתירה בין מלחמתה של תורה בכל הכח, וכיבוד דברי חברו ככבוד רבו, כי מחפש את האמת בין אם הוא אמרו או אחר אמרו. והשמחה בהגיע אל האמת היא שמחת השגת האמת ולא שמחת הנצחון ח"ו.

ובזה יובן מה שמצינו לשונות בחז"ל המורים שלימוד התורה צריכה להיות באופן של מלחמה ורתיחת אש, וכמו שאמרו (תענית ד.) "אמר רבא האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתחא ליה, שנאמר 'הלא כה דברי כאש נאם ה'". ואמר רב אשי כל ת"ח שאינו קשה כברזל אינו ת"ח". ע"ש. וכן כה"ג. כי לעולם כך היא דרכה של תורה, ללמוד ולפלפל בכח הכח ושלא לוותר על האמת אפי' בקצו של יו"ד. אבל כ"ז היא רק בחיפוש אחר האמת, ולא בחיפוש אחר הכבוד והנצחון העצמי ח"ו. ובלימוד כזה משתלבים האמת והשלוש יחד.

הודאה על האמת – כלל גדול בתורה

ותמצית הענין מבואר בלשונו הנורא של הסדר היום' (סדר עלינו לשבח) וז"ל: "ואם יש לו ויכוח עם אדם אחד, או חבר או תלמיד, יהיה הויכוח לשם שמים, כדי לברר האמת, וללבן ולצרף, כי מתוך הויכוח הענין נצרף כצרף כסף, ונשאר מנוקה ומנופה, ואין מערער עליו. אבל לא יהיה לקנתר ולהעמיד סברתו חלילה, כי העושה כן, לא די שאין לימודו נחשב לו לצדקה ומצוה, אלא אדרבה חטא גדול ואשמה תחשב לו, ומוטב לו להיות חופר בורות שיחין ומערות, ולא יעסוק בתורה בענין זה, כי מראה בעצמו שאינו עוסק בתורה משום אהבתה, במה שהיא מצוה"ש. וז"ל התומר דבורה' (פ"א) "ועיקר הכל הוא, לצרף דעתו במבחן המחשבה, ולפשפש בעצמו דרך משא ומתן, אם ימצא שמץ דבר יחזור בו, ולעולם יודה על האמת, כדי שימצא שם התפארת מדת האמת" ע"כ. ובשו"ת הריב"ש (שצ"ד) כתב שמדת 'מודה על האמת' היא 'מתכונות החכם העצמי'. הרי שאין זה פרט ממעלת החכם אלא היא מהותו של החכם.

ומספור על הרבה גדולים וצדיקים זצ"ל, איך שהיו לוחמים מלחמתה של תורה בכל התוקף כמי שלוחם עם חיי ממש, אבל היו הכי נוחים ומושלמים במידות טובות כמובן, ואין שום סתירה ביניהם, כי כשבא להבנת התורה חיפשו האמת לאמיתה, ולא חיפשו כבוד עצמם ח"ו, והיתה

את עצמו להשיג אהבת הבריות ממילא יפול ח"ו בגיהנם של שנאת הבריות, כי טבע האדם נוטה לזה, ובפרט מי שטבעו בזה קשה ח"ו ע"ש. ומכיון שכן בודאי מוטל עלינו להשתדל ולעבוד לעקור מדה זו מלבנו, ע"י לימוד המוסר ותחבולות שונות, עד שנגיע לדרגה שיושב ומצפה לטובתו וגדלתו של חברו ג"כ, וישיש וישמח כשחברו אומר דבר נכון בתורה, ואז ישבח אותו ויודה על האמת שדבריו טובים וישרים.

לכבד דברי החברותא בנחת רוח

ומאחר שלמדנו כמה עלינו לכבד החברותא והחברים שלנו ואת תורתם, מכ"ש שעלינו ליהדר שלא לזלזל בדבריהם אפי' כשאחד אמר דבר שנשמע רחוק מהאמת בתחילה, כמש"כ הג"ר חיים מוולאזין זצ"ל ב'רוח חיים' על המשנה באבות (פ"ב, ג - ד) 'ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע שסופו להשמע' וז"ל: "ד"ל אם תלמוד עם חבר, אל תאמר שסברתו הוא דבר שאי אפשר לשמוע, רק תדקדק, אולי 'סופו להשמע' ע"כ. ודבר זה נכלל בענין 'נושא בעול עם חברו' כמש"כ (שם, ו, ו) 'להראות פנים לסברתו... וחושב שמא הדין עם חברו. ואף שיהיה ברור לו כי הדין עמו ולא עם חברו, לא יהיה כמתגאה על חברו בדבריו, רק יהיה כמעמידו על האמת ומודיעו" ע"ש. ודבר זה הוא מעיקרי קניני התורה, וכלשונו הזהב של החזו"א זצ"ל באגרת (ח"א, לג) "עיקר העליה בתורה היא להבין דעת הניגוד תמיד, ואח"כ לשקול בפלס איזו דעה מכוונת טפי... וחובה למי שקבע בדעתו את התמיהה להעמיק ולשמוע דעה השנייה ואח"כ לשקול" ע"כ.

מלחמתה של תורה – בביקוש האמת והשלוש

והנה עד כה הבאנו נחיצות כבוד החברים בלימוד התורה, ושיהיה לנו עין טובה כלפי דברי חברינו, בלי צרות עין ח"ו. אמנם כדי שלא יהיה מקום לטעות בענין זה, יש להרחיב קצת בענין 'מלחמתה של תורה', שלכא' זה נראה כקצת סתירה, שמצד אחד עלינו ללמוד בריתא דאורייתא, וללחום מלחמתה של תורה בכל כוחינו, להחזיק במה שנראה לנו אמת. ומצד אחר עלינו לשמוע דעת ודברי חברינו בתורה, וצ"ב איך שני ענינים אלו הולכים ביחד. והתשובה לזה מצינו בחז"ל (קידושין ל:) עה"פ 'ואת והב בסופה', 'אפילו האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה לזה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זא"ז' ע"כ.

והביאור בזה כתב הג"ר ישראל סלנטר זצ"ל (אור ישראל אגרת ו), וז"ל: "הלימוד בתורה אשר יקרא 'לימוד' הוא ללמוד בחרפת הדעת (גיפטיג), כל אחד מחזיק בכל עוז סברתו. הלשמה היא שקיטת הרוח, אם כדבריו ואם כדברי חברו להיות שוה בעיניו, והמה כמעט דברים מתנגדים זה לזה. לזאת הורנו חז"ל איך להתנהג, כמאמרם (שם) 'אפילו האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה לזה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זא"ז'. האיבה בראשונה היא בחינת הלימוד בחרפת הדעת (גיפטיג) כנ"ל, והאהבה בסופה היא בחינת הלשמה, לבטל כל אחד דעתו לילך אחר הרוב או הגדול, או לעמוד כל אחד בדעתו... אכן הנהגת חיבה וריעות היא בחינת הלשמה, לקיים: 'האמת' – היא בחינת ה'לימוד', להגיד ולחזק כל אחד סברתו הנראה נכון בעיניו,

(א) מסופר על בעל 'חידושי הרי"ם' זצ"ל שהעיד על עצמו שנים רבות עמל ויגע להשיג מידת – עין טובה. (חידושי הרי"ם עה"ת עמוד שג). ואף הוא דרש כן מחסידיו שידבקו במידה טובה זו שעל ידה ניתן להשיג הכל. (שם עמוד שס). (ב) הקצות' כתב (בהקדמה למשובב נתיבות וז"ל: "אולם נפרדות ושונות הנה מחשבות בנ"א בכל דבר השכל, ואף כי בחכמת התלמוד העמוקה מני ים לא את אשר ירחיק האחד ירחיקו הכל' ע"ש. (ג) הובא ב'שערי הישיבה' עמ' רלד, שהרחיב בזה. (ד) ע"י בספר בית קלם (ח"א עמ' קפח) בדברי הסבא מקלם זצ"ל, שהחילוק בין אהבת האמת ושמחת הנצחון היא דקה, ועלינו ליהדר שלא ליכשל בזה. וע"ע בדעת חכמה ומוסר (ח"ב, א) שכתב שכח האיתור בבני התורה וחברותות בא מחמת מהותה של התורה הקדושה, שלא יתכן בה פירוד כלל ע"ש. (ה) וכתוב בספר חסידים (סי' קמב וסי' רפט) "אם אדם מתווכח עם החכם אל יהא לו צער אם ניצח אותו, שאם הוא ניצח החכם, אבל אם החכם ניצחו הרי יודע מה שלא ידע תחילה" ע"כ. (ו) הובא בספר 'עשות פרי' עמ' תקבד. וע"ע בשערי הישיבה הנ"ל, שהעתיק לשונו של הסבא מקלם שכתב "הענין כל כי לימוד הלכה צריכה העמקה גדולה לעמוד על תוכן צורת הענינים... ע"כ בלי ביקורת אין מוצאין לאור צורת הענינים, ולמטרת זה צריך ביקורת, וזה 'כאויבים', כי אין דעתן דומה זל"ז. אך מי שלא יודה על האמת הרי זה קשה מהראשונה, ע"כ ע"י שמודה על האמת לבסוף נעשים אוהבים, וזהו דרך וכלל גדול בתורה" ע"כ.

מחלוקת לש"ש ותורתו, וממילא אין מקום לבזות דברי השני אפי' כשאין הדברים מדויקים כ"כ, ולא לחמו אלא על אמיתות התורה, בלי שיהא נפק"מ אם הם אמרה או השני, בלבד שיהא האמת. וכיסוד הזה מבואר בדבריו של הגר"ח מוולאזין זצ"ל באגרת לנכדו (הובא בסו"ס ובחרת בחיים), וז"ל: "וגם העיקר לאחוז בסברה הישרה, ואשר אינה ישרה לאמיתות של תורה גם אם מחודדת אותה תרחק. וכד דייקת שפיר תשכח שכל גדולי הראשונים והאחרונים ז"ל לא נשתבחו אלא בסברה ישרה, כל הישר בסברא גדול מחבירו. וחלילה וחלילה להשיב בקינטור לשום אדם בפלפול, גם אם הסברא לא אפשר בעיניך, כי אין דעות בני אדם דומים זה לזה, וכך היה מדת בית הלל שהיו שונים גם דברי חבריהם" ע"ש. הרי שהגם ששיב מאד ענין הסברא הישרה, אבל מזהיר שלא יגרסו זה לזלזול בחבירו כלל."

✧ ולתועלת הענין לטעון כאן כמה עזות למעשה לעבוד על מדת "עין טובה" בתורה ✧

להתפלל תמיד שלא ישמח בכשלונו חבירו

עצה א': להתפלל להשי"ת בכל יום שירצה טובתו של חבירו, ושישמח בחידושי תורה של חבירו. והאמת היא שלהרבה מפרשים, כבר תיקנו לנו חז"ל תפלה זו קודם הלימוד, כנוסח תפלת ר' נחוניא בן הקנה (ברכות כח): שמתפללים ז"ל

יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם, ובאליה רבה (סי' ק"י) כתב: "ולענ"ד פירוש התפלה, שישמח אחד בתורת חבירו, וכן מבואר במהרש"א, ב"ח, ופרישה" ע"כ. הרי שאנו מתפללים בכל יום קודם הלימוד שנשמח בתורת חבירנו הנאמרים באמת, לא פחות ממה שאנו שמחים בתורת עצמינו. ותפלה זו היא מדינא דגמרא, והובא להלכה בשו"ע (או"ח, סי' ק"י ס"ח) ובמ"ב שם הביא מהרמב"ם ז"ל שתפלה זו היא חובה. ע"ש. ומאזיה טעם הרבה מתרשלים בתפלה זו, וכבר כתב בספר 'חסד לאלפים' (סי' קי) זעזתה רבים מהשרידים אין נוהרים בזה, וחוששני מחטאת, עוברים על דברי חכמים וממעט בכבודו של מקום. ע"כ. וא"כ העצה הוא לזהר לומר תפלה זו תמיד קודם לימוד, ויתבונן בה ככוונה. וכן יכול להתפלל ע"ז גם בשאר התפלות, כמש"כ בספר 'מצות הלבבות' (ד, יח) וז"ל: "ישפוך שיחו לפני ה', ובפרט בעת אמירת 'אלקי נצור' שיהיה כבודו של בריות חביב עליו, ולא יכשל באבדן נפשו מעוה"ב בגללן" ע"כ. ובוה יש תקוה שישתלם בענין כבוד חבירו בתורה.

ופירוש אחר מצינו בתפלה זו, והוא כמש"כ רש"י ז"ל (שם) 'שלא אשמח' קאי על הכשלונו, דהיינו שלא אשמח בכשלונו חבירו, והם לא ישמחו בכשלוני ע"ש. אמנם לכא' זה תמוה, דלמה צריכין להתפלל על זה, וכי עלולים אנו לשמוח בכשלונו חבירו? ומבואר מזה, שאם לא נתפלל בכל יום קודם הלימוד שלא נשמוח בכשלונו חבירו יתכן שבאמת ישמח קצת בכשלונו חבירו עכ"פ בעמקי לבבו, ובפרט כשהוא חבירו בהלכה, וחבירו טעה או נכשל דבר הלכה. וכמש"כ הארחות צדיקים' (שער השמחה) וז"ל: "ומי ששמח במכשול חברו אין רצונו כרצון הבורא יתברך... ועל כן התפלל רבי נחוניא בן הקנה על זה, כי ראה שזה דבר מצוי שאחד שמח בטעות חברו כדי שיהא הוא נוצח את חברו ויהיה לו שם, ואף כמה בני אדם חשובים אינם נוהרין בזה. לכן כל איש אשר רצונו רצון האלהים יצטער על שאין נעשה רצון השם" ע"כ. הרי שצריכים להתפלל ע"ז תמיד. והוא נורא למתבונן!

להתפלל גם על תורתן של אחרים

ויתירה מזו מצינו, שמכלל שלימות המידות בתורה הוא להתפלל לא רק על הצלחת תורתו, אלא גם על הצלחת תורת חבירו, וכלשונו הנורא של התורת חיים ז"ל (ב"מ פה): שתמה על מה שאמרו חז"ל שביהמ"ק נחרבה על 'שלא ברכו בתורה תחילה, דאין הגיעו למצב זה, הרי התורה מצילה את האדם מן החטא? ותרין בזה"ל: "ועוד נראה לפי שכשמברכין על התורה צריך האדם לבקש רחמים בברכתו עליו ועל כל ישראל, כדי שזוכה כולנו ללמוד וללמד להבין ולהשכיל, שכן הוא נוסח הברכה, 'הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו

ובפיות כל עמך בית ישראל, ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך", ואינהו כיון שנתכוונו להתייחד ולקנטר חביריהם בהלכות לא רצו לברך ברכה זו, כדי שלא יבקשו רחמים על חביריהם להיות גדולים בתורה, דאדרבא כוונתם היתה לקפחם ולנצחם, ולהכי לא היתה התורה מצלת אותן מן החטא" ע"כ. הרי מבואר בזה דבר נורא, שבת התורה אינו פועל על האדם כהוגן אלא אם לומדה באופן של 'תורת ה', ולא שעוסק בה לכבוד העצמי ח"ו. ומכלל זה שיתפלל גם על תורתן של אחרים. ומכיון שכן בכל בוקר כשאנו מברכים ברכת התורה, יש לנו להתבונן מעט על מה שאנו מבקשים, שלא רק שיהי' לי ולזרעי יום של הצלחה בתורה, אלא גם שיוזכו כל ישראל וזרעם להצלחה בתורה.

להתרגל לשבח ולקלס דברי השני

עצה ב': להתרגל לשבח ולקלס דברי תורה של חברותא והחברים שלו, ועי"ז אפילו אם זה נגד טבעו, אבל הרי 'הרגל נעשה טבע שני', ובפרט ברוחניות שיהא לטהר מסייעין אותו, א"כ לאחר זמן שמתרגל להודות על האמת, ולשבח סברא יפה של חבירו בפה מלא, יתכן שלשונות אלו יהי' חלק ממהותו ומהלך משאו ומתנו עם חברותא. וראיתי בזה בשם הגר"ר יצחק זילברשטיין שליט"א, שמצינו בתורה סמך שיש לשבח ולקלס סברא טובה שנאמרה, כדכתיב (במדבר לו, ה) זייעו משה את בני ע"פ ה' לאמר כן מטה בני יוסף דוברים, ולכא' קרא זה מיותר שהרי מיד אח"ז כתיב שה' הצדיק את דבריהם. אלא שמהו ראי' שלא סגי להסכים עם סברא טובה בהלכה, אלא יש לנו גם לשבח ולקלס. והגר"ר חיים קניבסקי זצ"ל הוסיף, שמצינו שכן היתה מדתו של שאול המלך, שאמרו בירושלמי (נדרים ט, ט) "שהיה שומע טעם הלכה מפי חכם ומקלסו" ע"כ.

לעשות פעולות של כיבוד לאחרים – וכן בדיבור ובמחשבה

עצה ג': לעשות פעולות לסייע אחרים בלימוד התורה, ודבר זה שכיח מאד בבני הישיבה שתמיד יש הזדמנויות לחשוב על אחרים ועל תורתם, וכגון שכשמכין כסא וישטנדר' לעצמו ולהחברותא, כמעט כח יכול גם להכין עבור בן ישיבה אחר או יותר, ובוה המעשה הקטן מראה שאין עיקר מחשבתו על עצמו ועל תורתו, אלא גם על אחרים ותורתם, שכולם לומדים תורת השי"ת. ומתוך ההרגל בזה, יפעול בלבו שאחרים יתפסו מקום אצלו ג"כ. וכן יעשה פעולות של כבוד והערכה, ואולי גם לקום מפני ת"ח מפעם לפעם אע"פ שאינו רבו או גדול הדור, (באופן שלא יהא כחוכא וטלולא), מתוך מחשבה שמכבד האיש ההוא ותורתו. דוגמת בניי בכל שהיו עומדים זה בפני זה, מתוך שכל א' לומד מבני החבורה שלו!

ולשון נפלא כתב הגר"ח זוננפלד זצ"ל (שו"ת שלמת חיים, י"ד פג) 'נכון להחמיר ולקום בני הישיבה אלו מפני אלו מפני כבודה של תורתנו הקדושה' ע"כ. ומעשה נפלא מצאתי בזה, שפעם כשביקר הגר"ר אהרן קוטלר זצ"ל בבית חמו הגר"ר איסר זלמן מלצר זצ"ל, ותוך כדי נכנס לחדר מנהל המשק של ישיבת מיר, ומיד בכניסתו נעמד לפניו הגר"ר אהרן – מלא קומתו! ויהי לפלא!

וכשנשאל בזה הגר"ר אהרן לפשר הדבר, למה ראה לקום ולהדר לפניו, ואף שהוא יהודי יקר ויר"ש וקובע עתים לתורה, אבל אינו אינו ת"ח בדרגה של ר' אהרן! ולזה השיב הגר"ר אהרן בפשיטות 'הרי הוא היה חברותא שלי כשהייתי בחור צעיר בסלבודקא, ומחברותא צריך לקום כמו מפני רבנו?' (משלח הגר"ר אליהו ברוך, ספירה עמ' רלו).

וכן הענין בדיבור ומחשבה, שיתרגל האדם לחשוב ולדבר טוב על חבירו, ויתרגל בזה להכניע גם לטובתו של השני. והלא כבר כתב המסילת ישרים ז"ל (ריש פ"ט) "שיתגדל לעשות לחברו כל קרת רוח שיש בידו, בין בעיני הכבוד, בין בכל שאר הענינים, כל מה שהוא יודע שאם יעשהו לחברו הוא מקבל נחת רוח ממנו, מצות חסידות הוא לעשותו, כ"ש שלא יצעררו בשום מיני צער, יהיה באיזה אופן שיהיה" ע"כ.

(א) ומה שמצינו לשונות חריפים בגמ' כגון 'כד ניין ושכיב אמר להאי מילתא' וכו', כבר האריך בזה בשו"ת 'חיות יאיר' (סי' קנ"ב) וכתב שיש שהכוונה לשבח ולא לגנאי, ע"ש ות"נ. (ב) ואדרבה ע"ז נאמר (ישעיה נה, ג) 'שמעו ותחי נפשכם', שבכת השמיעה בתורה להחיות השומע, כמש"כ ה'רוח חיים' בקנין התורה של 'בשמיעת האוזן ח"ל, כי חוש השמיעה מה שהוא שומע מאדם – תפעול יותר ממה שהוא רואה בספרים, וגם שיאזין דברי חבירו ויקבל האמת ממי שאמרו' ע"כ. (הובא ב'עשרות פרי הגיל'). (ג) ולפניי יש לציין מה שאמרו בגמ' (מגילה כח). ששאלו לר' נחוניא בן הקנה: 'במה הארכת ימים?' והשיב בין הדברים 'מימי לא נתכבדתי בקלון חברי' ע"כ, הרי שהתפלל תמיד ע"ז שלא ישמח בכשלונו חבירו, ובאמת השלים א"ע במדה זו כל ימי חייו. (ד) ועצה זו שייך גם באמירת או בכתיבת דברי שבח והערכה למחבר ספר שנהגה מדבריו, וכו', שחזן ממה ששמע המחבר, אבל גם יתרגל לשבח ד"ת של אחרים. (ה) עליו לשבח, דברים א, עמ' עד. וכבר מצינו בחז"ל כמה חמור היא המניעה מלומר 'מלה טובה' לחברו, כמש"א בזהר (תזרעו פו) עפ"י תרגום הסולם 'כמו שעונש האדם הוא משום דיבור רע, כך עונשו משום דיבור טוב שבא לידו ויכול לדבר ולא ידבר' ע"ש. (ו) ואולי יש להוסיף, שנקודת הג"ל מרומים בדבריו חז"ל שאמרו (פסחים קיח): 'מאי כי ליושבים לפני ה', א"ר אלעזר זה המכיר מקום חבירו בישיבה, איכא דאמרי אמר ר' אלעזר זה המקבל פני חברו

העצה לעקור 'צרת עין' מהשורש – לחפש מעלה מיוחדת שיש בחבירו

והנה עד כאן הרחבנו בעצם ענין חיוב הכבוד כלפי חברינו, וחסרון מדת צרת עין בכלליות. אמנם יש להוסיף כאן נקודה קטנה שהיא גדולה, דהיינו להתבונן מאיזה מדה נובע ענין צרת עין בכלל, וצרת עין בתורה בפרט? ונראה שמקור הדבר נובע מצד שאדם שהוא בשר ודם חושב על עצמו כחכם גדול ובר מעלות גדולות יותר מאחרים, וממילא אינו רואה סיבה להחשיב ולכבד שאר בני אדם פשוטים, כי אם האנשים הידועים כבני מעלה ואנשי שררה. ולכן העבודה לעקור מדה זו מתחיל בשורש זו גופא, דהיינו שנתרגל להסתכל על שאר בני אדם אפילו הפשוטים שבעם, ולראות בהם איזה גדולה שיש להם מה שאין לו בעצמו, כלשון הרמב"ן באגרת: זכר אדם יהיה גדול ממך בעיניך ע"ש. ועיי' יבא לכבוד שאר בני"א אפי' כשאנשים ידועים לאנשי מעלה במיוחד. ודבר מסתבר הוא, שהרי לכל א' מישראל יש איזה מעלה או זכות מה שאין בחבירו, וא"כ כדאי הוא שיכבדו אותו עבור זה.

ומסופר על המייצטער עילוי' זצ"ל שמרן הגר"ח מברסק זצ"ל היה מחבבו מאוד, ואמר עליו שבכמה דורות לא היה כמותו, והיה הגר"ח נוהג שכשהיה מגיע לפניו אדם גדול בתורה היה אוהב להראות לו את גדולתו של המייצטער עילוי, ע"י שהיה המייצטער משמיע מדברי תורתו, ופעם א' בא אצל הגר"ח אדם גדול וחכם בתורה, שביטל את גדולתו של העילוי באומרו זכר חסרים עילויים שמתפארים כ"כ מהעילוי מייצטער? ודבר זה חרה מאוד להגר"ח זצ"ל ואמר לאותו גדול במחילת כבודו: זכר כבודו חושב שהוא החכם הגדול ביותר, ואין חכמים יותר ממנו? והשיב ההוא, חלילה! 'בדאי יש ויש יותר חכמים ממני'... אז נענה לו הגר"ח זצ"ל מה איכפת לך שאותו חכם הוא המייצטער עילוי? ע"כ. (הובא ביזהב משבא' ח"ב)

והמוסר השכל לנו היא, שלב יודע מרת נפשו, וכל א' מכיר באמת שיש הרבה אנשים גדולים ממנו בכמה ענינים, וא"כ למה לא נתרגל לחשוב שהאדם היושב לצדי הוא ג"כ גדול ממני עכ"פ בענין אחת, והוא ראוי לכבוד מיוחדת עבור זה. ובפרט בלימוד התורה, כל א' יודע שיש הרבה בני"א שהם יותר מוכשרים מהם עכ"פ בנקודה אחת, יהי בלומדות, חשבון או בידיעות, וא"כ בדין הוא שנכבד אותם עבור זה, כמש"א בגמ' (פסחים קיג): "היודע בחברו שהוא גדול ממנו אפילו בדבר אחד, חייב לנהוג בו כבוד". ובוה נתקן ענין 'שלא נהגו כבוד זה בזה'!

עבודת ימי הספירה בתיקון המידות – ובפרט מדת 'עין טובה' בתורה

ובדרך זה ביאר ה"שם משמאל' זצ"ל (אמור, עמ' שו) ענין מיתת תלמידי ר"ע, שהיו להם להכיר שלכל יחיד יש מעלה מיוחדת שאין בחברו, ובוה יבא לכבוד כל אחד בידעו שהוא גדול ממנו עכ"פ בענין אחת, וכמש"כ שם: "זה כבר אמרנו שהיא מצד שרואה בחברו מעלה שאין בו ע"כ נוהג כבוד בו, שהרי בפרט זה הוא גבוה ממנו, וכן זה בזה, שלא יתכן שלא יהי' אחד גבוה מחברו בפרט אחד... ונראה שזה הי' טעם תלמידי ר"ע... שהרי כל צדיק וצדיק וצדיק יש לו מדור בפני עצמו, ואינו דומה לאדם אחר... וי"ל דהיינו מה שרוב ימי הספירה הם בחודש אייר כידוע מענין הספירה, שהוא זמן בירור לכל אחד ואחד בפני עצמו, כמש"ש ז"ל (מנחות סה): יספרתם לכם שתהא ספירה לכל אחד ואחד, וכל אחד אינו יוצא בספירת חברו, ועם כל זה יש מענין הספירה התכללות כל הכלל כולו, זה יש לו מדה טובה זו ביותר, וזה את זו, הקדושים הללו תלמידי ר"ע שהי' להם לדייק מענין חודש אייר והספירה היפוך סברתם, ולא דייקו ע"כ נענשו, כדכתיב 'סביביו נשערה מאד' ובזמן ההוא דייקא" ע"כ. הרי שעבודת תקופה זו היא להשריש בלב האדם שלכל א' מישראל יש מעלה מיוחדת שבגללה זכאי הוא לכבוד מיוחדת, ומי שאינו מכיר בזה, ומחסר מכבוד חברו, החטיא מטרת תקופה זו.

ולאור כל הנ"ל, שימי הספירה הם ימים של תיקון בין אדם לחבירו, ובפרט בענין הצרת עין בתורה, והנהגת כבוד זה בזה, ניתוסף לנו טעם בהמנהג שנהגו בהרבה קהילות מישראל, שלומדים פרקי אבות בכל שבת משבתות הספירה, מפני שהם מוסרי חז"ל בעבודת ה' ותיקון המידות. ויש שתקינו ללמוד המ"ח קניני תורה, ההובא בפרק 'קנין תורה' באבות, שבכל יום מימי הספירה יעבוד מעט על קנין אחד, עד שיוכה לקנין התורה עצמה בשבועות. שחוק ממה שהיא הכנה טובה לחג השבועות, אבל היא גם עצה טובה לתיקון הפגם שהיתה בזמן תלמידי ר"ע, כי המעיין יראה שיסוד זה של אהבת חברו והעין טובה בתורה נכלל בהרבה מקניני התורה, כגון, ב'שמיעת האזון, ב'ענוה, ב'לב טוב, 'אוהב את חבריו, 'ראינו מחזיק טובה לעצמו, ו'לא מגיס לבו בתלמוד, 'שומע ומוסיף, ועוד. שמכלל קנינים אלו הוא, שהלומד תורה ילמוד באופן שמוכן לשמוע ולקבל דעת ודברי השני בהסוגיא. ובעבודה זו ילמוד מוסר השכל מדבריו של ר"ע, וממיתת תלמידיו.

יהושע זכה לתורה ע"י שהחשיב תורתן של אחרים

מסופר שהגר"ר בערל סאלאוויצק זצ"ל שאל את אביו הגרי"ו זצ"ל, על מש"א חז"ל שיהושע זכה להיות מנהיג ישראל בשכר ששימש משה וסידר ספסלי בהמ"ד, כמש"א (דבר"ר כא, יד) "יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד, והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך, הוא היה מסדר את הספסלים והוא פורס את המחצלות, והאיל והוא שרתך בכל כחו כדאי הוא שישמש את ישראל, שאינו מאבד שכרו" ע"כ. ולכא' תמוה שבגלל היותו 'משרת' טוב יזכה להיות מנהיג ישראל?

ואמר לו הגרי"ו זצ"ל, שמה שמונח במה שיהושע היה מסדר הספסלים בבהמ"ד אינה מעשה חסד וגבאות גרידא, אלא בזה היה מראה שאיכפת לו שאחרים ילמדו תורה לא פחות ממה שדואג לתורת עצמו, ואדרבה נטל מזמנו היקר לסדר שיוכלו אחרים ללמוד תורה ג"כ. ומי שנותן מעצמו, ואין עסקו עם תורת עצמו כ"א בתורת ה' ולומדיה, הוא הראוי להיות מנהיג ישראל, וממשיך שלשלת מסורת התורה. (שמעתי מהר"ר שמחה קלאהר שליט"א. וכעיי' איתא במשנת ר' אהרן ח"ב עמ' קיד).

ופעם התבטא הגר"ח שמואלביץ זצ"ל ואמר: שדמותה של 'ישיבה' היא שכל אחד חושב ודואג לא רק להצלחת תורה דיליה אלא גם לתורת חברו והצלחתו, ואם כ"א אינו דואג רק לעצמו הרי אין זה 'ישיבה'. כמו שאנו למדיין מפטירת תלמידי ר"ע, שלא נתקיימו תלמידיו הראשונים, אלא מספר תלמידים אחדים שהשתלמו במידות, ומהם יצא תורה לישראל! (שיחות מוסר עמ' קנד)

כל אחד יביא כסא בשביל השני

והנה ידוע הסיפור אודות הגר"ר שרגא פייביל מנדלביץ זצ"ל (מיסד ומנהל ישיבת תורה ודעת) שכאשר ראה את שני תלמידים נכנסים לשמוע את שיחותיו, וכל אחד מביא כסא לעצמו, פנה אליהם ואמר: אם כל אחד היה מביא כסא בשביל חברו, היה לכל אחד כסא, וביחד עם זה היה כל אחד עושה חסד עם חברו. אבל עכשיו שכל אחד הביא כסא בשביל עצמו, לכל אחד יש כסא, אבל כל אחד עשה מעשה של 'אנכיות' בעלמא, ולכן בפעם הבא כדאי שכל אחד יביא כסא בשביל חברו, וכל אחד יהיה לו כסא וגם מעשה חסד!

ולדברינו הנ"ל דבר זה מתאים במיוחד בלימוד התורה, שכשכל אחד עושה למען שיוכל חברו לעסוק בתורה, בזה הוא עובד על ה'טובת עין' בתורה, להחשיב גם התורה של חברו, הרי מלבד החסד שיש בזה, הרי הוא גם לתועלת גדול להעושה, שיוכה לסייעתא דשמיא מיוחד בתורתו.

בישיבה ע"כ. ואולי י"ל, ש'המכיר מקום חברו בישיבה' כולל, שלא יחשוב רק על מקומו ומעמד עצמו בישיבה, אלא יחשוב וידאג גם למקום מעמדו של חברו, ומכלל זה שידאג לסדר לו מקום ישיבה, ושירגיש נוח שם וכה"ג. וענין 'המקבל פני חברו בישיבה' כולל, שיקבל חברו בסבר פנים יפות, ויראה לו פנים בתורה ג"כ. ובוה עובד על עקירת הצרת עין, וגם על חיזוק הנהגת כבוד זל"ו.

לימוד מ'ספירת העומר' לנצל כל יום בחיים בתמימות

עם כמה עצות להצלחת קביעות לימוד יומי ומעלת ההכרה

ניצול כל יום וכל שעה בתמימות!

ממצות ועבודת 'ספירת העומר' ביכלתנו ללמוד כמה עלינו 'למנות' לא רק ימי העומר, אלא כל יום ויום מחיינו, שלא ילך אפילו יום אחד לבטלה, שזהו באמת ענין המנין, להראות שכל יום חשוב ולא רוצים שאפילו יום אחד יחסר מהמנין ויהיה חסר בהתמימות. וכמש"כ בדרשות יד יוסף ז"ל (דרוש ליום ב' של פסח) וז"ל: "ענין העומר הוא לימוד נפלא, להורות שאין ראוי לאבד יום אחד, כי כל דבר חשוב ושל הקפדה נופל עליו המנין, כי השלמים נותנין דעתם על מספר ימי חייהם לידע כמה עברו מהשנים עליהם, כי זה יורה על חובת הזמן בעיניהם, וכמש"כ דוד המלך ע"ה (תהלים צ') 'למנות ימינו כן הודע ונביא לבב חכמה וכו' ע"ש.

ולא רק בענין 'ימים' עלינו לעמוד על המשמר שכל יום יעלה להמנין, אלא גם ב'שעות' הימים יש ענין של 'תמימות', שמטעם זה מקדימין ספירת העומר בלילה דוקא. (כמש"כ הרמב"ם (תמו"מ פ"ז כ"ב) "מתחילת היום מונין לפיכך מונה בלילה". ובתוס' (מגילה כ): כתבו דהוא משום תמימות). ומזה יש ללמוד לזהר לשמור הזמן של כל יום, שלא יאבד ושלא יחסר משעות היום שלנו בדברים בטלים. ומרגליה בפומיה של הג"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל ש'מתמיד הוא זה שלומד ששים דקות בשעה!

מסופר שכשחזרו מהלוותיו של ה'שפת אמת' זצ"ל, אמר בנו הבכור שמילא את מקומו אחריו הג"ר אברהם מרדכי לאחיו ר' משה בצלאל הי"ד: 'לאבינו היתה אריכות ימים! תמה אחי 'הרי עוד לא הגיע לששים שנה! השיבו ר' אברהם מרדכי: 'שנים ארוכות לא היו לו, אבל ימים ארוכים היו לו! דהיינו שניצל כל רגע מהימים שלו, שלא הלכו לבטלה, וכל יום היה ארוך מנוצל בתמימות!

חיוק להתמדה בקביעות לימוד יומי

והיות שעבודת הזמן הזה היא ההכנה לקבלת התורה כראוי, לכן כדאי לחפש עצות להתחזק בהתמדת התורה, והגם שהרבה יש להאריך בכל מיני חיוקים בהתמדת התורה. אבל כאן נשתדל להאיר בנקודה אחת, והוא ענין קביעות לימוד יומי, כגון קביעות סדר לימוד מיוחד מדי יום ביומו. ונחפש כמה עצות מחז"ל וגדולי ישראל במה שאמרו בזה, ובס"ד יהיה לנו לחיוק בלימוד התורה ושקידתה.

והבה נתחיל בגמרא שלכא' משמע שיש חסרון בקביעות לימוד יומי, ונעיין במפרשים לדעת איך כן להצליח בקביעות כאלו בס"ד. והוא מה שאמרו חז"ל (סנהדרין כו): 'אמר עולא, מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה'. ופרש"י (ב"א) "מחשבה שאדם מחשב כך וכך אעשה, כך וכך תעלה ביד, מועלת להשביח הדבר, שאין מחשבתו מתקיימת אפילו לדברי תורה, כגון האומר עד יום פלוני אסיים כך וכך מסכתות בגידסא", מפר מחשבת ערומים שאין מחשבותיו עולה בידו ע"ש. ומבואר שם שכ"ז בלומד שלא לשמה, אבל בלומד לשמה אז המחשבה לא זיוק ע"ש. ומכאן היה לכא' משמע שלא טוב לסדר תוכנית ללימוד יומי.

אמנם מאידך גיסא מצינו, שדבר טוב לסדר לעצמו תכנית לימוד יומי, כמש"כ בעירובין (סה). "רב אחא בר יעקב זיוף ופרע, ופרש"י: 'היה קובע לו לשנות כך וכך פרקים ביום, והיה רגיל לעסוק ביום, והיה רגיל לעסוק ביום, ופעמים שהיה טרוד במזונותיו ביום ופורע קביעות עתו בלילה' ע"ש. הרי משמע שטוב הדבר לסדר קביעות יומי. וכאן הבן שואל, מהו באמת העצה לזה, וכי אינו ראוי לעשות חשבון כמה ילמוד, אם אינו בטוח שלומד לשמה?

זהר לשקוד על הלימוד בכל יום

ויתכן שהתשובה לזה מרומז בדברי 'המאירי' (סנהדרין שם) וז"ל: 'לעולם יהא אדם שקוד ללמוד תורה תמיד ואל יאמר לבשאפנה אשנה. שהמחשבה שהוא מחשב בלבו מכאן ועד יום פלוני אסיים כך וכך, ואינו צריך כל כך לשקוד, מועלת היא לבעליה, ר"ל שאינה מתקיימת ואף בדברי תורה ע"כ. ומשמע שכל החסרון במחשבה זה, הוא באופן שבגלל הקביעות היומי לא ישקוד כל כך. וכגון שבגלל שיועד שאינו צריך לסיימו אלא עד יום פלוני, הרי יתעצל מלשקוד עד סמוך לסוף הזמן ההוא, ורק אז יחטוף הלימוד המהרה. [או כגון ביום שהלימוד קל באיזה יום, יחטוף הלימוד ויבטל שאר הזמן. או ביום שצריך יותר זמן לסיים הלימוד כראוי, יזהר שלא יחסר בעיונו והבנתו בגלל שצריך להמשיך הלאה ביום המחרת. ואדרבה יראה לנצל כל זמן הלימוד כראוי, ואם יש צורך ישתדל להוסיף על זמן הלימוד לסיים השיעור היומי בדבעין].

ועוד נקודה בזה הוא, שצריך האדם לזהר שלא יחסר אפילו יום אחד מקביעותו, ואם נאנס ולא היה יכול ללמוד הקביעות, יזהר להשלימו בלילה, ולא ידחנ ליום המחרת, וכמש"כ רש"י בעירובין שם על רב אחא בר יעקב ופעמים שהיה טרוד במזונותיו ביום ופורע קביעות עתו בלילה. והיינו שצריך לזהר שלא יתבטל הקביעות אפילו לחד יומא! ואם נאנס, ישלים לימודו בלילה, או בשעת הדחק גדול למחרת! אבל אם ידחפנו יותר יתכן שיפול כל הקביעות שלו.

ולשון נפלא כתב המאירי שם (עירובין): 'וטובה שבהערות, שיהא מתנה בעצמו ללמוד חשבון הלכות, או חשבון פרקים או חשבון מסכיות אם ליום אם לשבוע או חדש, אם לשנה, וכל שצריך לפעמים ההכרח לבטל ולחסר ממה שהתנה, ישלם ביום הבא בשבוע הבאה, והוא שאמרו דרך הערה רב אחא בר יעקב זיוף ופרע! ע"כ.

ולאור כל זה יוצא, שדבר טוב לסדר לעצמו סדר לימוד יומי בחשבון מה ומתי ילמוד, אבל יזהר שדבר זה יתן לו ה'דחיפה' לשקוד על התורה מדי יום ביומו בכל הכוחות. וגם יזהר שלא לחסר אפילו יום אחד! (כמובן, שכל אחד עושה לפי הדרגת רבו ומורה דרכו, ולא כל אחד שוה בזה, אבל כל אחד לפי מה שהוא יכול לחיות עם חשבון מסודר בס"ד). ובוה יזכה לסייעתא דשמיא מהשי"ת המתאווה שיהיו בניו עמלים בתורה!

ה'חכמה' להתחיל ללמוד 'שני הלכות היום'!

ומצינו עוד נקודה בענין סדר לימוד יומי, והוא מש"כ חז"ל (ויק"ר מצורע פרשה י"ט, ב) 'מי שטיפש אומר מי יכול ללמוד את התורה? נזיקין ל' פרקים, כלים ל' פרקים'. מי שפיקח מהו אומר? 'הריני שונה שני הלכות היום שני הלכות למחר עד שאני שונה את כל התורה כולה!'. ע"ש שהאריכו בזה בכמה משלים. ויש להתבונן מהו ה'חכמה' המיוחדת שיש בזה? וכי לא דבר פשוט הוא שכדי שלא יתייאש האדם מללמוד כל התורה כולה, לא יתכן ללמוד אותה ביום אחד על רגל אחת, וממילא מוכרח שילמוד מעט היום ומעט למחר!

ויש בזה כמה ביאורים, אבל אולי יש כאן ענין של ה'חכם' ענינו בראשו שעל לשון זה שאלו חז"ל (סוטה לט): 'הכסיל במה, ברגליו? אלא עד שהוא בראשו של דבר הוא יודע מה בסופו', ואולי זהו ענין ה'חכמה' השנויה כאן, שהחכם עושה חשבון עם עצמו איך ובאיזה אופן וזמן יכול לסדר לעצמו שיספיק ללמוד הרבה תורה, שרק עם איזה חשבון יוכל ללמוד שני הלכות היום ושני הלכות למחר, עד שלומד כל התורה כולה! אבל בלי חשבון הגם שילמוד הרבה שעות ביום, יתכן שלא יספיק ללמוד הרבה חלקי התורה.

ואולי גם 'חכמה' אחרת יש כאן והוא שאומר 'אלמוד שני הלכות היום', דהיינו שמתחיל את הקביעות 'היום' ולא דוחפו ליום הבא, או לשבוע הבא (ביום ראשון הבא אתחיל...), ואינו דוחפו לזמן הבא, אלא מתחיל היום 'היום' אם בקולי תשמעון, ובוה יתגבר על היצגר 'המתגבר עליו בכל יום' ומשתדל לעכב את האדם מלהתחיל סדר קבוע!

השלש עצות להצלחה מגאון אחד!

אמנם ביחד עם קביעות לימוד יומי עם חשבון, יש לדעת שבכל יום ישתדל שיהיה מחשבתו במיוחד על לימוד היום ההוא, שכל יום יהיה בתמימות לעצמו, ואל יטרד דעתו בדברים אחרים, וכמו שהביא בזה 'החפץ חיים' זצ"ל (אהבת חסד, פי"א בהגה"ה) וז"ל:

"שמעתי בשם גאון א' שאמר, שהאדם צריך לשער בנפשו ג' דברים, א' שאין לו אלא יום א' לחיות. ב' שאין לו אלא פרק משניות א', או דף גמ' א', מה שהוא עוסק בו עתה. ג' שהוא ישראל אחד, שהקב"ה מצוהו על קיום התורה, ובו תלוי כל העולם, כי עיני שיחשוב שיש לו רק יום א' לחיות, יעשה כל מה שבכחו בתשובה ומע"ט, ולא יניח דבר עד למחר, גם ממה שיחשוב שאין לו אלא מעט ללמוד, ממילא שוב לא יתעצל בזה... ולדעתי כל זה רמז בתורה הקדושה, בפרשת ק"ש (דברים ו, ה) 'ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך וגו'', והיאך תעשה עד שתגיע לזה, 'והיו הדברים האלה' – היינו אותו המעט שלומד עתה. 'אשר אנכי מצוה' – היינו, שיחשוב בלבו, 'שבעולם אין רק הקב"ה והוא, 'היום' – היינו שאין לו רק יום זה לבדו, 'על לבבך' – היינו השלשה דברים אלו יהיו לאדם על לבבו תמיד" ע"כ.

ומענין לענין בזה, יש לזכור שהחכם לא מתיימש אם עדיין לא זכה ללמוד הרבה מחלקי התורה, אלא לומד כפי יכולתו מדי יום ביומו, והולך מחיל אל חיל, וקובץ על יד הרבה. וידוע מה שאומרים בזה רמז בהפסוק בקהלת (י' ב) 'לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו', שהחכם מסתכל לימין הספר, היינו מה שכבר זכה ללמוד, ואפילו אם הכמות מועטת הוא שמח בהישג החלק ההיא, ואז מושיף עוד ועוד (וגם מסתכל לימין הספר לעשות 'חזרות' על מה שכבר למד). לעומת זאת 'הכסיל' מסתכל תמיד לצידו השמאלי של הספר, היינו מה שעדיין לא למד, זאת אומרת הוא תמיד רואה רק את מה שלא השיג עדיין, ודבר זה מיימש אותו ומפריע לו לרצות ליתן כל כוחותיו בלימודו ומרפה את ידי! (כבוד העצמי עמ' טל)

ה'חובות' של הגר"ח חיים קניבסקי זצ"ל

ידוע שמרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל היה לומד כל התורה כולה בכל שנה ושנה, והכל בסדר של לימוד יומי שקרא להם 'חובות', ושם זה קיבל מאביו 'הסטייפלר' זצ"ל (ואולי מקור לשון זה, הוא מלשון הנ"ל 'זיוף ופרע'. וכבר נדפס ספור 'החובות' לפרט כל הסדרים הקבועים שלו).

סיפר הגר"ח חיים קניבסקי זצ"ל: היה אחד שלמד עמי כמה חודשים בקביעות יום יום, ולפני שהתחלנו ללמוד הוזהרתי אותו שלא יבטל הקביעות. ובתחלה אמר שאינו יודע אם יוכל לעמוד בדבר, מפני שבכל חורף הוא רגיש לקור ומצטנן בקלות ונופל למשכב. ואמרתי לו 'אם תקפיד על הדבר לבא כל יום ללמוד, לא תהיה חולה!' ופעם לרגל מאורע מסוים שלא רצה להחמיצו לא בא באותו יום ללמוד, ונעשה חולה למחרת להרבה זמן!

לימוד החובות

וביאר הגר"ח הטעם להקפדה הגדולה שלא לבטל, משום שהרי כתוב בחז"ל 'קבעת עתים לתורה', 'קבעת' זה קביעות שלא לשנות לעולם, ובזכות זה לא אירע דבר לחברותא כל עוד שעמד בקביעותו! (ספר החובות עמ' מא).

אני בעל חוב גדול! סיפר מחותנו של הגר"ח חיים קניבסקי זצ"ל: באחד מימי השבע ברכות של בן רבינו עם בתי, אמר לי רבינו, שמתנצל שאינו יכול לבא לאחד מהשבע ברכות, כיון שהוא 'בעל חוב ועליו לפרוע חובותיו!' בתחלה חשבתי שהכוונה לחובות כספיות, וניגשתי לחברותא של רבינו הגאון ר' דב וינטרוב זצ"ל ואמרתי לו 'שצריך לראות כיצד לעזור לרבינו... והלה החל לחייך, שאלתי אותו 'מדוע הינך מחייך?' והשיב 'שאינן כוונת רבינו לחובות כספיות, אלא היות והיתה חתונה ושבע ברכות שגולה הרבה זמן, צריך רבינו להשלים לימוד 'חובותיו', ולפיכך השאיר ערב אחד פנוי, ולא הלך לשמחת שבע ברכות של בנו להשלים לימוד חובותיו! (והרבנית ע"ה היתה מרבה לספר עובדה זו בעונג רב). (שם עמ' מח)

ספרי החובות

והיה פעם אדם אחד ש'בירך' לרבינו 'שיתיימו החובות שלו!' ולזה הגיב הגר"ח: 'החובות שלי לא יסתיימו אף פעם' כי מיד כשנגמרים החובות של היום, מתחילים החובות של מחר! (שם עמ' סז). ופעם אחד שאל לרבינו סגולה להנצל מהחובות הכספיות שיש לו! ואמר לו רבינו 'כמה שיש יותר חובות בלימוד, ירדו חובות הכספיות!' (והוא בבחינת 'כל המקבל עליו עול תורה, מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ'). (שם עמ' סז)

'כך כדאי לי, כדי שאהיה מוכרח'

ולשלימות הענין, כדאי לציין מה ששמעתי מרבתי שעל האדם לעשות עצמו ל'מוכרח', דהיינו להעמיד עצמו במצב שיהיה לו הכרחים ללמוד בהתמדה ובעוז, ולא יסמוך על עצמו וחשקו, שהרי האדם יסודו מעפר, וכח החומר מושכו לעצלות, והיצה"ה ער להאדם להפילו ולהמיתו, ולכן צריך האדם לעשות עצמו ל'מוכרח מבחוץ', להיות מוכרח מהמצב והשיעבוד, כגון ענין 'שמירת הסדרים', שבוה מכריח עצמו לחיות בשיעבוד להגיע לסדר בזמן, (וגם שהכסף הוא 'ראש המדברים בכל מקום'. כמו שהביא 'המאיר' בריש קידושין). וכן שיעובדים של חברותא וחבורות, שלא יהיה תלוי רק בעצמו, אלא יהיה תלוי עם שיעבוד הכלל (רק בצד הטוב). ובעצה זה האדם יכול לנצל זמנו גם כוחו כהוגן בס"ד!

ומסופר על הגר"ח חיים שמואלביץ זצ"ל, שהיו לו כמה וכמה חברותא במשך היום, עם אחד למד בקיאות, ועם השני עיון, זה בש"ס, וזה בפוסקים, זה בקדשים, וזה בטוהרות, כך שממש כל היום היה תפוס בעיקר עם שעורים פרטיים. ופעם ביקש אחד ללמוד עמו, חשב הרב ולא מצא אלא בשעה לאחר חצות לילה, שאז הוא פנוי, הרי שכל היום וכמעט כל הלילה ממש תפוס בעבודת ה'. ושאלוהו מדוע אינו לומד עם כולם יחד בשעתיים שלוש, ויתר הזמן יתפנה לעצמו? ענה ואמר 'כך כדאי לי, כדי שאהיה מוכרח'! (מספר אמרי דניאל, עה"ת עמ' קיז).

ומזה נלמד יסוד גדול, שיש לאדם להביא עצמו להכרח, שכל זמנו יהיה תפוס, וכל עיתיו יהיו מוקדשות לעבודתו, הן בתפלה, והן בתורה, בשיעורים, בכתובת חידושי תורה או חזרת הלימודים, בסדרים קבועים בחשבון, בלימוד בעיון, ובלמוד בקיאות, בגמ' ובהלכה. ואם יכול ישתדל להגיד איזה שיעור, או להצטרף לאיזה שיעור, ואז יהיה מוכרח להפעיל את כוחות הנפש שלו, ולא יבא להתבטל, ויזכה להשיג אורחות חיים. טעמו וראו כי טוב!

ונסיים בדבריו הנפלאים של 'הכתב והקבלה' ז"ל (ויקרא כג, ט) בא"ד בענין ספירת העומר וז"ל:

'ואין המכוון בזה לידע כמות הימים לבד... אבל עיקר מכונו ההשגחה והעיון על איכות הימים... והמכוון האמיתי במילת 'ספירת העומר', ההשגחה ושימת עין על איכות השתעבודותינו אליו ית', להכין לבביו להתקדש ולהתטהר יום יום בימים האלה, ובאמרנו 'היום כך וכך לעומר' המכוון בו הוראת שמחת תורה במה שעברו עלינו כמות ימים אלה אשר השתעבדנו בהם תאות ומחשבות לבבנו לעבודתו יתברך, אם הוצאת דברים על התקוה והתוחלת שבנפשינו, וההסכמה על להבא עד בואנו אל העבודה התכליתית שהוא יום מתן תורה" ע"כ. יה"ר שנוכה לימים 'תמימות' וקבלת התורה בשלימות.

פס נחיצות העיון במ"ח קניני תורה – ובפרט במ"ט ימי הספירה

כתב הסבא מקלם זצ"ל: "מ"ח כללים שנתנו חכמים הם מסגלים כוחות האדם בכוחות נפשו ושכלו כדי שיוכשר לקנין התורה" (כתבי הסבא א, ז). וכל אחת מהמעלות שנמנו בדברים שהתורה נקנית בהם, מכולם יחד יוטבע באדם טבע חדש להיות בעל נפש יפה שראוי להדבק דבק טוב עם חכמת התורה, ובכלתי זאת אי אפשר לקנות תורה שהיא בתכלית הרוחניות להדבק בנפש לא זכה אשר היא עודנה מגושמת. (שם א, א)

כתב ה'פלא יועץ' ז"ל בענין קנייני התורה וז"ל: רובם [של הלומדים] לא זהירי בהו כי אם מהשרידים, ועל כן דלונו מאד, ועתה החכמים כבלי מדע נגד הראשונים, והרוצה לזכות לכתרה של תורה יחזור עליהם יום יום, אתיא זכירה, וישתדל בכל עוז לקיים מהם ככל הבא מידו ע"כ. (אורות אליים, עמ"ס אבות)

ימי ספירת העומר – זמן מוסר לתיקון המידות

כתב ה'אבודרהם' ז"ל (סדר ימי העומר): "ונוהגין בספרד לקרות במסכת אבות ופרק קנין תורה בשבתות שבין פסח לשבועות בכל שבת פרק אחד. וכתב ה"ר ישראל בן ישראל, שהטעם שקורין אותם באלו השבתות, לפי שהם ימים מנויים למתן תורה, ולכן נמנה אנחנו אלו הימים כמו האוהב שהוא ממתין ביאת אוהבו מן הדרך, והוא מונה הימים והלילות עד שיבא. ורוב עניני המסכתא הם הזירו על קריאת התורה ומעשה המצות, וגם זה הזמן שהוא זמן הקציר הוא מזומן ומוכן לנוע החלק המתעורר מן הנפש, וללהטו אחר רוב התאוה ובקשת רוב ההנאות, וצריך להשקטו ולתקנו במה שיש בזאת מן המסכתא ומן המוסרים המביאין לפרישות והכנעת הנפש ושברונה ומניעתה מלבקש מה שזיקנה כדי להציל אותה, ולתקן נהיגת המדות להיותה הולכים על קו המוסר והדעת" ע"ש. (וכע"ז איתא במחזור ויטרי, ובמאירי בהקדמה למסכת אבות).

וכלשון הזה כתב ה'חסיד יעב"ץ' ז"ל (הובא ב'מדרש שמואל' ריש פ"ו דאבות): "התורה לא תשכון כי אם בריקן ממדות רעות ומלא ממדות חשובות, ולזה כוון השי"ת ואמר 'זהו נכונים לשלשת ימים'... שיטהרו מן הטומאה ולכלוכים המונעים את הנפש מהשגתה... ולזה נהגו לקראם (פ"ו פרק קנין תורה באבות) באלו השבתות קודם מתן תורה כדי שיתעוררו לאנשי קודש... ומתוך דבריו המסולאים בפז נתעורר לקנות את התורה מצורף אל הזמן אין ספק, אלא שבזמן הזה נהי' יותר מוכנים לקבל כל דבר מעבודת השי"ת יותר מזמן אחר, כי הרושם אשר קבלו נפשותינו אז יתנוצץ בנו עתה" ע"כ.

וכיסוד הזה כתב 'רבינו יונה' ז"ל על הא דתנן (אבות פ"א מ"ו) 'אם אין דרך ארץ אין תורה': "ר"ל שצריך תחילה לתקן עצמו במידות, ובזה תשכון התורה עליו, שאינה שוכנת לעולם בגוף שאינו בעל מדות טובות, לא שילמוד תורה ואח"כ יקח לו מדות, כי אי אפשר, וזהו ענין שנאמר 'נעשה ונשמע'". ע"ש. (נב. מש"כ ר"י לפרש בזה ענין 'נעשה ונשמע', לכא' מקור הדבר הוא מ'אבות דר' נתן' (פרק ל"ב) על הא 'דכל שמעשיו מרובין מחכמתו' וכו', והוסיפו שם 'שנאמר נעשה ונשמע'. ועי' באור רש"י במדבר עמ' י).

לעבוד קצת בכל יום על קנין א' של התורה

כתב 'הסבא מקלם' זצ"ל: "כי זה ענין הספירה מ"ט יום קודם מתן תורה, כי הם הקדמות לקניית התורה בטבע, ויהיה הוא ותורתו אחד... וכל יום ממ"ח היו עוסקים בשער אחד ליום, וביום מ"ט היו מחברים כל המ"ח מדות לאחת... אז יהי' נקל להם לבוא בחדרי התורה פנימה, חכו ממתקים וכולו מחמדים" ע"כ. (אור רש"י פ' אמור. וב'חכמה ומוסר', ח"א עמ' תכז)

על דברים אלו כתב הג"ר אליהו דסלר זצ"ל: אם אעמיק אמרתי שזהו מ"ט פנים שהתורה נדרשת, ומ"ט פנים טהור שהיה ר' מאיר דורש, ומ"ט שערי בינה היינו כמו שכל אחד מגיע להבנת התורה בצד כשרונו, וכל אחד רואה באור כשרונו, זה בחידוד, זה בהבנה, זה בעמקות וכו', כמו כן כל אחד משיג התורה לפי תכונתו ובצירוף כולם נקנית לו, כמו שכתוב 'ובתורתו יגה' הכוונה בשיעור בינה, שבכל מדה ומדה יש שער לכנס להשגת התורה ובכולם נקנית ע"כ. (מכתב מאליו, ח"ג עמ' שכג)

איך שייך לקנות קנין אחד בכל יום?

והנה אם ישאל השואל, איך שייך להשיג קנין תורה אחד בכל יום, הרי כל אחד ואחד מקניני התורה עבודה גדולה היא לקנותה, לעבוד על המדות, לעקור מדות רעות, ולהשריש שרשים טובים, ולכא' היא עבודה של כמה שנים לכל הפחות! אמנם יש לדעת שבאמת בכל קנין יש די מספיק לעבוד עליו במשך זמן ממושך, וכדאי שבמשך השנה יקח קנין אחת לשבוע שלם ויעבוד בענין קנין ההוא כפי יכולתו, וכן יעשה מדי שבת בשבתו במשך השנה, ובזה יזכה ליתר קנין בקנינים אלו לזכות לתורה! אמנם בתקופה זו, כדאי לנו שלכל הפחות נתבונן קצת בכל קנין וקנין כדי להתחזק במקצת בכל ענין וענין, כדי שנשתייך לזכות קנין התורה!

וכדאי לציין בזה מה שאמר בזה הג"ר אברהם גורביץ שליט"א (ר"י גייטסהד) בשיחה עם כמה מקשיבים, שזקנו הג"ר אלי' לאפיאן זצ"ל היה מעורר שבימי הספירה צריכים לעבוד על המ"ח קנינים שהתורה נקנית בהם, קנין אחד ליום, ויום המ"ט חזרה על כולם. ואחד מן הנוכחים שאל להג"ר אברהם: 'איך שייך להשיג ולקנות קנין אחד ביום אחד לבד? הרי כמעט לא יתכן הדבר!'

ולזה השיב, שיש לבאר עפ"י מה שסיפר הג"ר רבי נתן ווכטפויגל זצ"ל שבבחרותו בלמדו ספר 'מסילת ישרים' שנתייחד על סדר המדות שבבחינת דר' פנחס בן יאיר, שהוא בהדרגה מזהירות לזרירות לנקיות וכו', היה קשה לו להתקדם מפרק לפרק, היות שלא הרגיש שקנה באופן הראוי המדה שעסק בה, והצטער מאד ע"ז. והלך להביע את צערו להג"ר אלחנן ווסרמן זצ"ל הי"ד, ואמר לו הג"ר אלחנן: שבכל מדה ומדה יתכן בה קנין של מאה אחוז ממש, ויתכן בה קנין של פחות מזה, ואמר לו שבזמנינו שנתקטנו הדורות די להתקדם בסולמו של המסילת ישרים בקנין של חמש אחוז לבד, בכל מדה ומדה!

וסיים הג"ר אברהם שליט"א לאותו שואל, שכן הוא הדבר לענין המ"ח קנינים בימי הספירה, שבזמנינו אנו לא צריכין קנין גמור בכל קנין וקנין כדי להתקדם, אלא די עכ"פ ללמוד בכל יום קנין אחת ולהשיגו באופן חמש אחוז, והלואי שנזכה גם לזה! (ילקוט משיב נפש עמ' צה). ולפי"ז, הגם שאי

אפשר להשתלם בכל קנין ביום אחד לחוד, אבל לכה"פ שיהיה לנו 'מחשבה אחת של מוסר' (כלשון הצוואה של הגר"מ שך זצ"ל) בכל קנין בימי הספירה, להשתייך לכל קנין במקצת, ולזכות לקבלת התורה בחג השבועות.

בכל יותר שישתלם בהקנינים כן יזכה יותר

ובודאי השאיפה שלנו צריכה להיות להשתלם בכל קניני התורה, וכמש"כ בפי' רבינו דוד הנגיד בן ר' אברהם בן הרמב"ם: התורה נקנית במ"ח מדות, וראוי שיהיו כולם במי שרוצה להשיג את התורה ע"כ. אמנם אין שיעור להשגת קנינים אלו, שכל יותר שיעסוק האדם בקנינים אלו, במדה ההיא יזכה לקנין התורה, כמש"כ השפת אמת זצ"ל (אבות): והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, נראה דאם אחד מתוקן בקצת דברים אז קונה קצת מהתורה, ולא דוקא שיתקן בכולם כי בגוף מ"ח דברים יש שקדוש יותר בהם, ויש שקדוש בפחות, וכמו בגוף התורה איתא במשנה דתלמוד תורה אין לה שיעור, כך בהכנת התורה לקנותה אין לה שיעור ע"כ.

משל יפה בענין קניני התורה (מהקדמה לספר 'יד אבי' על מ"ח קניני תורה):

היה מלך שרצה להנות אנשי מדינתו ונתן רשות שמי שרוצה להנות מפרדס המלך שיבוא משך זמן קצוב לטייל בפרדסו ויוכל גם ליקח מפירותיו, אמנם המפתח טמן במקום נסתר בכדי שיהנה רק מי שמטריח עצמו למצוא המפתח. והיה שם אחד שחשב עצמו כפקח ולא טרח למצוא המפתח, אלא הלך מסביב הגן והריח הרבה מיני פירות טובים, וגם היה יכול לקטוף זעיר שם זעיר שם כמה פירות טובים מאילנות שהיו נוטים לחוץ מעל הגדר הסובבת את הפרדס, וחשב עצמו מאושר על שהיה יכול ליהנות מגינת המלך בלי טרח. אמנם שמחתו היתה רק לפי שעה, כי לא היה לו מקום לשמור הפירות שקטף, וגם לא היתה לו אפשרות לקטוף הרבה מן הפירות!

באותו שעה היה שם אחד שטרח הרבה למצוא המפתח, והצליח ליכנס לפרדס המלך דרך השער, ומצא שם כלים מיוחדים להכניס בהם הפירות ולשמרם, ובכן עבר בתוך כל הפרדס ונהנה ממראה הפירות ומריחם וטעמם, והתחיל לקטוף ברשות המלך מכל טוב שמצא שם, וכשתמלא הכלי הראשון הגיע אליו אחד מפקידי המלך ואמר לתת לו הקופה המלאה כדי לשמרה בשבילו בתוך גנוי המלך, ואמר לו שתמיד כשתמלא כלי יבואו להפקידו ואימת שירצה אפילו אחר זמן הרבה אחרי שכבר יגמר הזמן שניתן רשות לקטוף פירות מפרדס המלך, יוכל הוא תמיד לבוא להנות מפירותיו!

והנמשל מובן מאליי, שקניני התורה כשם כן הם 'קנינים', שבלעדם אי אפשר לקנות התורה ולשמור אותה לנצח, ובכן הרי לימוד הקנינים והעיון בהם הוא המפתח האמיתי ליכנס לפרדס ולזכות ליהנות ולשבוש!

❖ אורות ימי העומר ❖

ימי הספירה כחולו של מועד'

"ומנה ממנו תשעה וארבעים יום שבעה שבועות כימי עולם, וקדש יום שמיני כשמיני של חג, והימים הספורים בינתיים כחולו של מועד בין הראשון והשמיני בחג והוא יום מתן תורה". (רמב"ן ז"ל, ויקרא כג, לו)

בכל שנה ושנה מתחדש היציאה ממ"ט שערי טומאה

"רצה הקב"ה להוציא את ישראל ולהכניע מ"ט שערי טומאה בהדרגה בכל יום ויום שבין א' דפסח עד עצרת, ותיקון זה מתחדש בכל שנה ושנה" (רמח"ל ז"ל מאמר החכמה)

ימי העומר מסוגל לזכות לטהרה ואהבת חנם

"בימי העומר צריך להזהר ביותר בעבודת ה' בתורה ובמצוות מפני שהם ימי דין, כשיצאנו ממצרים היינו מתטהרים בימים הללו לקבל התורה הקדושה, וכשם שבימים ההם ע"י התעוררות ישראל ליטהר ממרום שלח שפע קדושה להיות עזרם ומגנם, כן עתה אם ישיב אליו לבו ויקיין מתרדמת יצרו יהיה לו עזר, כי הבא ליטהר מסייעין אותו. ומה גם כי הימים האלה מסוגלים לזה עת שהגיעו אבותינו ליטהר, ואנחנו נחליף חושים לעשות כמעשיהם, ולזהר בכל סדרי טהרה, ובפרט שנאת חנם צריך לדקדק מאד, כי ידענו מה היה לתלמידי רבי עקיבא בין פסח לעצרת" (החיד"א זצ"ל בספרו לב דוד פרק ל אות יב)

ימים נוראים ועומדים ברומה של עולם – והמה לאות ולמופת לכל השנה כולה

"והנה ראוי לדעת, כי הימים האלה אשר בין פסח לעצרת הנזכרים ונעשים להתקדש בקדושה עליונה, אשר בקרב הימים האלה הקדושה רבה והולכת עד יום מתן תורה, ובהם ימצא כל איש ישראל עזר וסיוע לתקן את נפשו לקדשה ולטהרה... והמה ימים נוראים ועומדים ברומה של עולם... וע"כ כל איש הירא וחרד, ראוי להיות זריו לעמוד לשרת בשם ה' בימים האלה, יתר על כל הימים בקדושה ובטהרה וביראת ה' כל היום לא יפנה ימין ושמאל..."

ואמרו הקדמונים, כי הימים האלה המה לאות ולמופת לכל השנה כולה, כי אם ירבה בהם בתורה ובמצוות כן יהיה מראשית השנה ועד אחרית השנה, וכן בהפכו ח"ו, כי על כל אלה כל אחד מאנשי ישראל בקרב אלה הימים ראוי לפנות מעט מעסקיו יום יום, לקבוע עתים בחכמה ומוסר ויראת ה'". (ספר 'חמדת הימים', הובא בשפתי חיים עמ' מ"ג)

❧ מ"ח קניני תורה – מ"ט ימי הספירה ❧

נתן לנו הקב"ה אלו הימים, בין חג המצות לעצרת בחודש תאומים, לספור ספירה שבעה שבועות תמימים, ולהכין בקדושה ולעלות במדרגת הצדיקים. ומקובל מפ' ספרים וסופרים, שיעסוק האדם בכל יום מהימים, לרכוש חד מן קניני התורה שמנו חכמים, והם מ"ח דברים. ועל ידי זה יכין עצמו כלים, לקבל התורה ביום עצרת מן השמים. על כן הבאנו לכאן מנחה חדשה בקוצר אמרים, ליקוט המ"ח קנינים, מסודר לפי סדר הימים, לתועלת המשתוקקים לעלות ולאחוז בעץ החיים, שיוכלו לסדר עצמם בהכנה מול פני יוצר יצורים, לקנות התורה בקנין חכמים בכשרון הימים! (רוב לשון זה הוא מספר 'סדר ספירת העומר עם מ"ח קניני התורה, ע"ר' ש. הירשלער)

וכתב 'הסבא מקלם' זצ"ל: "כי זה ענין הספירה מ"ט יום קודם מתן תורה, כי הם הקדמות לקניית התורה בטבע, ויהיה הוא ותורתו אחד... וכל יום ממ"ח היו עוסקים בשער אחד ליום, וביום מ"ט היו מחברים כל המ"ח מדות לאחת... אז יהי נקל להם לבוא בחדרי התורה פנימה, חכו ממתקים וכולו מחמדים" ע"כ. (אור רש"י פ' אמור) וכבר כתב ה'חסיד יעב"ץ ז"ל (הובא ב'מדרש שמואל' ריש פ"ו דאבות): "התורה לא תשכון כי אם בריקן ממדות רעות ומלא ממדות חשובות, ולזה כוון השי"ת ואמר וזהו נכונים לשלשת ימים... שיטהרו מן הטומאה ולכלוכים המונעים את הנפש מהשגתה... ולזה נהגו לקראם (פ"י פרק קנין תורה באבות) באלו השבתות קודם מתן תורה כדי שיתעוררו לאנשי קודש... ומתוך דבריו המסולאים בפז נתעורר לקנות את התורה מצורף אל הזמן אין ספק, אלא שבזמן הזה נהי' יותר מוכנים לקבל כל דבר מעבודת השי"ת יותר מזמן אחר, כי הרושם אשר קבלו נפשיתנו אז יתנוצץ בנו עתה" ע"כ.

וה'דקוח' ז"ל (פסח אות רצד) כתב דבר נפלא, שענין הספירה מרומו בקרא ד'כמטמונים תחפשנה', שיש בה מ"ט מונים, ו'תמימות תהייתה' היא כנגד התורה שהיא תמימה ע"ש. (ובאותה"ח הק' (ויקרא כג, טו) כתב: "יזכרך רמו, רמו באמרו 'זספרתם'... פירוש, באמצעות מנין זה אתם מאירים כספריון את עצמכם" ע"ש.) והנה הגם שאי אפשר להשתלם בכל קנין ביום אחד לחור, אבל לכה"פ שיהיה לנו 'מחשבה אחת של מוסר' בכל קנין בימי הספירה, שבכל יום נחפש 'המטמון' של קנין התורה, ובזה נזכה להיות שייכים לקבלת התורה בגמר ימי הספירה בס"ד!

ויש לדעת שיש כמה גירסאות בסדר, מניין ולשון המ"ח קנינים, וכאן נקטנו במה שמצינו במשניות הנמוצים, בתקוה שיתחזקו בה רבים, לקנות התורה במ"ח הקנינים, מדי יום ביומו בשבועות הבאים!

א' לעומר	בתלמוד
ב' לעומר	בשמיעת האזן
ג' לעומר	בעריכת שפתים
ד' לעומר	בבינת הלב, בשכלות הלב
ה' לעומר	באימה
ו' לעומר	ביראה
ז' לעומר (שבוע אחד)	בענוה
ח' לעומר	בשמחה
ט' לעומר	בטהרה
י' לעומר	בשמוש חכמים
יא' לעומר	בדקדוק חברים
יב' לעומר	בפלפול התלמידים
יג' לעומר	בישוב
יד' לעומר (שני שבועות)	במקרא, במשנה
טו' לעומר	במעוט סחורה
טז' לעומר	במעוט דרך ארץ
יז' לעומר	במעוט תענוג
יח' לעומר	במעוט שינה
יט' לעומר	במעוט שיחה
כ' לעומר	במעוט שחוק
כא' לעומר (שלושה שבועות)	בארץ אפים
כב' לעומר	בלב טוב
כג' לעומר	באמונת חכמים
כד' לעומר	בקבלת היסורין
כה' לעומר	המכיר את מקומו

השמח בחלקו	כו לעומר
העושה סיג לדבריו	כז לעומר
ואינו מחזיק טובה לעצמו	כח לעומר (ארבעה שבועות)
אהוב	כט לעומר
אוהב את המקום	ל לעומר
אוהב את הבריות	לא לעומר
[אוהב את הצדקות] אוהב את התוכחות	לב לעומר
אוהב את המישרים	לג לעומר
מתרחק מן הכבוד	לד לעומר
לא מגיס לבו בתלמודו	לה לעומר (חמשה שבועות)
אינו שמח בהוראה	לו לעומר
נושא בעול עם חברו	לז לעומר
מכריעו לכף זכות	לח לעומר
מעמידו על האמת	לט לעומר
מעמידו על השלום	מ לעומר
מתישב לבו בתלמודו	מא לעומר
שואל ומשיב	מב לעומר (ששה שבועות)
שומע ומוסיף	מג לעומר
הלומד על מנת ללמד	מד לעומר
והלומד על מנת לעשות	מה לעומר
המחכים את רבו	מו לעומר
והמכון את שמועתו	מז לעומר
והאומר דבר בשם אומרו	מח לעומר
חזרה על כל המ"ח קניני תורה	מט לעומר (שבעה שבועות)
קבלת התורה! אשרינו מה טוב חלקינו!	חג השבועות – מתן תורה

קונטרס אמת קנה – על קניני התורה

פירוש קצר על הקנינים מלוקט מספרי הקדמונים

ע"י הרב משה מצגר שליט"א

הקדמה

ידוע מה שהורנו רבותינו זצ"ל דמי שמבקש לקנות את התורה בלי קניני התורה, דומה למי שמבקש לקנות אשה בלי הדרכים שהאשה נקנית בהם. והנה כבר נכתבו ספרים טובים על הרבה מקניני התורה, ואני לא באתי אלא להעתיק ולברר בס"ד בקצרה דעת הקדמונים, מהו עצם הקנין, ופעמים הרבה שנחלקו הקדמונים בפירוש הפשוט של המלה, וממילא יתחלק הקנין, ובודאי הרוצה לזכות לכתרה של תורה יחוש לכל פירוש של קדמונינו זצ"ל, דומיא דמה שאמרו ספיקא דאורייתא לחומרא.

נחיצות וכללי הקנינים

כתב הפלא יועץ ואורות אלים, עמ"ס אבות, כאן בענין קניני התורה וז"ל רובם [של הלומדים] לא זיהרי בהו כי אם מהשרידים, ועל כן דלונו מאד, ועתה החכמים כבלי מדע נגד הראשונים, והרוצה לזכות לכתרה של תורה יחזור עליהם יום יום, אתיא זכירה, וישתדל בכל עוז לקיים מהם ככל הבא מידו עכ"ל. ובפ"י רבינו דוד הנגיד בן ר' אברהם בן הרמב"ם כתב וז"ל: התורה נקנית במח' מדות וראוי שיהיו כולם במי שרוצה להשיג את התורה עכ"ל.

הרבה נהגו ללמוד קנין אחד בכל יום מימי ספירה, ובערב שבועות [שהוא יום מט'] לחזור על כולם. וז"ל עוד דבערב שבועות ילמוד תורה דאפי' יהיה לו כל קניני התורה לא יועיל אם לא ילמוד, וכעיי"ז מצאתי בספר חבל יהודה [כאן, נדפס בשנת 1800] דיש מט' דברים: המח' קנינים והתורה עצמה, עיי"ש דהוא מבטל מט' קללות שבתורה כהנים.

כתב בפירוש הנחלת אבות [להאברבנאל] דיש ד' חלקים במשנה זו: א' עד שימוש חכמים – הוא בתקופת תלמיד בהתחלת לימודו. ב' עד באמנות חכמים – כשנתגדל ונעשה תלמיד חבר. ג' עד לא מגיס לבו בהוראה – אחרי היותו חכם ומורה ויש לו תלמידים לפניו. ד' שאר המשנה – כשהוא רב מובהק ויחיד בדורו. ועי' במדרש שמואל שכתב כעיי"ז בנוסח אחר.

והנה הלחם שמים [להיעב"ץ זצ"ל] פירש ד"נקנית" מיירי שלא היה התורה לג' דורות דא"כ התורה מחזרת על אכסניא שלה. ולד' הנחלת אבות נראה דלא יועיל מה שיש לו ג' דורות לתורה אלא לאותו דרגא שהיו אבותיו, כלומר שאם היו אבותיו בדרגת תלמיד חבר עדיין צריך לעבוד על חלק השני של המשנה.

רבותינו זצ"ל [דעת תורה ריש פר' בחוקות, משנת ר' אהרן ח"א] השרישו לנו ד"עמל" התורה הוא אחד מקניניה, ובלי עמל א"א לזכות לתורה כלל. והקשה לי ידי"נ הרה"ג ר' אריה ליב לעוונובורג שליט"א דא"כ למה לא נמנית כאן כאחד מקניני התורה שנמנית כאן, והוא הערה גדולה. וז"ל ג' תירוצים: א'. אולי נכלל ב"אימה ויראה" להפשט דהכוונה שלא להסיח דעתו, [ועי' בפנים]. ב'. לפי מה שראיתי בספר המאור שבתורה [בחוקות] שביאר דהתנאי של עמל הוא בכל אחד ממח' קניני התורה דצריך לעמול בשמיעת האזון ובנושא בעול עם חבירו וכו', מיושב דל"ח כקנין בפני"ע, אלא דרך כל הקנינים הוא ע"י העמל. ג'. דכל הקנינים הם חלק מעמל התורה, וכעיי"ז ראיתי במדרש שמואל [בשם ר"מ מאלמושנינו] דלא נזכר בכל הקנינים "העוסק בתורה לשמה" כי כולם אינן אלא פרטי העוסק בתורה לשמה.²

יש לשאול למה לא נמנית "תפלה" לאחד מהקנינים, וצ"ע. ושמעתי בשם הרה"ג ר' אביגדור מילר זצ"ל דלכן לא נמנית משום שהוא ההקדמה לכל וכדרך שביאר ר' חיים ויטאל למה לא נתפרש המדות בתורה – הוספת מורי זקני ר' ירוחם שליט"א

– המשנה –

גדולה תורה יותר מן הכהונה ומן המלוכות, שהמלוכות נקנית בשלשים מעלות, והכהונה בעשרים וארבע, והתורה נקנית בארבעים ושמונה דברים, ואלו הן:

בתלמוד. שילמוד מרב, ואמרו חז"ל מפי סופרים ולא מפי ספרים [פירוש רבינו יצחק] ולא יסמוך על חכמתו [דרך חיים להמדה"ל] ונכלל בזה שילמוד לעולם מכל אדם, ולעולם יחשוב עצמו חסר וחושק לדברי תורה [מדרש שמואל] דצריך לידע שלעולם צריך ללמוד ולהיות בבחינת תלמיד כי רחבה מצותך מאד, וכמשי"כ החור"ד שלכן נקראו תלמידי חכמים ולא חכמים, וזהו דכתיב [פר' ראה] למען תלמד וגו' כל הימים, ואפי' הגיע לגבורות הוא בבחינת תלמיד כי אם יחשוב שכבר למד וכבר יודע א"א להיות התורה נקנית לו [אבות על בנים]

ובלול גם שלא יאמר שום דבר [בסתרי תורה] בענין שלא שמע כלום מרבו [מדרש שמואל] עי"ל דאם ישאל אותו אדם דבר בתורה לא יהא נבהל להשיב אלא מקודם תשמע באזניך ואח"כ תערוך בשפתיך כי משיב דבר טרם ישמע אולת היא לו [חבל יהודה] כמו שדרשו חז"ל [מדרש האזינו] אם הטיט אונך לד"ת כשתבא אתה לפתוח בד"ת הכל משתתקים לפניך, וכן אמרו חז"ל [פסיקתא] דלאחר שעבדו ישראל את העגל ואבדו את "הנעשה" אמר להן הקב"ה שמרו את הנשמע ואתם חשובים כאילו שמרתם שניהם [עיי"ש משל יפה לזה] ולקוט מעם לועז]

בעריכת שפתים. שאינו מגמגם בד"ת אלא חותכן בלשון ומוציאן בפה [דש"י] ומשמיעה לכל אבריו [מחזור ויטרי] כי במה ששנה ברעיוניו ירגיש בבואו להוציא בשפתיו כי הפה מרגיש מקום השגיאה, ומ"מ העיקר הוא כוונת הלב [דוח חיים]

ועי"ל דהוא החיבור הגדול הנקרא גמרא שלא הניחו החכמים שום דבר שלא הודיעונו בה והוא ים שאין לו סוף [רבינו דוד נכד הרמב"ם] לתרץ ההשגות על הלמודי הנכון [רבינו שם טוב] כמו שאמרו חז"ל ליגמר איניש והדר ליסבר [ילקוט מעם לועז] ויש לפרש דהוא מלשון "הרגל" שיהיה רגל לשנות ולחזור על תלמודו [לחם שמים]

בשמיעת האזון. ואם יאטם אזנו אפי' שעה אחת אפשר כי באותה שעה נאבדה ממנו מרגליות טובה [מדרש שמואל], וגם לפעמים אם לא ישמע דיבור אחד מקלקל כל הענין [דרך חיים] אפי' היבא שיודע כבר השמועה [פירוש קדמון הנדפס]

(א) התורה למחבר קונטרס נפלא זה, שהרשה להדפיסו לשלימות הענין, כדי שנדע קצת על מה לעבוד בימים אלו שמתבוננים איך לקנות מ"ח קניני תורה. להערות נא לצלצל: 732-682-8612. וגיסי ר' דוד שליט"א הראה לד' הרמב"ן [תחילת דינא דגרמין] דמי שאינו מקיים התנאי של אומר דבר בשם אומרו זה מראה שאינו לומד תורה לשמה. ^(א) ועי' משי"כ בס"ד בנדה [עז]. ^(ב) יש כמה גירסאות במשנה זו, והעתיקתי בס"ד בסוף המשנה כמה מהם. ועי' מדרש משלי [פרשה יט'] שיש שם גירסא אחרת לגמרי, ושמעתי דבערות דבש דיבר בזה. ועי' אליהו זוטא פ"ז. ^(ג) מצאתי אותו בס"ד [בסיוע אוצר החכמה] בתוך הפירוש רבינו בחיי על כל מסכת אבות שנדפס מלפני שש מאות שנה.

דלא די במה שיוציאם מפיו פעם או שנים רק צריך שיחזור אותו פעמים רבות עד שתהיה ערוכה בפיו, ולא יחזור במהירות ובלבול רק יערוך ויסדר כל חלוקה וחלוקה במקומה כשלחן ערוך לפניו, ונרמז גם שאפי' במקום שא"י ללמוד בקול רם כגון שהוא בין אנשים מ"מ לא ישב בטל אלא יחזור בלחש בנענוע שפתיים, ובוה יתקיים בידו [מדרש שמואל] שיהיו השפתיים ערוכות קודם שיצא הדיבור מפיו [לחם שמים]

בבית הלב. כי מי שמחזיר ההלכה בהגיון הפה ולא בהגיון הלב הוא כמו עופות המצפצפים [פירושי רבינו יצחק] כי אז ישתכח במהרה [מדרש שמואל] וצריך להשכיל בבית הלב כמו בפעם ראשון [רוח חיים] ועי"ל דיש דברים שלא נתנו בכח הלשון מצד עומקם להוציאם אל הפועל [דבינו שם טוב, נדפס בסוף פירוש רבינו בחיי על אבות]

באימה. אימת שמים שמכין שלא יטעה [מחזור ויטרי] ושתהא אימת רבו עליו [פירושי רבינו יצחק] כי איך לא יאחזנו חיל ורעדה בהעלותו על לבו שאפי' כהן גדול לא היה לו רשות ליכנס לפני ולפנים לבית קה"ק רק ביוה"כ מחמת ששם עיקר השראת השכינה א"כ עתה שבתוך ד"א של הלכה שאמרו חז"ל ששם השכינה שורה בודאי ילמוד ביראה ולא יסיח דעתו ח"ו לדברים בטלים [רוח חיים] ובשכר זה מגלין לו רוי תורה [מדרש שמואל]

וביראה. שאין לבו גבוה עליו [דש"י] מוראת הרב שאינו נוהג קלות ראש לפניו [מחזור ויטרי] כפול המדה הזאת במלות שונות מפני שד"ת צריכין יראה גדולה ויפחד מלדבר תועה וישבש התורה [דבינו שם טוב] כי אז ירא בלמוד שלא ישכחנו [יוסף לקח בשם ר' א.פ.] וגם מעשיו יהיו עם יראת ה' [נחלת אבות] ונכלל בזה מדה משותפת עם הענוה כי בהיות שהוא עניו בפני כל אדם יהיה יראת כל אדם על פניו בחושבו כי כל אדם חשוב ממנו [מדרש שמואל]

בענוה. אמרו חכמים לא הביישן למד לפיכך צריך אדם להיות עניו ולשאול מרבו מהו צריך [מחזור ויטרי, וכע"ז בפירושי רבינו יצחק] ויהיה שפל רוח בפני כל אדם, ולכך זכה משה רבינו שניתנה תורה על ידו לפי שהיה עניו מכל אדם [מדרש שמואל] שכל המעלות שהיו למשה רבינו לא היה סיבה לתורתו רק הענוה [דדך חיים] וגם דע"י שהוא עניו בפני חבריו יאהבוהו וישאו ויתנו יחד באהבה בהלכה ויגדל הלימוד ביותר [יוסף לקח בשם ר' א.פ.] זו גדולה מכל המדות כידוע, והיא צריכה ביחוד לקניית התורה דע"י לא יבוש לאמר טעיתי, ואין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בהן [לחם שמים] הענו הוא אמצעי בין השפל לגאווה [נחלת אבות]

בשמחה. לפי שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה [דש"י] כי הלומד בשמחה בשעה אחת ילמוד יותר הרבה ממה שילמוד בכמה שעות בעצבות, וגם כי התורה היא שעשועים של הקב"ה צריך שישמח בדבר גדול כזה [רוח חיים, וכע"ז במדרש שמואל] כי כאשר האדם בשמחה הוא בשלימות ועי"ז מקבל התורה שהוא שלימות האדם, אבל כאשר האדם הוא בצער הוא בחסרון [דדך חיים] שכשולומד בשמחה יערב עליו כל מה שלומד [ד' יוסף תלמיד הרא"ש] כאמרם הוה שותה בצמא את דבריהם, ונכלל בזה שיסיר כל מחשבות וטרודות העוה"ז מלבו [נחלת אבות] ולפי גודל השמחה כן גודל ההבנה [ילקוט מעם לועז] וי"מ אחר שהבין ההלכה שמח וכן כתיב שש אנכי על אמרתך [פירושי רבינו יצחק] שאם לא יהיה שמח בלבבו בלמודו עד שיתקיים בידו לא יתקיים [דבינו שם טוב] שאם אינו לומד בשמחה והתורה היא עליו לטורח סוף סוף יפריש מן הלימוד אבל כאשר

ילמד בשמחה ובשרים אז באהבתה תשגה תמיד [מדרש שמואל] סמך ענוה לשמחה להורות שהשמחה יהיה בענוה [חבל יהודה]

בטהרה. כי צריך שיטהר את עצמו ממחשבות והרהורים רעים כי התורה טהורה וקדושה ואינה חלה במקום טומאה [מדרש שמואל] כי טבע התאוה לבלבל השכל [נחלת אבות] ונסמכה שמחה לטהרה שהשמחה סגולה לטהרה שהעצבות גורם ליטמא וילקוט מעם לועז בשם החיד"א] ומה מאד נעים שיהיה גופו של הלומד תורה נקי מכל לכלוך ושיהיו בגדיו נקיים ושלחנו טהור [משנת חכמים]

בשמוש חכמים. שדוחק ונכנס בכל מקום לשמוע דבריהן ולשמען [דש"י] כי אפי' שיחת חולין שלהם צריכין לימוד ויתבאר לו כמה ענינים בתורה כידוע מחז"ל [רוח חיים] כי צריך שילמד מן הרב בדרך קבע ולא בדרך עראי, ולכן יהיה בבית הרב בקבע [מדרש שמואל] דאז מתחבר התלמיד עם הרב [דדך חיים] ועי"ז זכה יהושע לגדולתו [ילקוט מעם לועז] לכן תמצא להקדמונים שהיו מחבבין אפי' דבר קל שיצא מפי רבם [לחם שמים]

בדקדוק חברים. לומד בחבורה [דש"י] כי בכל הענינים אין אדם רואה חובה לעצמו וכשיהיה לו חבר טוב ועומד עמו כל שעה יתן לו עצה הוגנת, ואמרו חרב על הבדים וכו' [פירושי קדמון הנדפס בסוף אבות עם פירוש רבינו יונה] לדקדק על הלשון לאמר למה שנה לשון זה ולא אמר לשון זה ולמה הוצרך לאמר כי לא היה צריך ולמה נאמר במקום זה ולהודיע כי הכל בחכמה ובצורך [דבינו שם טוב, וכע"ז במדרש שמואל] ברבו לא אמר דקדוק כי הדבר שיאמר לו רבו יבינו מיד, אבל דברי חבריו צריך לדקדק בהן ויגרע ויוסיף בשכלו כדי להבינם [רוח חיים] כמו שאמרו במדרש לא טוב היות האדם לבדו, אין אדם לומד תורה הנקראת טוב לבדו [יוסף לקח] לפי שחבירו לבו גם בו, לכן מדקדקים זה עם זה יותר בהבנת תלמודם, והיינו עם חברים נוחים אשר אין כוונתם רק להשיג האמת [לחם שמים]

ובפלפול התלמידים. שיפלפלו לפניו ויחכמוהו כדאמרין ומתלמידי יותר מכולם [דש"י] מגזרת פלפל שהוא חס [דבינו שם טוב] ע"י התלמידים מתוך שאינם שלמים בחכמה וגם כדי להראות כחם שגם להן יש לב להבין, מפלפלין בין באמת ובין בשקר, בחריפות יותר מן החברים, וע"י שהרב צריך לעמוד על טעות התלמידים זוכה לתורה כמו שאמרו אין אדם עומד על ד"ת אא"כ נכשל בהן [לחם שמים]

בישוב. בישוב הדעת. נוסח אחר: דמרבה ישיבה מרבה חכמה [דש"י] כי לעומק התורה צריך דעה צלולה [דדך חיים] דע"י ישוב הדעת מסדר דבריו כהוגן כי הסדור היא נשמת הענינים וחיותם [לחם שמים] ולא יחשוב שבמעט הזמן ילמד התורה כולה על רגל אחד [נחלת אבות] כמו שאמרו רבותינו אם יאמר לך אדם יגעתי ולא מצאתי אל תאמין [מחזור ויטרי] לתקן המשניות המתקשות זו בזו והנכון מישוב הלב ולא על דרך הניצוח [דבינו שם טוב] שאם שאלו ממנו שום שאלה לא ישיב במהרה עד שיתיישב בדבר במיתון רב כי הוא עמוק עמוק מי ימצאנו אם לא בישוב רב [מדרש שמואל]. ועי' פירוש מחודש בתפארת ישראל.

במקרא. ראוי ללמוד תחילה מקרא [פירושי רבינו יצחק]

במשנה. ראוי ללמוד אחרי כן [פי' אחר המקרא] משנה [פירושי רבינו יצחק] המקרא והמשנה הם היסוד אשר בית הלימוד נכון עליהם, ואיך יוכל לבנות הבית בלי היסוד [מדרש שמואל] הקדים התלמוד על מקרא ומשנה אע"פ שהם הקודמים להודיע שבתלמוד הכל, מ"מ יש לתת למשנה חלק, וחלק למקרא, ורוב חלקים

⁹⁰ וכו"כ נחלת אבות. ⁹¹ דבר זה נורא למתבונן דגם בלבו צריך ליהרר שלא יהיה שם באמצע דברים בטלים, דהרי לגבי הקב"ה אין חילוק בין דיבור למחשבה. וכע"ז בנחלת אבות בקנין היראה, וכן בלחם שמים בקנין אימה כתב שלא יפסיק בדברים בטלים "ותפסיד למודך". ועי' בפרק חלק [צג:] וברש"י שם [ד"ה מן השיחה] דמבואר חידוש נוסף דמטעם זה אפי' כשאינו עוסק בתורה מ"מ לא יבטל זמנו משום שאנו עומדים תמיד לפני מלך מלכי המלכים כדכתיב שויתי ה' לגדי תמיד. ובוה ביארתי בעוה"י מה דמשמע באגרת הגר"א דאפי' לנשים אין להן אפי' לשמוע דברים בטלים והוא מטעם הנ"ל. ⁹² פירוש ובאמת אין חילוק בין אימה ויראה, אמנם המהר"ל כאן ביאר החילוק דאימה הוא מצד גדלות הרב ויראה הוא מצד שפלות התלמיד. ⁹³ ושמעתי שהרוח חיים כתב דאילו היה אדם זוכה לדרגת הענוה של משה רבינו היה זוכה גם לדרגת תורתו! [נמצא לפ"ז שצריך שהשמחה יבא לו מחמת הלימוד ולא מחמת דבר אחר, וכ"ש מחמת הבלי העולם, דאדרבה שמחה מחמת הבלי העולם מופסדת את הלימוד – לחם שמים. ⁹⁴ עיי"ש מה שהביא מילקוט תהילים, וכע"ז איתא בדעת תורה ריש פרשת בחוקות. ⁹⁵ מצאתי אותו בס"ד בכת"י של פירוש רבינו יונה, ונמצא באוצר החכמה. ⁹⁶ עיי"ש מה שסיים לענין פלפול תלמידים. ⁹⁷ וזה חלק מפי' הרוח חיים הנ"ל.

במיעוט סחורה. דאמר מר ועירובין סה. לא תמצא תורה בסחרנין ותגרנים ורש"י או אומנות ורבינו שם טוב וי"א בדבוקא נקט סחורה שאין בו טורח ואדרבה האדם מתעניין עליה שיש לחוש שירבה האדם בו אבל באומנות אין לחוש שירבה בו כיון שיש בו טורח ומתיש כוחו ונחלת אבות ומדרש שמואל ע"ל דמה דנקט סחורה מפני שמטרידו יותר משאר אומנות, שבעלי הסחורה לבותם טרודים בסחורותיהם, ויתבלבל עיניו ונחלת אבות.

דברים של מה בכך, ומיעוטם יפה לתורה, כדי שתנוח הנפש קצת עיי"ו ותפארת ישראל ואפי' בענין הלימוד אמרו כל ימי גדלתי בין חכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, ולכן ימעט בשיחה כל מה שיוכל, וכך היא דרכה של תורה עצמה למעט ולקצר בדבריה שלא רצה להאריך ולהרבות בשיחה, וכן האדם יעשה כמוה ומדרש שמואל, וכעיי"ו בנחלת אבות לפי שהזמן יקר המציאות ולפיכך אפי' בד"ת הזהירו שלא להאריך ולחם שמים. ובספר דברי מנחם ציין לדברים נוראים באבות דר"נ ופכ"ו.

במיעוט שחוק. אבל מיעוטו טוב כי מביאים מילי דבדיותא כי בזה מתרחבת דעתו כדי לחזור ללימודו ומדרש שמואל א. ומשל למילי דבדיותא הוא דבמצרים ילדה אשה ששים ריבוי בכרס אחד וכו' ולחם שמים עיי"ש לפי שהשמה היא פעולת הנפש והשחוק פעולת הגוף ונחלת אבות.

בארץ אפים. שיהיה התלמיד ממתין על רבו ושומע הלכה ופירוש קדמון הנדפס בסוף אבות עם פירוש רבינו יונה שלא הקפדן מלמד, וכן התלמיד לא יבעוט בתוכחת הרב ומדרש שמואל כמו שאמרו חז"ל כל הכועס חסרתו מסתלקת ממנו ורוח חיים והכעס מחליש החריצות והזכרון והגוף ותפארת ישראל.

כי העוסק בתורה לשמה הוא דבוק באלקיו מה יעשו לו בני אדם בגידופיהם, גם הוא טוב לב תמיד ועב"ן.

בלב טוב. שזהו מהמדות הטובות שבאדם כדאיתא באבות ב-יב, ופירוש קדמון הנדפס בסוף אבות עם פירוש רבינו יונה שאם הלב שהוא המלך טוב אז כל שאר האברים שהם עבדיו יהיו טובים ופירוש רבינו יצחק אפשר דמדבר על השכל, ובהיות כי החריפות ודקות השכל היא גזירה גזורה מן השמים, שכן גזרים על הטיפה מ' יום קודם יצירת הולד חכם או טפש, ומי שגזרו עליו שיהיה טיפש לרוב פעמים א"א שיקנה קנין התורה בשלמות ע"כ אמר שהתורה נקנית לו בשכל טוב שהקנו לו מן השמים ומדרש שמואל שלא יקנא בחבירו או במי שמצליח יותר ממנו רק יאהבהו ויוסף לקח בשם ר' א.פ.

באומנות חכמים. לאפוקי הצדוקים ורוב המפרשים שהאומנה בו יתברך לא יהיה על צד החקירה אלא אמונת אומן איש מפי איש עד למשה מסיני, ובה תהיה שקועה בלבו ומדרש שמואל להיות תוכו כבדו ורבינו שם טוב דדחיל מרבנן הוא גופא צורבא מרבנן ודרך חיים שאינו מאמין לכל דבר ששומא מכל דזהו מדת הפתי, ודוקא מה ששומע מחכמי התורה מאמין אע"פ שאינו מבין ותפארת ישראל ר"ל ואף אם הוא אדם חשוב כשישמע הוראה שאינה ראויה לפניו לא יקפוץ לחלוק עליו כי שמא היה סיבה מיוחדת להם להורות כן ונחלת אבות.

בקבלת היסורים. מקבל היסורין באהבה. נוסח אחר: שהקב"ה מביא יסורין של אהבה להרבות שכרו לעוה"ב ורש"י, וכעיי"ו בפירוש רבינו יצחק כדאי בב"מ פד: ר"א קבל עליה יסורין ופירוש קדמון הנדפס בסוף אבות עם פירוש רבינו יונה האדם אשר כ"כ חשקה נפשו בתורה עד שאפי' הוא נגוע ביסורים רח"ל לא יטרידוהו מללמוד תורה מרוב אהבתו אותה זה האיש יקנה קנין התורה, ואפשר עוד דקאי על הא תנן כך היא דרכה של תורה וכו' ומדרש שמואל ואם הוא חכם אינו ממתין עד שהקב"ה ישלח עליו יסורין אלא מקבל מעצמו יסורין ע"י עסק התורה במעוט תענוג והתמדת הלימוד ועולה של תורה שהיא מתשת כוחו של אדם, ויריח בזה שהיסורין עצמו יחשב לו למצוה, לבד סגולתם שממקדן עונותיו

כינוי לתשמיש דהמצוי אצל אשתו כתרנגולין ימנע מתוך כך ללמוד ופירוש רבינו יצחק דע"י המיעוט שיחה ומיעוט שחוק עם אשתו יהיה מיעוט דרך ארץ, והכל הולך ביחד והחידא, חסדי אבות דתשמיש מחליש החריצות והזכרון ותפארת ישראל.

במיעוט תענוג. ר"י הנשיא אומר המונע עצמו מתענוגי עולם הזה נותנין לו תענוגי עוה"ב- אבות דר"נ פכ"ח ופירוש קדמון הנדפס בסוף אבות עם פירוש רבינו יונה מיעוט הטיולים ורבינו דוד נכד הרמב"ם כי כשתחזק תאות האדם יתקן הנפש החכמה ורבינו שם טוב דמי שיש לו, ואוכל בשר ויין כדי להוסיף בו כח לעסוק בתורה, אז טוב לו, בתנאי שלא ירבה ומדרש שמואל ואפי' בשמחה של מצוה אין ראוי להרבות באכילה ושתייה, ואפי' בשבת ויו"ט ימנע אם אינו בטוח שהוא לשם שמים וילקוט מעם לועז ומ"מ מיעוטו יפה ואפי' בחול כמו שאמרו בירושלמי וסוף קידושין דעתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל ממנו וספר דברי מנחם. ועי' בלחם שמים שהאריך בחידושים נפלאים בזה.

במיעוט שינה. כי השינה הוא אחד מס' במיתה ורוח חיים והשינה והתורה הם הפכיים זה מזה, ויקום בחצי הלילה ללמוד תורה ומדרש שמואל ואמרו תחילת מפולת שינה וילקוט מעם לועז דע"י ריבוי שינה לא לבד שיפסיד הזמן אלא גם יתישן שכלו ויאבד חריצותו ותפארת ישראל ר"ל שלא יאהב השינה ולא יתעסק בה מאד כדכתיב אל תאהב שינה פן תורש ונחלת אבות.

במיעוט שיחה. לצנות ורש"י שפוסקים מדברי תורה ועוסקים בדברי שיחה ופירוש קדמון הנדפס בסוף אבות עם פירוש רבינו יונה, וכעיי"ו בפירוש רבינו יצחק כמו שאמרו חז"ל כל שיחה בטלה שנכנס לתוך אזור של אדם יוצא כנגדו דיבור של תורה ורוח חיים כי השיחה מבטלת פעולת השכל, וזהו יסוד גדול ודרך חיים.

^(*) ועי' דבר נפלא במהרש"א וסנהדרין יא. בענין ביטול תורה כנגד ביוש אחד מישראל. ושמעתי מעשה עם הגאב"ד מטשעבין וצ"ל שעשה מעשה כזה, וביטל שיעור ברבים שהיה מוסר לעולם כדי שלא יבא לאיש מסויים מהשיעור בושע ע"י שהיה לו ריח רע ולא הכיר בעצמו. ^(*) וכ"כ המדרש שמואל, עיי"ש שביאר כמה מהלכים למה נקראת דרך ארץ. ^(*) זה חידוש. ^(*) הנה ידוע שהרמב"ם ודעות ד-ד כתב דרך בריאות לישן ח' שעות, וראיתי בספר יוסף לקח שהביא מהחתי"ס דח' שעות הוא השיעור לכל עניני עוה"ז ואכילה, שתייה, שינה, בית הכסא וכו' ולמד לא איברי ליליא אלא לשניתא אתא לאפוקי שינת היום ולחם שמים. ^(*) עיי"ש שכתב כן בשם הבראשית רבה ופמ"ז ולא מצאתי. ^(*) עי' שיר השירים רבה פ"א עה"פ שמן תורק וגו' יוסף לקח ^(*) צ"ע ממה שידוע שנהג בעל הרוח חיים לדבר בבית המרחץ דברים אחרים, ודוק. ^(*) אמנם עי' מ"ש הרמב"ם ופיה"מ על המשנה לא מצאתי לגוף טוב יותר משתיקה. ^(*) עיי"ש שכתב חידוש דאפי' בתפלה אין להאריך. ^(*) אמנם עי' מ"ש בדרך חיים. ומד' המדרש שמואל מבואר דאפי' באמצע הלימוד לפעמים טוב, וזה חידוש. ^(*) כדאי בזה"ק ופר' פנחס דף קטו. עיי"ש במתוך מדבש. ^(*) דבר זה חידוש גדול, ובעיקר הדבר שיש יסורין להרבות שכר כבר נחלקו בזה רש"י וברכות ה' הרמב"ם ושער הגמול, ועי' שבת נה' אם יש יסורין בלא עין.

בוה כי מי שאוהב את המקום אוהב בריותיו והוא אוהב למטה ונחמד למעלה
[ועב"ץ]

אוהב את הצדקות. שנאמר צדק צדק תרדוף¹ ויוסף לקח בשם ר"י תלמיד
הרא"ש² זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים או המגדל יתום בתוך ביתו [פירוש
קדמון הנדפס בסוף אבות עם פירוש רבינו יונה]

אוהב את המישרים. ללכת בדרכי יושר ולדבר בלשון נקיה [פירוש רבינו יצחק]
היינו העיון הישר [ומדרש שמואל]

אוהב את התוכחות. להוכיח לאחרים וכ"ש להוכיח עצמו או במי שאחרים
מוכיחים אותו [פירוש רבינו יצחק] כמו שהביא האזולאי [מערכת ספרים ערך
ראשית חכמה] המהרש"ל בשבתו על כסא ההוראה צוה למוכיח אחד שיבא בכל
יום כשעה אחת ויוכיחו ויזהירו כאלו הוא אחד מההמון [ספר דברי מנחם]

ומתרחק מן הכבוד. ואינו רודף אחר הכבוד כחידא חשיב להו [רש"י] אלא מתרחק
אפילו כשמגיע לידו [ואפי' הכבוד הראוי לו-לחם שמים] כדרך שעשה שאול
שמתוך כך אינו נבזה בעיניו ונמאס ללמוד מכל אדם [ומחזור ויטרי, וכע"ז
בפירוש רבינו יצחק] כי יש אנשים אשר ירדפו סיבת הכבוד וכאשר ימשך הכבוד
יתרחק ממנו כאילו אינם רוצים אותו ולכן אמר מתרחק מן הכבוד [ומדרש שמואל
בשם ר"מ מאלמושני] כי לפעמים הרחקתו מן הכבוד הוא פתח גדול ללימוד
התורה כגון זקן שלא קנה חכמה שילמוד מכל אדם אפי' ממי שקטן ממנו [ומדרש
שמואל]

ולא מגיס לבו בתלמודו. שאינו מתגאה בפני הבריות [רש"י] לאמר כמה למדתי
[פירוש רבינו יצחק] ואפי' בקרבו ובתוך לבו מחזיק אצמו כקטן שבחכמים [ומדרש
שמואל] לפי שתכלית הידיעה הוא שיודע שאינו יודע ואם הגיע לתכלית איך יגיס
לבו כיון שהוא מבין שאינו יודע, ואם לא הגיע לתכלית הרי אין בידו כלום ואיך
יגיס לבו [וחבל יהודה] ע"ל מלשון "לבו גס בה" ר"ל שאין לבו גס עם התורה
לחשוב עליה כל מה שירצה בלי שום בושא אלא כמדבר עם ארוסתו הנכבדת
שאינה מכירה עדיין [ותפארת ישראל]

ואינו שמח בהוראה. מפני שדואג שמא יכשל בר"ת [ומחזור ויטרי]

נושא בעול עם חבריו. אם אירע דבר אצל חבריו שהוא עליו למשא וצריך לטרוח
לסלקו מעליו נושא בעול ומסייע לו בדבר זה אינו נבדל מן הכלל, וכבר אמרנו
דהתורה ניתנה אל הכלל [דרך חיים] שישתתף בצרת חבריו וישמח בשמחתו [יוסף
לקח בשם ר"י תלמיד הרא"ש] סובל מדותיו של חבריו אף שהם עול כבד עליו,
ואם יש לחבריו מדה מגונה הוא דן אותו לכף זכות, [וזהו ההמשך לקמיה], ואפשר
דכולל גם דאינו דן יחידי אלא נושא בעול ההוראה עם חבריו [ומדרש שמואל]
להראות פנים בסברתו כדאיאתא הרבה פעמים בש"ס תרגמה רבא אליבא דאביי
[דוח חיים]

מכריעו לכף זכות. שדן את חבריו לכף זכות [רש"י] שאם יבואו יסורין על חבריו
לא יחשב כי מרשעתו הוא ומצדיק את עצמו והוא בנחת כשחבירו בצער כי ע"ז
נענשו חברי איוב [דבינו שם טוב]

מעמידו על האמת. רודף אמת ושלוש על הכל. נוסח אחר: על בריו של הלכה
[רש"י] שאינו דוחהו בקש [ומחזור ויטרי] ואם בור שאל אותו שאלה ואינו יודע
כוונתו ואינו יכול להשיב לו על שאלתו ראוי לת"ח שלא יעזוב אותו נבון שלא

המכיר את מקומו. שעוסק בתורה כל שעה, "מקומו" קרי למעמים ולראיות
שהוא מבין בהלכה [רש"י] שמקדים ובא לבית המדרש והוא צריך להכיר את
מקומו בבקר בהשכמה [ומחזור ויטרי] שלא ישב אדם במקום גדול ממנו, וכתוב
[משלי כה-ז] כי טוב וגו', ולעולם אין בושא לאדם גדול מזה [פירוש קדמון הנדפס
בסוף אבות עם פירוש רבינו יונה] וזקני ר' יצחק פ' דמקומו היינו משפחתו ויחוסו
ואל יתגאה בתורה ואל ישב בפני גדולים ממנו [פירוש רבינו יצחק] מכיר דמקומו
האמיתי הוא בעולם הבא, ובוה ישתדל לקנות תכלית השלימות, ועוד יל"פ
שיהיה תמיד בבית המדרש ועי"ז יהיה לו מקום קבוע [ומדרש שמואל] יודע כי
לעפר תשוב ונפשו לשמים, וא"כ למי נאה לעבוד להגוף או להנפש [דוח חיים]
שיודע ערך מעלתו וחסרונו דאם טועה בכך אין התורה ראויה להיות במקום טעות
כי תורת אמת היא [דרך חיים]

והשמח בחלקו. שאם דואג בענינו אינו מכין בה [רש"י] אין מעלה גדולה מזאת
המדה וכ"ש לתלמידי חכמים, וכן כל מעשיו שיהיו לשם שמים [פירוש קדמון
הנדפס בסוף אבות עם פירוש רבינו יונה] כי אין דבר שמזיק לחריצות ולזכרון
ולשקידה כמו העצבות והדאגות [ותפארת ישראל]

שישמח במה שנפל חלקו להיות עם לומדי תורה [ומדרש שמואל] אינו הולך
בגדולות בלימוד, רק לומד מעט מעט עד שהוא בקי בהן ואינו מתגאה לידע
הרבה בפעם אחת ועי"ז ישכח הכל רח"ל [דוח חיים]

והעושה סייג לדבריו. שנמוקו עמו ומביא אמתלאות להעמיד דבריו רבו לבני אדם
[רש"י] כשמורה מדר"ת נוהר לעשות סייג כדי שלא יכשלו בני אדם בהוראתו
[ומחזור ויטרי] שיעשה גדרות בינו לבין עצמו בסתר ולא לפני רבים [פירוש קדמון
הנדפס בסוף אבות עם פירוש רבינו יונה] דבריו ממש, ששומר פיו ולשונו ובוחר
בשתיקה, עי"ל ששומר עצמו מללמוד דבר שאינו ראוי לו, כמו שאמרו במופלא
ממנו אל תדרוש [ומדרש שמואל]

ואינו מחזיק טובה לעצמו. שאינו נושא חן בלבו על עצמו על שהרבה תורה כי
לכך נוצר [רש"י] אפי' השיג בחכמה כל מה שהוא בחוק האנושי להשיג, עי"ל שכל
טובה שהוא עושה אינו מחזיק טובה לעצמו כאילו הוא העושה כי ידע נאמנה
דאלמלא הקב"ה עוזרו לא היה יכול לכבוש את יצרו, עי"ל דאינו מחזיק ליוקח כל
הטובה לעצמו אלא נותן גם לחבירו [ומדרש שמואל]. כלומר שלא יתפאר
במדרגתו לאמר כוחי ועוצם ידי הביאני לזה אלא יחשוב כי הוא חסד הקב"ה
[נחלת אבות]

אוהב. במחשבותיו³ [דבינו שם טוב] כי בהיותו אוהב מכל הבריות כלם ירצו ללמוד
באהבתם אותו [ומדרש שמואל]. שיראה שהקב"ה אוהבו [דוח חיים] כי בהיותו
אוהב ואוהב הוא בתוך הכלל ורק אז יכול לקבל תורה דלא ניתנה תורה אל
היחיד אלא אל הכלל [דרך חיים] שישתדל שיאהוב אותו כל בר ישראל אפי'
היותר שפל, כי החלק בינו ובין היותר שפל אינו חלק אחד מרבבי רבבות החילוק
שבינו לבין קונו, והבורא ב"ה צוה בתורתו ואהבת את ה' אלקיך [ולכן יש בו
משום והלכת בדרכיו] [פירוש אבות על בנים, נדפס בשנת תרפ"ו] שיהא שם שמים
מתאהב על ידך [ולחם שמים]

אוהב את הבריות. שמתוך כך מתכבדת תורה ומתייקרת בעיני הבריות והכל
רצין אחריה ומחזיקין את ידו לעסוק בה [ומחזור ויטרי] כי בהיותו אוהב את הבריות
מקרבן לתורה ועי"ז יהיה לו תלמידים [ומדרש שמואל] אלו ג' דברים תלויין זה

¹ כתב המדרש שמואל דמה דשינה לשונו דמכאן ואילך משתמש מלשון המכיר ולא במכיר, משום דמכאן ואילך מיירי במעלות שאינם נמצאים אלא לאחד בעיר ושנים ממשפחה, והוא רשום וידוע. עוד כתב [בסור"ד] בשם הר"מ מאלמושני דחצי הראשון של המשנה הם קנינים להשיג התורה וחצי השני הוא קנינים לשמור התורה. "צ"ב." ² וכע"ז כתב בנחלת אבות, אלא שהביא כחמה ראיות, ואחד מהראיות שהביא הוא מאדם שהוסיף לאמר דיש איסור נגיעה, ולכא"ז זהו תימה וראי' לסתור, דאדרבה הרי רואין דלמעשה נכשל, וכמדומה שאמרו חז"ל ע"ז כל המוסיף גורע. "וכע"ז בדרך חיים עי"ש מה שביאר." ³ אולי הכוונה על דרך מה דכתב כמים פנים אל פנים כן לב האדם, שור' שכ"כ בלחם שמים לקמיה על הקנין של אוהב את הבריות. דאם ישנאו אותו הבריות יבטלו אותו מן התורה. "גירסתו למנות "אוהב את המקום" כמש"כ בהוספתו שבסוף. "רש"י כתב דלא גרסי' ליה." ⁴ פירוש דזהו דרך בהוראה, ונמצא דגם זה קנין התורה דהוא חלק מללמוד ע"מ ללמד ולעשות.

ידע האמת אלא ישתדל עמו להבינהו ויורהו ויחזירהו לדרך המועילה וילמדוהו תשובת השאלה ששאל [דבינו דוד נכד הרמב"ם] כי אין ראוי להניח הטעות והשיבוש בתורת אמת חלילה, ולכן לפעמים היו מביישים את התלמידים בשמות כגון תרדא וכו' [לחם שמים]

מעמידו על השלום. עושה פשרה [רש"י] מוחל חבירו וכן עושה שלום בין אחרים המתקוטטים ומתוך כך הכל אוהביו ומחזיקין בידו ללמוד [פירושי רבינו יצחק] שהיא שורש הכל [דבינו שם טוב] אם יודע שחבירו יתקוטט עמו באמרו האמת [בתורה] לא יאמר לו ויעמידו על השלום [דוח חיים] כמו שדרשו את זה בסופה [לחם שמים]

מתישב לבו בתלמודו. ר"ל שישקול הסברא במוזני צדק ופלס השכל מאד [דוח חיים] לתת לב לטעמו של דבר שזה גורם להצילו מן השכחה כדאי בנדה (כד') [לחם שמים]

שואל ומשיב. חדא הוא שאינו משיב את השואל תחילה [פי' מיד] כדי ששיב תשובה הגונה [דש"י] שואל ומשיב כפי הענין שהוא עוסק בה [דבינו דוד נכד הרמב"ם]

שומע ומוסיף. שומע כל מה שרבו אומר לו ומוסיף אבל לא לסתור את דברי רבו [דש"י] ומוסיף שמבין דבר מתוך דבר דמאן דלא יוסיף יסוף [מחזור ויטרי, וכע"ז בפירושי רבינו יצחק, ר"י תלמיד הרא"ש] דשומע תמיד מה שהחכמים אומרים ועם כל זה אינו קץ בה רק מוסיף עוד לשמוע באהבה ובחבה רבה, ע"ל דכל מה ששומע משתדל להוסיף נופח משלו [מדרש שמואל] מתנאי החכם המופלג שלא יאמר דעתו עד שיאמר כל החברים דעתם ויוסיף הוא עליהם, כי אם יאמר ראשונה לא ישאר מקום לתלמידים [מדרש שמואל בשם ר"מ מאלמושינו]

הלומד על מנת ללמד. כי המתפלל בעד חבירו הוא נענה תחילה, וע"כ כל מי שתכלית לימודו הוא ללמד לאחרים הוא נענה תחילה ומלמדין אותו מן השמים [מדרש שמואל] וכן כתבו בשם הגר"א דמי שמלמד יש לו סייעתא דשמיא מיוחדת, ומד' הרמב"ם [ריש הל' ת"ת] משמע דעיקר צורת הלימוד הוא ע"מ ללמד [מתנת חיים]. ר"ל דאף שהוא כבר גדול בתלמודו מ"מ לומד דברים פשוטים כדי ללמדם לאחרים [תפארת ישראל] כי אם הוא מלמד בע"כ צריך להרים קולו בלימודו, ומתקיים הקנין של עריכת שפתים [לחם שמים]

והלומד על מנת לעשות. כי הוא התכלית [דבינו שם טוב] ולא המדרש עיקר אלא המעשה [יוסף לקח בשם ר"י תלמיד הרא"ש] כי הלומד ע"מ לחדד שכלו אינו מתקיים בידו, רק הלימוד ע"מ לעשות לידע הדינים פרטיהם ודקדוקיהם איך יתנהג לעבוד את בוראו זו תתקיים בידו [מדרש שמואל]

המחכים את רבו. שהתלמיד כדי שלעולם יהיה חושק ללמוד מרבו צריך שיחזיק את רבו לחכם ויודע, ואז יחשוק ללמוד ממנו [מדרש שמואל]

והמכוון את שמועתו. כשהוא מורה הוראה מכוין באותו ענין שאמר לו רבו ואינו מוסיף דבר לאמר שכך אמר לו רבו [דש"י] היינו לידע שורש ההלכה [מדרש שמואל] כשהוא לומד יכוון כל חושיו להיות אדוקים בתורה, ותמיד עינו ולבו על הלימוד כמו שדרשו חז"ל (ספרי האזינו סי' שלה') [ואבות על בנים]

והאומר דבר בשם אומרו. כי מי שאינו עושה כן רק גונב מאחרים אינו מוכרח

לחדש מעצמו אבל מי שתמיד אומר בשם אומרו יוכרח להשתדל לחדש בתורה [מדרש שמואל] כי כל אחד יש לו חלקו בתורה, ואם אינו אומר דבר בשם אומרו הרי הוא משנה בתורה מה שסדר לכל אחד ואחד, ולכן איתא במדרש דמי שמשנה דברי ר"א לר"י ולהפוך כאילו החריב את העולם [דרך חיים, עיי"ש שהאריך] ולכן לא סגי לאמר "שמעתי" אלא צריך להזכיר שמו, ולכן לפעמים איתא בגמ' "והא קמ"ל דמאן תנא וכו'" [לחם שמים תפארת ישראל] ולא דוקא ד"ת אלא אפי' מילי דעלמא כמו שהיה במעשה אסתר [ילקוט מעם לועז, וכמדומה שמעתי כן גם בשם החת"ס] ויש שפירשו דה"קנין קאי על מי שנאמר בשמו משום דשפתותיו דובבות בקבר [פירושי רבינו יצחק, ספורנו].

הא למדת שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. מכלל הן אתה שומע לאו [פירושי רבינו יצחק]

שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי. לכאוי יש לדקדק דלמא מעשה שהיה כך היה, ונראה דהנה יש לדקדק למה לא הגיד מרדכי בעצמו למלך, הלא הוא היה אחד מסרסרי המלך, כמו שדרשו חז"ל, אלא ש"מ שמרדכי עשה זה במתכוין שתאמר אסתר למלך כדי שתבא גאולה על ידה וחבל יהודה?]

– נוסחאות אחרות –

בשכלות הלב [כ"ג רש"י, מחזור ויטרי]. לא שמעתי מה בין בינת הלב לשכלות הלב [דש"י] שמסתכל להקשות וחוזר ומסתכל לתרץ [מחזור ויטרי] כדי שיעמוד קושייתו על בוריה [פירושי רבינו יצחק] הוא קרוב לענין ההסתכלות להשיג כללים היוצאים מלימודו ולדעת שורש כל דבר [לחם שמים]

ואינו רודף אחר הכבוד [כ"ג רש"י]. עיי' מש"כ במתרחק מן הכבוד.

עושה נחת רוח ליוצרו [כ"ג רש"י]. שמקיים מצות כדאמר' מהו ריח ניחוח שאמרתיו ונעשה רצוני [דש"י]

בדרך ארץ [כ"ג מחזור ויטרי, פירוש קדמון]. כמו ששנינו יפה ת"ת עם דרך ארץ [מחזור ויטרי] הם המדות טובות [דרך חיים]

בחכמה [כ"ג רבינו שם טוב]. שצריך תחבולה וחכמה בדרך לימודו ושימורו ומה שלמד שיתקיים בידו [דבינו שם טוב].

אוהב את המקום [כ"ג המדרש שמואל, ר"י תלמיד הרא"ש, יעב"ץ]. דנמצא לומד מאהבה ואז יתגלו לו רזי תורה [מדרש שמואל עיי"ש]. כמש"כ במדרש תנחומא [פר' נח] שאין לומד אותה [תורה שבע"פ] אלא מי שאוהב את הקב"ה בכל לבו ובכל נפשו וכו' [יוסף לקח] דתכלית שלימות החכם הוא שיתדבק בבוראו [נחלת אבות]

שואל בענין [כ"ג המדרש שמואל]. אינו שואל בענין אחר שלא תתבלבל הדעת ואצ"ל להטריח בשאלות זרות [לחם שמים] כי מי שהוא בענין אחד ושואל בענין אחר יתבלבל ונמצא קרח מכאן ומכאן, ע"ל דיש ענינים שאין לשאול הרבה שאלות, כמו בעניני אלקות וכיוצא בו [מדרש שמואל]

משמח את המקום משמח את חבריו [כ"ג המהר"ל]. עיי"ש מה שביאר.

^(*)דבר זה חידוש גדול למעשה. ⁽²⁾ וכן מבואר בחולין [קד:] ⁽³⁾ ועי' מה שהאריך בענין לאמר דבר בשם אומרו בשו"ת חלקת יעקב [אור"ח סי' מו]. ובענין אם אחד הראה לו מראה מקום אם צריך לאומרו בשמו עי' ביאור הלכה ריש סי' קמב' דהביא מה שהראה לו גדול אחד, ולא הזכיר שמו. ונראה דיש ב' דינים, דיש עוד דין משום גניבת דעת [עי' בספר יהגה חכמה] ובוה סגי לאמר דהראו לו וא"צ לאמר שמו, וכן הוא בהרבה ספרים שתמיד אומרים "הראוני". והנה כ"ז רק אם למעשה ראה המראה מקום בעצמו, אבל אם לא ראה המראה מקום מעצמו, ורק סומך על מה ששמע, לכאוי יאמרנו בשמו, אולם העומד לגנדי ד' הגמ' [ושבת י:] דרבא בר מחסא לא אמר בשם ר"ח בר גוריא כשידבר עם ר' חסדא. והראוני מה שכתב הרמב"ם בהקדמה לשמונה פרקים לבאר שלא כתב כמה דברים בשם אומרו עיי"ש מה שביאר בטעם הדבר. ומבואר דא"צ לאמר בכל דבר ודבר אלא סגי לכתוב בתחילת הספר. ושמעתי בשם ר' שמעון שוואב דדבר נכון הוא אפי' אם אמר דבר מעצמו ושוב שמע כן בשם אדם אחר שיאמרנו ג"כ משמו, וצ"ע. ⁽⁴⁾ הנה דא"י הרוצה ליכות לכתרה של תורה יחוש לכל גרסא הנמצאת, כעין מה שאמרנו ספיקא דאורייתא לחומרא!

ספ פסח שני: הזכות של התשוקה בעבודת ה' בהרגשת 'למה נגרע' א

מצעקת 'למה נגרע' נתחדשה פרשה חדשה!

בפרשה של 'פסח שני', כתיב (במדבר ט, ה-ו) 'זיהיה האנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ולא יכלו לעשת הפסח ביום ההוא ויקרבו לפני משה ולפני אהרן בהיום ההוא. ויאמרו האנשים ההמה אליו אנחנו טמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במעדו בתוך בני ישראל'. ואחרי זה כתיב המצוה החדש מאת ה' והיא מצות פסח שני ע"ש.

והבה נתבונן בדבר זה שהוא לחיזוק גדול בעבודת השי"ת, שכתוב כאן שהקב"ה חידש מצוה חדשה רק עבור אנשים אלו שבאו ואמרו 'למה נגרע! להודיעך כמה גדולה כח התשוקה בעבודת השי"ת, שנתחדשה מצוה חדשה עבור טענת 'למה נגרע! וכלשון הנפלא שכתב ה'חידושי הרי"ם ז"ל על הפסוק 'למה נגרע':

"וקשה הלא פטורים הם מן הדין ואונס רחמנא פטרי' ומה יש כאן לומר למה נגרע. וי"ל כי השתוקקו בכל לבם להקריב קרבן פסח (עס איז זיי געגאנגען אין גאנצע לעבן) וע"י השתוקקות הזאת הביאו למצוה חדשה" ע"ש. (וע"י בספר שפתי צדיק, לנכדו הג"ר פינחס מפילץ זצ"ל). וע"י בדרש משה בפרשה זו.

והכונה בזה, שהגם שהם ידעו שהם פטורים ושהם אנוסים, אבל לבם בער לעשות קרבן פסח, והזעקה פרצה מלבם 'אמנם אנחנו אנוסים ופטורים, אבל אנחנו רוצים! וזה גרם שבזכותם נוצרה תורה חדשה והקב"ה עשה פסח שני! והדבר בא ללמדנו גם אדם שהוא אנוס לא יפטור עצמו וישמח כאילו אומר 'ב"ה אני פטור מהמצוה... אלא יזעק מקירות לבו 'למה נגרע', אמנם אני פטור אבל אני רוצה לעשות רצון השי"ת! ואז יפתחו לו שערי סייעתא דשמיא עד אין שיעור.

'פסח שני' השלמה לעבודת ימי הספירה

ואולי יש להוסיף, שהרי פסח שני חל בתקופת ימי הספירה, וי"ל שזה מאד מתאים עם עבודת הזמן של ימי הספירה, שהרי ענין ספירת העומר הוא ההכנה והתשוקה לקראת מעמד הר סיני וקבלת התורה, וכדברי החינוך ז"ל בשורש מצות ספירת העומר (מצוה ש"ו) וז"ל: "משרשי המצוה על צד הפשט, לפי שכל עיקרן של ישראל אינו אלא התורה... והיא העיקר והסיבה שנגאלו ויצאו ממצרים כדי שיקבלו התורה בסיני ויקיימוה... ומפני כן, כי היא עיקרן של ישראל ובעבורה נגאלו ועלו לכל הגדולה שעלו אליה, נצטוו למנות ממחרת יו"ט של פסח עד יום נתינת התורה, להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד הנכסף ללבנו, כעבד ישאף צל, וימנה תמיד מתי יבוא העת הנכסף אליו שיצא לחירות, כי המנין מראה באדם כי כל ישעו וחפצו להגיע אל הזמן ההוא, וזהו שאנו מונין לעומר, כלומר כך וכך ימים עברו מן המנין, ואין אנו מונין כך וכך ימים יש לנו לזמן, כי כל זה מראה בנו הרצון החזק להגיע אל הזמן, ועל כן לא נרצה להזכיר בתחילת חשבוננו רבוי הימים שיש לנו להגיע לקרבן שתי הלחם של עצרת" ע"ש.

ולאור זה, הרי גם ענין כל הפרשה של 'פסח שני' נתחדש לישראל בזכות התשוקה להיות חלק בקרבן פסח בצעקת 'למה נגרע', שלכן נתחדש להם מצוה חדשה והזדמנות נוספת לקיים מצות פסח למי שהיה טמא או בדרך רחוקה, וזהו גם עבודה הזמן של ימי הספירה לעורר החשק והתשוקה לקבלת התורה ומעמד הר סיני, והביקוש לעבודת השי"ת.

'הרחב פיך לשאול כל תאותך'

ובאמת מצינו שענין זה מרומז בענין 'יציאת מצרים', דכתיב בתהלים (פא, יא) 'אנכי ה' אלקיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו'. ובגמ' (ברכות נ.) מבואר שמקרא זה 'בדברי תורה' כתיב, שבזה יש לשאול כל תאותו, כלשון רש"י 'הרחב פיך ואמלאהו': 'לשאול כל תאותך'. וכתב שם המהרש"א ז"ל: 'וסמך ליה 'אנכי ה' אלקיך המעלך מארץ מצרים', שאל תחשוב שלא אוכל למלא כל שאלתך, הרי אנכי ה' אלקיך המעלך מארץ מצרים אשר ראית שם היכולת בידי למלא כל שאלתך בד"ת" ע"ש.

ואולי הכונה בזה, שיתכן מצבים שאדם חושב לעצמו 'מי אני שאוכל לזכות להשגות גדולות בתורה ועבודת השי"ת? הרי אין לי ראש טוב, אין לי כח הזכרון, אין לי הרבה זמן, אין לי המנוחה לישב ללמוד בהתמדה' וכדומה. ולזה הקב"ה אומר לכל אחד מישראל 'אנכי ה' אלקיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו', ראו הכח שלי שהעליתי את ישראל מארץ מצרים, שבשעתו היו במ"ט שערי טומאה, ונתתי להם הכח להתעלות עוד ועוד, עד שזכו למ"ט שערי קדושה ולהיות ה'ממלכת כהנים וגוי קדוש! וא"כ גם כל אחד יכול להתעלות ולהשיג הרבה, ורק 'הרחב פיך ואמלאהו' לבקש כל תאותך!

ו'הרחב פיך' היא תנאי שהקב"ה מבקש מהאדם, שהאדם ירחיב פיו לבקש לזכות לתורה ועוד תורה, ואם האדם מקיים תנאי זה, שמעורר התשוקה לזכות להשגות גדולות בתורה ועבודת ה', מיגיע עצמו בתורה כראוי, אז נאמן הקב"ה למלא הבטחתו שימלא כל משאלות לב האדם בדברי תורה.

המתשוקק לעבודת השי"ת יכול לזכות לנסים

ויש לדעת שלאחר שאדם מעורר את עצמו להתשתוקק באמת להוסיף בעבודת השי"ת, ששואף להשגות יותר גדולות ממה שהתרגל עד עתה, בודאי יזכה לסייעתא דשמיא נפלאה מהשי"ת, עד כדי כך שיוכל ליעשות נסים למעלה מדרך הטבע כדי שיוכל היהודי הזה לעשות רצון קונו באמת.

וכמו שראיתי בזה רעיון נפלא מהג"ר דן סגל שליט"א:

מצינו בפרשת ויצא, אצל יעקב אבינו ע"ה שלקח 'מאבני המקום' ושם מראשותיו, שאמרו בזה חז"ל (חולין צא:): 'אמר רבי יצחק, מלמד שנתקבצו כלן למקום אחד והיתה כל אחת אומרת, עלי יניח צדיק ראשו, תנא וכולן נבלעו באחת'. והיינו שהאבנים כולן נהפכו בדרך נס לאבן אחת, וזה לא היה בשביל יעקב אבינו דוקא, שהרי בשביל יערב אבינו לא היה חילוק אם הם אבן אחת או הרבה אבנים, אלא שנס זה נעשה בגלל רצונו של האבנים עצמם שרצו בעליו זה שעלי יניח צדיק את ראשו! ולמדים אנו מכאן, שמי שמתשוקק לטוב, הקב"ה יזמין לו את הטוב כחפצו, אף אם לשם כך צריך להפוך את דרכי הטבע! (ביאור 'חובת האדם' על מסילת ישרים פ"א)

ואם מצינו מציאות נפלא זה אצל אבנים שהם רק 'דומם', הלא הדברים קל וחומר לענין אדם בעל בחירה, וכ"ש בכל יהודי חלק אלוך ממעל, שאם ישתוקק להשיג מעלות ומדרגות בעבודת השי"ת, בזכות תשוקה אמיתית זו יכול לזכות לסייעתא דשמיא למעלה מדרך הטבע ולראות נסים ונפלאות.

ואולי יש לציין לזה הסיפור הידוע אודות מרן הגר"ח חיים קניבסקי זצ"ל, שכשהיה לומד את הלכות סימני החגבים, וכותב ספרו 'קרני חגבים', והיו לו כמה ספקות בהבנת הענין בנוגע למין חגב מסוים שאינו בנמצא, ולפתע הגיע החגב ההוא ונחת על הכותל לידו, והגר"ח יכול היה להתבונן בו ולראות בקלות את כל מה שביקש לדעת! ושמעתי שהרבנית ע"ה סיפרה שזה אירע יותר מפעם אחת! (עי' מנחת תורה, תורה עמ' סב). והגר"ח יצחק זילברשטיין שליט"א סיפר שכאשר סיפרתי את הדבר למר"ח הגר"ש אלישיב זצ"ל והתפעל מכך ואמר שדברים כאלו התרחשו אצל גדולי הראשונים! (ויש עוד פרטים למעשה זו).

והנה יש להתבונן, האם זה רק 'מופת' שזכה לו הגדול הדור, כשאר נסים ונפלאות שאירעו ב'רחוב רשב"ם' 23? או שמא יש בזה עומק אחר. וחשבתי אולי, שסיפור זה מורה על הסייעתא דשמיא שיכול יהודי לזכות כשהוא משתוקק באמת לדעת תורת ה'! והתשוקה של הגר"ח חיים קניבסקי זצ"ל לדעת כל 'קוצו של יוד' בתורה היה גדלה כל כך, ולא רצה לוותר לדעת אפילו פרט קטן של חגב אחת, כשנוגע לידיעת התורה! ולכן זכה שהקב"ה יעשה עמו נס, לסייעו למלא תשוקתו לדעת תורת ה' בשלימות! (ויתכן שיש בזה נקודה במיוחד בלימוד התורה. ושמעתי שהגר"ח זצ"ל ביאר מעשה הנ"ל כמו שכתבנו מהגר"ח קרייזוורטה זצ"ל. ונוסח אחר שמעתי שהגר"ח זצ"ל סיפר סיפור הנ"ל באמרו ש'התפלל תפלה קצרה להקב"ה שישלח אליו חגב כזה שיכול לדעת איך היא נראית').

והנוגע לנו, הגם שלא כל אחד זוכה לראות תמיד בחוש נסים כמו שיגיע חגב ללמדו תורה, אבל עלינו לדעת שכשיהודי משתוקק באמת להוסיף עוד ועוד בעבודת השי"ת, ועושה כל מה שיכול בהרגש של 'למה נגרע', בודאי יזכה לסייעתא דשמיא לסייעו למלא כל משאלות לבו לטובה.

נפש היהודי משתוקק עוד ועוד לעבודת ה'

ומכלל ענין זה הוא, שנפש כל יהודי באמת נברא בתשוקה זו להתעלות עוד ועוד, ולהוסיף תמיד בעבודת השי"ת, וכמו שכלל ישראל כנויים בשם 'צמאה', וגויים כנויים בשם 'רודה', כמש"כ רש"י ז"ל (סנהדרין עו): על הפסוק 'למען ספות הרוה את הצמאה': 'רוה', עובדי כוכבים ששבעים ואינן צמאין ליוצרם, 'צמאה' זו כנסת ישראל שצמאה ותאיבה ליראת יוצרה ולקיים מצותיו" ע"כ. הרי שמהותם של כלל ישראל היא שהם צמאים ותאיבים לרוחניות עוד ועוד. ומצד צמאון זה ביכולת האדם להשיג שלימות, כמש"כ הרמח"ל (דרך ה' ח"א פ"ב) "התשוקה וההשתוקקות זו של הנפש להוציא כוחותיה לפועל היא הדוחפת לשאוף לשלמותו" וכו' ע"ש.

ואמר בזה המשגיח ר' ירוחם ליבוביץ זצ"ל (דעת תורה) כי תשא, מאמר 'הנפש לא תמלא'. וע"ש פ' שופטים:

"מעצם מציאותה של הנפש הרוחני של האדם היא שאינה שבע לעולם לומר ד"י, וכדכתיב (קהלת ו' ז) "וגם הנפש לא תמלא", דהיינו שמצד עצם מהות הנפש לא יתכן 'תמלא'. וכאשר רואים אצל אדם שהוא שבע, הרי"ו מעיד על קלקול בעצם נפשו, ומוכרח שאינו 'בעל נפש', כי הנפש היא לנצחיות, ולנצחיות אין גבול, ואין שום שביעה, ואם חסר לאדם תשוקה לעליה תמידית, חסר לו בהזכות קיום וכו', והדבר מבהיל ע"כ.

ואולי יש להוסיף ולפרש בזה, מה שמצינו מוזכר הרבה פעמים בהלכה, לשון 'בעל נפש יחמיר' וכו', ומעולם תמהתי מהו כונת 'בעל נפש', ולמה לא אמרו 'ירא שמים יחמיר', אבל להנ"ל אולי י"ל שהכונה היא, ש'בעל נפש' היינו מי שמשתוקק להתעלות עוד ועוד ואינו שבע בקיום עיקר הדין. (ועיי' רש"י משלי כג, ב, שפירש 'בעל נפש' רעבתן. וע"ע חולין ו).

וכדאי ליקח מוסר השכל זה לעבודת ה' הפרטי של כל יחיד, שישאוף תמיד להתעלות עוד ועוד בעבודת השי"ת, ולא יסתפק במועט במה שכבר השיג, להיות 'שבע' במה שיש לו בלימוד התורה, בעבודת התפלה, בעבודת המידות, ביראת שמים וכו', אלא ישתדל להוסיף עוד ועוד, וישאוף וישתוקק לעוד, וכמש"כ ה'ארחות צדיקים' (בהקדמה ד"ה לכן) וז"ל: "לכן כל אדם הנלבב ישתדל בכל כחו להגיע לתכלית הטובה, שאם הגיע אדם למעלה טובה, לעולם יחמוד לעלות אל מעלה שהיא למעלה ממנה, עד שיגיע לתכלית הטובה, ובוה יגיע לעולם הגמול שהוא העוה"ב" ע"כ.

להצטרף לחיזוק עם הציבור

וענין זה נוגע גם לענין להצטרף לרבים העושים מצוה, שאם יש חיזוק הרבים, ישתדל להצטרף עמהם ולא לעמוד מן הצד, שהעושה כן הוא מפסיד הרבה מאד, וכמש"א חז"ל (ברכות כו): 'מעו' לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להימנות', זה שנמנו חביריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם" ע"כ. ויש שביארו, שזה נוגע גם אם היחיד עושה המצוה אבל לא נמנה ביחד עם הרבים, והפסיד בזה זכות וכן הציבור של ה'מרובים העושים מצוה'. הרי לנו כמה חשוב להצטרף לחיזוק הרבים בעבודת ה'.

ודבר נפלא כתב ה'חתם סופר' זצ"ל, בענין צעקת 'למה נגרע' ומה שזכו בזה, וז"ל (תורת משה שם, ד"ה 'עמדות'):

"עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם. לא אאריך בדקדוקים, אבל עכ"פ קשה דהו"ל 'כן האנשים דוברים', כמו בבנות צלפחד, והכא לא השיב להם כלל אלא צוה מצוה מחודשת פסח שני. ונ"ל כי האנשים האלה כשנטמאו למת מצוה ידעו שלא כלו לעשות הפסח, ואז לא ידעו מפסח שני, ואפ"ה טמאו עצמם כהלכה העוסק במצוה פטור מן המצוה.

אך כשהגיע זמן פסח וראו כל ישראל מתכנסים למצוה ברבים, והם נשארו יחידים בביתם נצטערו, ואמרו בצערם 'למה נגרע מלהקריב קרבן ה' בתוך בני ישראל', לא התרעמו אלא 'על בתוך בני ישראל', עשיית המצוה בכנופיא וברבים, ולזה לא יועיל להם גם עשיית פסח שני, וחשבו אולי יתיר להם לעשות בטומאה ברבים, והקב"ה לא הסכים לזה, אך פרע להם שזכו שנאמרה פרשת פסח שני על ידם ונדרשה בכנופיא בשמם, וזה ה' תשלום שכרם, והיינו 'מה יצוה ה' לכם' בשבילכם ועל ידיכם, וזכות גדול היא לכם" ע"ש.

הרי יוצא מזה, כמה עלינו להשתוקק להיות מכלל הציבור המתחזקים בענין עבודת השי"ת, שלא יהיה הוא היחיד הנשאר בצד, אלא ישתדל להצטרף עם הציבור העושים את המצוה. והגם שלא כל דבר ומצב שוה, אבל לדוגמא אם יש ציבור המצטרפים לעשות איזה קבלה טובה ביחד, ללמוד איפה ספר כגון 'חפץ חיים', או לימוד הלכה בכל יום, או כגון שמארגנים חבורה ללימוד המוסר בכל יום, וכדומה בכל ענין וענין, ישתדל להצטרף עמהם אם יתעלה גם הוא בזה.

וביותר יש להוסיף, שאם יש בכח של היחיד לעשות פעולות לחזק את הציבור העושים מצוה, לעודדם לזה, לסייעם, או אפילו להתחיל חיזוק הרבים בעצמו, הרי זה זכות גדול מאד, וישתוקק האדם להיות מכלל אלו ה'מוזכים את הרבים' אשר הם 'ככוכבים לעולם ועד', ו'צדקתם עומדת לעד' (עי' אבות ב, ב). (ועיי' בזה בספר 'מדריגת האדם' מאמר מזכה הרבים' להגר"ר יוסף יואל הורוויץ זצ"ל. ובספר 'צדקתם עומדת לעד' שליטת המון דברים בזכות המזכה את הרבים).

וענין התשוקה לעבודת ה' מצינו גם בריש פרשת בהעלותך דכתיב: 'דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, וכתב רש"י ז"ל בשם המדרש: "למה נסמכה פרשה המנורה לפרשה הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכה הנשיאים חלשה אז דעתו, כשלא היה עמם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומיטיב אה הנרות" ע"כ. ולכאורה צריך ביאור, למה חלשה דעתו של אהרן על שלא היה לו חלק בחנוכה הנשיאים, הרי לכל שבט היה את התפקיד שלו, והוא היה הכהן הגדול העובד במקדש בכל עת, וא"כ מדוע הצטער על עבודה אחת של קרבן הנשיאים שלא היה לו? (ע"ש ברמב"ן ז"ל).

ועמד בזה המשגיח הג"ר יחזקאל לעוונישטיין זצ"ל, וביאר בזה יסוד גדול, ואלו דבריו (אור יחזקאל, ח"ו עמ' רנה):

"הדברים מופלאים, וכי חסר לאהרן הכהן הגדול מעלות, והלא גדולתו וגדולתו מעל כולם, ומ"מ כאשר ראה מעלה מסוימת בנשיאים שהביאו קרבנות לחנוכה המזבח, והוא לא היה שותף ואין לו חלק באותה מעלה, מיד חלשה דעתו. כי בן דרכן של צדיקים וחכמים, אינם מסתפקים במעלתם ובמה שכבר השיגו, אלא מבטם מופנה לעבר המעלות אשר עדיין לא השיגו... והיינו 'כלי מחזיק מלא', החכמה היא מציאות המרגשת שאיפה עזה להתעלות עד אין סוף.

נמצא מעתה שיכול כאו"א לבדוק עצמו ולראות האם הגיע למעלת החכמה, בראותו ובבוחנו האם מסתפק במה שיש לו, או שאינו שבע רצון ממעמדו הרוחני, וכאשר יראה שחיו מתנהלים במנוחת הנפש ואינו רוצה להשיג מעלות ומדרגות עליונות, יהיה לו זאת להוכיח ברורה שאין לו שייכות לאהבת החכמה ואינו נקרא חכם, ואף שהגיע למעלה מסוימת אינו אלא יודע את החכמה אבל אינו חכם. וביותר יש להוסיף לא רק שאינו נקרא חכם אלא כל שלא משתדל להרבות חכמה, ה"ז הוכחה שנפשו מתה בקרבו, כי החי מרגיש חיים ושוואף להרבות חיים, אך המת אינו מרגיש ואינו משתדל להשיג חיים" ע"ש.

ובשיחה אחרת אמר המשגיח הג"ר יחזקאל זצ"ל:

רואים מזה יסוד ברוחניות שזה להיפך מדרך הטבע, דהלוא ע"פ דרך הטבע הי' צריך להיות שהאיש הריק והניעור מכל, היה צריך להיות תאב ומשתוקק למצוות, והצדיק שהוא מלא מצות כל היום הי' לו להיות שבע מזה. ואנו רואים ההיפך, שאדרבה כל מה שהוא יותר צדיק וחסיד ומלא מצוות, הוא הרעב ומשתוקק למצוות. ויתירה מכך כשהוא רואה מצוה שאחרים עושים, נחלשת דעתו. וזהו שאמרו חז"ל (ברכות מ.) 'בוא וראה שלא כמדת בשר ודם מדת הקב"ה, שמדת בשר ודם כלי ריקן מחזיק כלי מלא אינו מחזיק, ומדת הקב"ה מלא מחזיק וריקן אינו מחזיק, וזהו הבחינה, אם רואים השתוקקות למצוות ולתורה, אז ראייה שיש לו שייכות לרוחניות ושייך למדת הקב"ה, ואם לא סימן שהוא ריק לגמרי! (מספר 'ממורח השמש', הובא ב'אהל משה' עה"ת כאן)

ולמדנו מזה יסוד גדול, שבעבודת השי"ת עלינו לשאוף להשיג עוד ועוד, ולא להסתפק במועט לצאת ידי חובתו בלבד. וצדיקים באמת יש להם תשוקה גדולה להוסיף עוד ועוד במדרגות עבודת השי"ת, וצדיקים אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, אלא הולכים מחיל אל חיל בבחינת 'מהלכים בין העומדים'. ולכן אהרן הכהן, הגם שהיה הכהן הגדול בעצמו, אבל השתוקק גם לעבודת שאר הנשיאים, עד שפייסוד הקב"ה ש'שלך גדולה מלשהם'!

ישתוקק ויתפלל להשיג למעלה מטבעו!

ולשון נפלא כתב בזה החובות הלבבות ז"ל (שער 'חשבון הנפש', חשבון כ"א):

"חשובנו עם נפשו על מה שיש ביכולתו ממעשה העבודה, ולהרגיל בה ולהתמיד עליה, ויורץ ויחרץ לעשותה עד שתשוב לו למנהג. ואח"כ ישתדל להוסיף על מה שיש ביכולתו, ויכסוף לו בלבו ויעלה אליו במחשבתו, וישאל מהקל לעזרו ולאמצו על יותר ממה שיש ביכולתו מן הידיעה והמעשה בלב ומצפון נאמן. וכשיתמיד על זה, ימציא לו הבורא בקשותיו, ויפתח לו שערי ידיעתו, ויחזק שכלו ואבריו לעמוד במצוותיו אשר למעלה מיכולתו, מדרגה אחר מדרגה וכו'.

וכן בעל מעשה העבודה, אם ישתדל וימחר ויחרץ לעשות מה שיש ביכולתו, יעזרהו האלקים לעשות מה שהוא למעלה מיכולתו, אשר הוא הפרי העליון והטובה הנכבדת מאת האלקים על סגולתו ואנשי אהבתו בעולם הזה" ע"ש. (ועמ"ש בזה באור התורה לפרשת ויקהל, שבנשיאות לבי יכולים להשיג מעלות שלמעלה מטבעו).

'אוי! כזה דבר טוב, ולי אין חלק בזה?'

הג"ר אליעזר שך זצ"ל היה רגיל לספר אודות ה'חפץ חיים' זצ"ל, שלעת זקנותו כשהיה כבר בן תשעים ויותר, וסיפרו לו ש'בקרקא' התייסד 'בית יעקב' לבנות, ע"י מרת שרה שנרר ע"ה, וטענו 'איך זה שמלמדים בנות תורה? כששמע על זה הוא אמר: 'אוי! כזה דבר טוב, ולי אין חלק בזה?' – 'אזא גוטא זאך, און איך האב נישט קיין חלק אין דעם?!' (מוסף שבת קודש, תשס"ב, 55). (וראית עוד בזה, שהחפץ חיים זצ"ל הציע לכתוב עבודה כתב המלצה נלהב, כדי שגם לו יהיה חלק במפעל הגדול!)

והוסיף בזה הרב יחזקאל אסחייק שליט"א, תלמידו ומשמשו של הרב שך זצ"ל, שהג"ר שך זצ"ל היה מספר סיפור זה מפעם לפעם, ואומר ומבטא כל מילה מדברי החפץ חיים בהטעמה מיוחדת, ולעניות דעתי דבריו אלו של הח"ח היו הקו המנחה שלו. ותמיד שאף ללכת בדרכיו של הח"ח, הוא ראה בו את הדמות שאליה צריך להדמות בכל עניני ההנהגה הן בכלל והן בפרט. (שם, תשס"ב 10)

ועוד מסופר בזה, שכעין סיפור הנ"ל אירע בשעה שהציע הג"ר רבי מאיר שפירא זצ"ל את לימוד הדף היומי להחפץ חיים, ואחרי זה ב'כנסיה הגדולה' הראשונה, והיו אלו שהסתפקו אם לתמוך בהצעה זו, ופנו לראות איך מגיב ה'חפץ חיים' זצ"ל על הדבר, ושמעו שהוא מלחש לעצמו: 'דבר נפלא כל כך, שיגדיל את לימוד התורה וכבודה, הלוואי וגם לי יהיה חלק בו!' (שדה אברהם, בהעלותך)

ספר אור התלמוד

הערות בענינא דיומא להוסיף בריתא דאורייתא

מצות ספירת ימים ושבעות – ביאור השיטות שהיא חד מצוה

מנין הימים והשבעות הם חד מצוה או שתיים?

במצות ספירת העומר שאנו מונים הימים והשבעות, יש לעיין אם מנין הימים והשבעות חד מצוה הם למנות הימים והשבעות, או שהם שני מצוות חלוקות, או למנות הימים, ב' למנות השבועות. ומצינו בגמ' מנחות (סו.) "אמר אביי מצוה למימני יומי, ומצוה למימני שבועי. רבנן דבי רב אשי מני יומי ומני שבועי. אמרמר מני יומי ולא מני שבועי, אמר האי מניינא דהשתא לאו חובה הוא דהא ליכא עומר, אלא זכר למקדש בעלמא הוא, הילכך ביומי סגי." ויש לדייק אם מבואר בלשון הגמ' שמנין הימים והשבעות ב' מצוות הם, או שאינו מוכח.

ובגמ' חגיגה (יז:) "אמר אביי מצוה לימני יומי דכתיב תספרו חמישים יום, ומצוה למימני שבועי דכתיב שבעה שבועות תספר לך" ע"כ. הרי שדרש חיוב ספירת הימים וחיוב ספירת השבועות משני פסוקים נפרדים, ולכא' היה מזה משמעות שהם שני מצוות נפרדות. אמנם הבה נעיין בזה.

והנה יש לעיין מהו ההלכה בנוגע בזמן הזה שאין לנו עומר במקדש, האם כהיום העיקר היא מנין הימים, או העיקר היא מנין השבועות. וכן יש לעיין האם ספירת העומר בזמן הזה היא מן התורה, או אינו אלא מדרבנן זכר למקדש בעלמא. ואם יש נפק"מ בין מנין הימים למנין השבועות בנוגע דאורייתא ודרבנן. ובאמת יש כמה פלוגתות בראשונים ז"ל ובביאור דבריהם באחרונים ז"ל. (ועי' בטור שהביא שלש שיטות בזה). אמנם כאן נשתדל בס"ד לעמוד בשיטת הרמב"ם ז"ל בנוגע מנין הימים והשבעות הזמן הזה.¹

שיטת הרמב"ם ז"ל בזה וביאור 'הראיה ברורה' שלו

כתב הרמב"ם ז"ל (ספר המצות, מ"ע קס"א): "כמו שמנין השנים והשמיטים מצוה אחת, כן ספירת העומר מצוה אחת... ואל יטעך אמרם (מנחות סו.) מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי, ותחשוב שהן שתי מצוות... והראיה ברורה על זה היותנו מונים השבועות גם כן בכל לילה, באמרנו שהם כך וכך שבועות וכך וכך ימים. ואילו היו השבועות מצוה בפני עצמה, לא היינו מסדרין מנינים כי אם בלילי השבועות לבד. והיינו אומרים שתי ברכות אשר קדשנו במצותיו וצונו על ספירת העומר ועל ספירת שבועי העומר. ואין הדבר כן, אבל המצוה היא ספירת העומר ימיו ושבועותיו כמו שתקנו" ע"ש. והיינו שהרמב"ם כתב שתי ראיות ברורות להוכיח שמנין הימים והשבעות חד מצוה הם, א' שאם היו שתי מצוות לא היינו מונים בכל לילה אלא בלילי השבועות לבד, דהיינו בסוף כל שבוע ושבוע. ב' אם היו שתי מצוות, היינו מפרטים שני המצוות בתוך הברכה לומר 'על ספירת העומר ועל ספירת שבועי העומר'.

אמנם לכא' קשה להבין ראיה הראשונה של הרמב"ם ז"ל, דמה ענין מנין השבועות בכל לילה ולילה ולא רק בסוף כל שבוע, להנידון אם מנין הימים והשבעות הם ב' מצוות או חד מצוה. לכא' הרי ממה נפשך, שאם מצד הסברא לא שייך למנות מנין השבועות באמצע השבוע בכל לילה ולילה, א"כ גם אם מנין הימים והשבועות הם חד מצוה, אכתי למה שייך מנין השבועות באמצע השבוע. וא"כ איך הוי ראיה ברורה לשיטה זו שהם רק חד מצוה? וצ"ב טובא.

יסוד גדול: המצוה למנות הספירה בימיו ושבועותיו?

והנראה לבאר בס"ד בדעת הרמב"ם, עפ"י לשון הרמב"ם בהלכות תמידין (פ"ו הכ"ב) וז"ל: "מצות עשה לספור שבע שבתות תמימות... ומצוה למנות הימים עם השבועות" ע"ש. ומדויק מדבריו שמצות המנין היא 'הימים עם השבועות', ולא רק שהם שני חלקים מהמצוה, מנין הימים ומנין השבועות, אלא מנין של הימים עם השבועות. אלא שצ"ב מה הכונה בזה לספור 'הימים עם השבועות' או כלשונו הנ"ל 'אבל המצוה היא ספירת העומר ימיו ושבועותיו'.

ואולי הכונה בזה הוא, שלעולם עיקר המצוה היא מנין השבועות כמו דכתיב 'שבע שבתות תספור לך', אלא שהמצוה היא שימנה באופן שיבנה מנין השבועות על ידי מנין הימים, דהיינו לפרט בכל לילה היכן אוחז בהשבוע, ובה בונה מנין השבוע בכל לילה, עד שבא לסוף כל שבוע ושבוע עם שבוע שלם של מנין, וכך הולך וסופר כל השבע שבתות תמימות. ובה יובן היטב הכונה בזה שמנין הימים והשבועות חד מצוה הן, כלומר שהיא ספירה אחת ממש, למנות השבועות על ידי הימים!

ולאור זה שפיר מה שהביא הרמב"ם לראיה ברורה שמנין הימים והשבועות חד מצוה הם, שמכיון שהם חד מצוה ניחא מה שאנו מונים חלקי השבוע – גם באמצע השבוע, כי זהו מעצם המצוה לספור השבועות על ידי בנין מנין הימים, שצירוף הימים יצטרפו לשבועות במשך כל השבועות, ולכן מונים חלקי השבוע בכל לילה. אבל אם היו שתי מצוות נפרדות, והכונה שיש שתי מצוות, ושתי ספירות, א' למנות הימים, וב' למנות השבועות, אז אומר הרמב"ם ז"ל שלא מסתבר למנות חלקי השבועות באמצע כל שבוע בכל לילה ולילה, כי אם בכל סוף שבוע ושבוע כשהגיע סוף אותו שבוע, כי הרי הם ספירות חלוקות.

הביאור לפ"י בהשיטות לענין מי ששכח לספור השבועות

ויתכן שבעין יסוד זה מבואר בדברי המשנה ברורה (תפ"ט סק"ז) שכתב על דברי המחבר "וסופר הימים והשבועות וכו', וז"ל: "דכתיב תספרו חמישים יום, וכתיב שבעה שבועות תספר לך, ואם סיפר ימים לחוד ולא הזכיר שבועות י"א שיעצב בדיעבד. וי"א שצריך לחזור ולספור ימים ושבועות כדן, וע"כ חוזר וסופר בלא ברכה וואם שכח לחזור ולספור מונה שאר ימים בברכה" וכו' ע"ש. ולכא' צ"ב לשיטת ה"א השני, דלמה צריך לחזור ולספור לא רק השבועות שלא סיפר מתחילה, אלא יש לספור גם מנין הימים שכבר הזכיר בתחילה, הרי לא החסיר כי אם השבועות, ולמה לא יספיק שימנה השבועות לחוד מאחר שכבר ספר הימים. ומשמע שבאמת בעינין מנין הימים והשבועות יחד, וצ"ב בטעמא דמילתא.

ומצאתי שהג"ד משה שמואל שפירא זצ"ל (קונטרס המועדים מועד, עמ' רעט) דן בכל סוגיא זו, ועל דברי המ"ב הנ"ל כתב: "ונראה עפ"ש"כ הר"מ בסה"מ להוכיח דיומי ושבועי מצוה אחת היא, מדיש מונים שבועות בכל יום אף דליכא מנין שבועות, וכמנהג שלנו. וע"כ שהמצוה היא למנות העומר ימיו ושבועותיו, וחדא מצוה היא, למנות ימיות העומר ימיו ושבועותיו. ולכן בעינן שכל פעם יספור שבועות, כדי שתתקיים ספירת הימים ע"י ימיו ושבועותיו. ולפי"ז היינו הנוסח 'כך וכך ימים שהם וכו'', שהרי זה היא עיקר המצוה למנות העומר ימיו ושבועותיו יחד... וממילא הוא חייב גם לחזור ולהזכיר שניהם, שהרי צריך למנות הימים בימיו ושבועותיו יחד, ואם יחזור רק על השבועות יש כאן מנין שבועות, אבל אין כאן מנין הימים בימיו ושבועותיו יחד. וע"ש שהאריך בכל זה.

ולכא' העולה מכל זה, מדברי הרמב"ם ז"ל, ומדברי ה"א שהביא המשנה ברורה ז"ל, שהביאור בזה שמנין הימים והשבועות הם חד מצוה, הכונה למנות ימיו ושבועותיו ביחד, וזהו המצוה למנות באופן זה דוקא, ובה מתיישב ראית הרמב"ם הנ"ל. וכן שיטת ה"א שבהמ"ב, שאם שכח לספור השבועות, צריך לחזור ולספור הימים עם השבועות ביחד.

(א) הדברים לא נכתבו למסקנת הענין כלל, אלא למראי מקומות ופתיחת הסוגיות, ולא הוגה כראוי. (ב) איכא פלוגתא בראשונים אם מנין הימים והשבועות הם שתי מצוות או חד מצוה, שהרמב"ם ז"ל סובר (ספר המצות, מ"ע קס"א) שהם חד מצוה שיש בו שני חלקים. ושיטת רבינו ירוחם ז"ל (עי' נתיב ה', חלק ד) שהם שתי מצוות נפרדות, ואינם תלויים זה בזה, וביאר בזה לשון הגמ' (מנחות סו.) 'מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי', שהם שני מצוות חלוקות. (והרמב"ם ז"ל דחה הראיה מלשון גמ' הנ"ל), וגם ס"ל דבזמן הזה רק מנין הימים הוא מה"ל, אבל מנין השבועות אינו אלא מדרבנן.

פס אור התלמוד

עיונים בענייני דיומא להוסיף בריתא דאורייתא

האם מותר לאכול הפסח שני' ביחד עם חמץ או לא?

בפרשה של 'פסח שני' כתיב (בהעלותך ט, י) 'איש איש כי יהיה טמא לנפש או בדרך רחוקה, וכתב רש"י ז"ל: "פסח שני מצה וחמץ עמו בבית, ואין שם יום טוב, ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו" עכ"ל. ויש להתבונן בדברי רש"י ז"ל, האם מותר לאכול הפסח שני ביחד עם חמץ, או שאסור, ורק דליכא איסור 'בל יראה ובל ימצא' כפסח ראשון, אבל לאכול פסח עם חמץ זה אסור.

והנה המתבונן בהמשך דברי רש"י הלא יראה לכא, שבתחילת דבריו משמע שבפסח שני מותר רק 'מצה וחמץ עמו בבית', ואם כן מש"כ רש"י בסו"ד ז'אין איסור חמץ אלא עמו באכילתו, הכונה שאין איסור חמץ אלא אם אוכל חמץ עם הפסח שזה אסור (היינו 'עמו באכילתו'), ולא הותר רק 'חמץ ומצה עמו בבית'. או דלמא י"ל כונת רש"י להיפך, דהיינו שז'אין איסור חמץ – דהיינו שאין איסור חמץ כלל – 'אלא עמו באכילתו' – שאפילו לאכול חמץ עם הפסח שני מותר, ונמצא שבא להתיר ולא לאסור. והבה נראה שכבר איפולגו בזה קמאי ז"ל בכונת רש"י ז"ל.

ההנחה והסברה של המנחת חינוך

ומצינו בזה לשון נפלא שכתב המנחת חינוך (מצה שפא) וז"ל: "והנה דבר זה היה פשוט אצלי תמיד, דזה מצות עשה שיאכל כזית פסח בליל חמשה עשר ויוצא ידי חובתו, וגם מצה ומרור... אבל איסור חמץ ליכא כלל... הכלל דמצות עשה עליו לאכול פסח ומצה ומרור, כל אחד כזית ויוצא ידי חובתו. ועם הפסח עצמו אותו הכזית שיוצא ג"כ מותר לאכול עם חמץ, אי לא הטעם דרשות מבטל למצה, אבל אם יצא ידי חובתו כבר, או רוצה שיצא ידי חובתו בכזית אחרון, מותר לאכול כל הפסח עם החמץ, כי לא מצינו בשום מקום איסור חמץ בפסח שני, רק מצות עשה לאכול כזית פסח ומצה ומרור ויוצא ידי חובתו.

וראינו ברש"י (במדבר ט, י) פירש שם: 'פסח שני חמץ ומצה עמו בבית, ואין שם יו"ט ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו' עכ"ל. מבואר דאסור לאכול חמץ עם הפסח שני, והוא אצלי דבר חדש מאד, ולא ידעתי מהיכן יצא לרבינו זה, דנראה דאין איסור כלל, ולא ראיתי דבר זה בשום מקום, דנראה פשוט דאם יצא בודאי מותר כל הפסח עם החמץ. ואפילו אם נאמר דכונת רש"י באותו זית שיוצא בו, ג"כ לא ידעתי שום איסור אם אכל קודם מצה או אחר"כ, ואי מטעם ביטול רשות למצה, זה הוא לאו דוקא חמץ ואפילו בשר רשות... ובפרט שאני כבר פלפלתי לעיל בדיני פסח ראשון דלא שייך ביטול, אבל איסור חמץ עם הפסח לא ראיתי, ואיני יודע הטעם... אבל שיהיה אסור בחמץ, דבר זה הוא תמיה אצלי מאד, ולא ראיתי למפרשים שירגישו בזה וצ"ע וזה כמה שנים שכתבתי זה על הגליון בחומש שלי וצע"ג ע"ש.

הרי שהמנחת חינוך נקא מסברא שאין מקום לאסור אכילת פסח שני עם חמץ ממש, והבין שכונת רש"י בלשונו ז'אין איסור חמץ אלא עמו באכילתו היינו לאסור אכילתו עם חמץ, ותמה הרבה על זה, מה המקור והסברא לזה.

דברי האבי עזרי' על המנחת חינוך

אמנם הגר"א שך זצ"ל כתב בגליון המנחת חינוך שלו בזה"ל: "נ"ב הפשוט, שכונת רש"י, שאין איסור חמץ בפסח שני, אלא עם החמץ באכילתו ג"כ מותר, ולא כמו שהבין (המח"ח) שעמו באכילתו אסור" ע"כ.

ובספרו אבי עזרי' (חמישה ה' ק"פ פ"י ה"ט) כתב: "הנה רש"י בפירוש התורה כתב: 'פסח שני מצה וחמץ עמו בבית ואין שם יום טוב ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו' עכ"ל. ברור שהכונה לא שיש איסור בשעת אכילת הפסח שיאכל גם חמץ, אלא להיפך ואין איסור חמץ כלל אלא עמו באכילתו מותר, דמנ"ל לחדש איסור לאכול חמץ ביחד עם בשר הפסח, וראיתי במנ"ח מצוה שפ"א שהבין בדעת רש"י שאסור לאכול חמץ ביחד עם הפסח, ותמה ג"כ מנ"ל לרש"י איסור זה, ואיני יודע מה הכרחו לפרש כן ברש"י ולהקשות, ובקל אפשר לפרש כמו שכתבתי ע"כ.

הרי שהאבי עזרי' ז"ל הסכים עם סברת המנחת חינוך ז"ל שאין לאסור אכילת פסח שני עם חמץ, ותמה על שהמח"ח לא רצה לפרש דברי רש"י הנ"ל שלשון ז'אין איסור חמץ – אלא עמו באכילתו הכונה שאין איסור חמץ כלל בפסח שני, אלא אפי' עמו באכילתו מותר?

שיטת המושך חכמה ז"ל דהוי לאו הבא מכלל עשה

ומצינו שיטה מחודשת בזה בדברי המושך חכמה ז"ל (שם) על הפסוק 'על מצות ומרומים יאכלוהו', שס"ל שיש לנו מקור בהתורה עצמה שאסור לאכול חמץ ביחד עם הקרבן פסח שני, וז"ל:

"פירוש, שיאכלו אותו רק עם מצה, לא עם חמץ, והוי לאו הבא מכלל עשה. וכן פירש רש"י לעיל (פסוק י) 'פסח שני מצה וחמץ עמו בבית, ואין שם יו"ט, ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו'... ובתוספתא (פסחים ט, ג) פסח ראשון נוהג כל שבעה, ופסח שני נוהג יום אחד, וכמו דכל שבעה על איסור חמץ קאי, כן יום אחד הוא שאינו נאכל עם חמץ, ופשוט" ע"ש.

ולכא' כונת המושך חכמה הוא, שפירושא דקרא ד'על מצות'... יאכלוהו הוא רק להורות לשלול אכילת חמץ עם הפסח שני, ולא אתי קרא לומר חיוב של אכילת הפסח עם מצות, דזה ידעינן ממקורא, וממילא הו"ל 'לאו הבא מכלל עשה' כיון דלא איצטרך לגופיה, ונמצא שהתורה עצמה אוסר לאכול פסח שני עם חמץ, שהתורה מגלה שאין לאכול הפסח שני רק עם מצות ומרומים, ולא עם שאר דבר כגון חמץ. ומהמשך דבריו מבואר, שלמד בדברי רש"י הנ"ל שבאמת יש איסור של חמץ 'עמו באכילתו' בפסח שני.

וכע"ז מצינו בדברי האדרת ז"ל, (בספר 'חשבונו של מצוה' במ"ע ש"פ) בענין מצות פסח שני בי"ד באייר, וז"ל: "לכאורה איסור חמץ, הוא כמו שנתמעט אכילת פסח ביום מדכתיה 'בלילה', הי"ל 'על מצות ומרומים' ולא עם חמץ, ע"י רש"י עה"ת עכ"ל. ומבואר שלמד כעין דברי המושך חכמה הנ"ל.

תמיהת האבי עזרי' בזה

והנה האבי עזרי' (שם) הוסיף: "ובספר מושך חכמה להגרמ"ש זצק"ל כתב ג"כ לפרש ברש"י כמו שכתב המנ"ח, שיש איסור לאכול עם הפסח חמץ, שהכתוב 'על מצות ומרומים יאכלוהו' הפירוש שיאכלו אותו רק עם מצות ולא עם חמץ, ולא הבא מכלל עשה הוא, וזהו שכתב רש"י ז'אין איסור חמץ אלא עמו באכילתו' ע"ש.

(א) ועיין ברש"י סוכה (מו): ד"ה ופנית 'וסמך ליה ששת ימים וגו', פסח שני אינו אסור בחמץ, אלא שטעון מצה למצה, ואוכל חמץ מיד" עכ"ל. ולכא' מתחילת דבריו משמע שליכא איסור חמץ כלל בפסח שני, אבל בסוף דבריו כתב 'ואוכל חמץ מיד', ולמה לא יכול לאכול חמץ עם המצה? וצ"ב, ועי' לקמן. (ב) והנה מקור דברי רש"י ז"ל הוא המשנה במסכת פסחים (צה). "מה בין פסח הראשון לשני, הראשון אסור בכל יראה ובל ימצא, והשני חמץ ומצה עמו בבית" ע"ש. וגם בלשון המשנה יש לעיין אם משמע מזה שמותר לאכול הפסח שני ביחד עם חמץ, שמצד אחד יש לדייק בלשון המשנה שאמרו 'זהשני חמץ ומצה עמו בבית' דמשמע שבפסח שני ליכא איסור של בל יראה ובל ימצא בביתו וברשותו, אבל לאכול חמץ עם הקרבן מותר אולי אסור (ואם זה נכון, זה יהיה מקור לרש"י אם כונתו גם לאסור לאכול חמץ עם הפסח שני. או אפשר לומר, שמתני' לא איירי אלא בענין בל יראה, ולכן אמרו לשון זה של 'חמץ ומצה עמו בבית', אבל לעולם מותר לאכול הפסח שני עם חמץ ממש. (ג) ומצינו כמה ספרים שעמדו בזה וקדמו להאבי עזרי' ז"ל בזה, והוא בספר 'אמבואה לספר' (בהעלותך ט, יא, אות לו. נדפס בשנת תרפ"ט) שכתב אודות דברי המנחת חינוך, וז"ל: "ודברי הגאון ז"ל תמהים, דמעולם לא עלה על לעת רש"י ז"ל לומר כן, דהיכן נמצא זה, ומ"ש יש בדבר, וע"ע ברש"י סוכה מו: ד"ה ופנית, אבל ברור דכונת רש"י ז"ל לפרש הלשון 'דחמץ ומצה עמו בבית', דלא תימא דעמו היינו דרשאי להחזיקו בבית ואין עובר בכ"י, וע"כ פירש"י ז"ל ללשון עמו היינו עמו באכילתו, דרשאי גם לאכול חמץ עם המצה, וזה דבר פשוט בלי פקפוק" עכ"ל. וכן דן בזה בספר 'שורית' עני בן פחמא סי' כח. שהאריך בזה טובא. (ד) במש"כ לפרש דברי התוספתא ש'פסח שני נוהג יום אחד', היינו ש'כמו דכל שבעה על איסור חמץ קאי, כן יום אחד הוא שאינו נאכל עם חמץ, הקשה הגיד יחזקאל אברמסקי זצ"ל (חזון יחזקאל על התוספתא שם) וז"ל: "והנה יום אחד" קשה לפרשה, הלא אף יום אחד אינו אסור בחמץ בפסח שני, ודוחק לפרש דהאי יום אחד קאי על השעה שהוא אוכלו אשר אז הוא אסור בחמץ" ע"ש.

ואינו מובן, הלא לא מחויב לאכול פסח ומצה ומרור ביחד, שקו"ל דלא כהלל, ולא צריכין 'כורך', אלא אפילו בזה אחר זה, א"כ מה שאוכל חמץ ביחד עם הפסח אין כאן ביטול מצות אכילת מצה, שיכול לאכול מצה אח"כ, ומה שלא אכל מצה אח"כ אין זה ע"י שיאכל חמץ בשעת אכילת הפסח, ומה שייך לומר שאסור חמץ עמו באכילתו? והמחזור כמו שכתבתי בדעת רש"י ע"כ.

מקור בתורה שלא לאכול פסח שני עם חמץ

אמנם מצינו דברים מפורשים בזה מהפני יהושע ז"ל, שלמד כעין שיטת המשך חכמה הנ"ל, שהתורה מגלה לנו איסור אכילת חמץ ביחד עם הפסח שני, (קדושין לח. על תוס' ד"ה דאקרוי) וז"ל בתנ"ך:

"משא"כ הכא לענין עשה ד'בערב תאכלו מצות' לא אשכחן לן אלא קודם הדיבור, דאע"ג דבפר' בהעלותך כתיב בפסח מדבר 'על מצות ומרורים יאכלוהו, נ"ל דהאי לאו לשון עשה דמצה הוא, אלא עשה דפסח שני שיאכלו מצה עמה, וכמש"כ הרמב"ם להדיא דאין מעכבין הפסח, אלא למצוה בעלמא דאכילת פסח לאכול מצה עמו, ובפרש"י בחומש מפרש להדיא שלא בא אלא לאסור אכילת חמץ עם הפסח בפסח שני וכו' עכ"ל.

ומבואר בדבריו שפירש בדעת רש"י שהפסוק 'על מצות' לא בא בשביל מצות אכילת פסח שני עם מצה, אלא בא רק לאסור את אכילת החמץ עמו. (אלא שלכא צ"ע שהרי באמת איכא חובה לאכול הפסח שני על מצות ומרורים כדתנו צה: דשון פסח ראשון ושני שנאכלים צלי על מצות ומרורים. ועי' בבבאור י"ד לחכמה' על המשך חכמה הנ"ל, אות ג).

ומצינו לב' קדמונים ז"ל שנקטו שאכן אסור לאכול הפסח שני עם חמץ, (וכמו שהביא ביד לחכמה' על המשך חכמה הנ"ל, אות ב): הראשון הוא בבבאור לפירוש הרמב"ן עה"ת (לר' מאיר אבוסאולה, תלמיד הרשב"א) שכתב כאן בפירושו בשם 'מור"י נר', וז"ל: "דבפסח שני אסרו האכילה של החמץ ולא הקיום שלו" עכ"ל. השנית, בספר ברית עולם (מגאון קדמון, ח"ב עמ' שג) וז"ל: "ולפקודי פסח שני, חמץ ומצה עמו בבית, ולא נאסר כ"א באכילת הפסח לא יאכל חמץ" ע"כ.

ואולי י"ל, בבבאור האיסור אכילת הפסח שני עם חמץ, שאינה מצד איסור חמץ גופיה, שלעולם ליכא איסור חמץ ביום פסח שני, אלא שביחד עם הפסח אסור מצד קיום אכילת הפסח עצמו, דהיינו שחמץ היא ההיפך ממה שהפסח מסמל, ולפי המשך חכמה והפני"א אנו לומדים מן התורה שהתורה רצתה שיאכל עם הפסח רק 'מצות ומרורים' ולא חמץ.

איסור אכילת חמץ מצד אכילת המצה שבו

ובפלפול חבירים בבני החבורה, חשבנו להציע, לבאר עוד צד זה בדברי רש"י, שבאמת אסור לאכול הפסח שני ביחד עם חמץ, אבל אולי זה לא מחמת ליתא דאכילת חמץ עצמו, אלא שהוא כדי שיתקיים אכילת המצה הנאכלת עם הפסח כראוי, שאכילת מצה מחייב שיהיה בלא חמץ, כי חמץ הוא ההיפך הגמור של מצה, ולכך צריך האכילה להיות נקי מחמץ בשעת מעשה.

ומצאתי כענין בדברי הג"ר אליהו ברוך פינקל זצ"ל (משלחנו של ר' אליהו ברוך, בהעלותך) וז"ל: "ואפשר דס"ל לרש"י, דהחפצא של מצה עיקרה שאינה חמץ. ויסוד לזה בירושלמי (פסחים פ"א ה"ד) שלמדו מהפסוק 'שבעת ימים תאכל מצות', שיש גם איסור עשה לאכול חמץ, והוא לאו הבא מכלל עשה, ולכאורה היכן מצינו במצות המצה איסור חמץ, ובפרט לשיטת הגר"א שנאמר בזה מצוה קיומית כל שבעה. אלא משמע דיסוד מצות מצה שייך באופן דאיכא איסור חמץ, וחיילא עלה שם מצה בזה שאינה חמץ, וא"כ כיון שיש בפסח שני חיוב מצה, מזה גופא למד רש"י שבאותו זמן איכא איסור חמץ, דבלא זה לא הוה שייך חפצא דמצות מצה כלל."

(ובהערה שם כתב: "ואולי יש להטעים עוד, דרש"י ס"ל דאם אכל חמץ יחד עם המצה באותה האכילה, מפקיע החמץ שם אכילת מצה, וכמו שמצינו דתערובת חמץ להרמב"ם [עיין ריש פט"ו ממאכ"א] אין בו כרת אפילו אכל כזית מהחמץ שבו בכדי אכילת פרס, והיינו דשם החמץ מתייחס לכללות המאכל. וא"כ י"ל לאידך גיסא, דגם במצה הוא כן, ואם בכללות המאכל יש עמו חמץ, ה"ז מפקיע שם מצה שבו, וכיון שבפסח שני איכא חיוב מצה הרי, אם יאכל עמו חמץ זה מגרע בשם מצה שבו, ודין זה שייך גם בפסח ראשון, אלא דהתם בלא"ה איכא איסור).

ושוב מצאתי, בספר פרדס יוסף החדש (בהעלותך שם) שציין הרבה מ"מ נפלאים בנידון הנ"ל, ובתנ"ך ציין לספר 'פרדס שמאי' (להג"ר שמאי גראס, פ' צו עמ' רכז) שכתב לתרץ קושית המנחת חינוך הנ"ל, וז"ל: "י"ל דאין האיסור לאכול חמץ עם הפסח, אלא עם המצה, דחמץ הוא סתירה למצה וההפכו" ע"ש.

והנה רש"י בסוכה (מו: ד"ה ופנית) פסח שני אינו אסור בחמץ, אלא שטעון מצה למצוה, ואוכל חמץ מיד, וצ"ב דמשמע מתחילת דבריו דבפסח שני ליכא איסור חמץ כלל, אבל בסו"ד מבואר שאין לאכול חמץ עם המצה ביחד, אלא 'מיד' אחריו.

והנה שמעתי בשם הג"ר אריה בורנשטיין שליט"א שסיפר, שלפני הרבה שנים נתקשה לו לפי דברי האבי עזרי הנ"ל, איך יתיישב דברי רש"י בסוכה דמשמע שבאמת אסור לאכול מצה ביחד עם הק"פ, וביקש מהג"ר שמואל יעקב בורנשטיין זצ"ל לשאול בזה מהג"ר שך זצ"ל. הגרש"י הלך להג"ר שך והראה לו דברי רש"י בסוכה, והקשה איך זה מתיישב לפי מש"כ באבי עזרי' הג"ר שך התבונן בזה, ואמר 'עדיין אני לא חוזר ממה שכתבתי' ע"כ המעשה. (שמעתי מאחי ר' ישראל מאיר שליט"א). וצ"ב איך הדברים מתיישבים באמת?

וראיתי בספר 'בית היין' (סי' צ) שכתב בזה: "ונראה בזה דהנה בעצם משנ"ת להוכיח מרש"י בסוכה דבזמן אכילת מצה אסור לאכול חמץ, צ"ב טעם האיסור, ואי נימא דטעם האיסור הוא כדי שטעם רשות לא יבטל טעם מצוה, א"כ איך מבואר ברש"י דק"פ מותר לאכול עם חמץ, הרי גם בזה יש לאסור מטעם דטעם רשות יבטל טעם דמצוה. והביאור בזה לפי מש"כ המנ"ח ו, ב] דהא דטעם רשות מבטל טעם דמצוה, הוא רק מין במינו, ולא במין שלא במינו. ולכן בק"פ סובר רש"י דאין איסור לאכול עמו גם חמץ, דזהו מין שלא במינו, אבל במצה יש איסור לאכול עמה גם חמץ דזהו מין במינו, ובמין במינו טעם רשות מבטל טעם מצוה.

ולפי"ז יתיישב האבי עזרי ממה שהקשינו, דהקשינו איך כ' הא"ע בדעת רש"י דאין איסור חמץ בפסח שני, והרי רש"י בסוכה כתב דבזמן מצה יש איסור חמץ, ולפמשנ"ת י"ל, דמאחר דהאיסור לאכול חמץ יחד עם המצה אינו מצד איסור חמץ, אלא מצד מצות מצה, דלא יבוא טעם רשות לבטל טעם מצוה. וא"כ מש"כ רש"י בבהעלותך 'ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו, וביאר הא"ע הנ"ל דחמץ מותר לגמרי, היינו רק מצד איסור חמץ וכלשון רש"י 'אין איסור חמץ', אבל מצד מצות מצה צריך לימנע מחמץ בזמן מצה כדי שלא יבטל טעם מצה" (נ.ב. היינו עכ"פ באכילת כזית אחת לצאת מצות 'מצות ומרורים' אבל שאר בשר הפסח אולי יהיה מותר לאכול עם חמץ, וכמו שצייד המנחת חינוך הנ"ל מסבירא) ע"ש. ואולי זהו מהלך ליישב שיטת רש"י בהבנת האבי עזרי.

ובספר 'שירת נתן' להג"ר אשר דוד מאי שליט"א (פסח, עמ' קפח) ציין לדברי האורחות חיים לר' אהרן מלוגיל (הל' ברכות אות עג) שהקשה למה אין מברכים שהחיינו על ביעור חמץ, וז"ל: "לפי שאין מברכים ברכה זו אלא א"כ המכוון על ביעור חמץ כדי לאכול מצה", ומבואר מדבריו דיסוד איסור חמץ אפילו בראשון הוא כדי שיהא אכילת מצה לגמרי בלא חמץ. א"כ י"ל דאע"ג דאין איסור בל יראה על פסח שני, אך בזה לבד דיש דין מצות אכילת מצה, הוי זה סתירה לאכול מצה ביחד עם חמץ, ע"כ. ויש להאריך בכל ענין זה, ועוד חזון למועד בס"י.

(א) בספר 'בית היין' סי' צ, כתב בזה: "ולא זכיתי להבין איך כ' הא"ע דלא כהלל, הרי בגמ' פסחים קט"ז א' איתא 'השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן, מברך על אכילת מצה ואכיל, והדר מברך על אכילת מרור ואכיל, והדר אכיל מצה וחטא בהדי הדדי בלא ברכה וכו' למקדש כהלל, וכן כ' הרמב"ם פ"ח מחמץ ומצה ה"ז, ומבואר דחיישנן הן לרבנן והן להלל, וא"כ מאחר דחיישנן גם להלל, שפיר שייך מש"כ המשך חכמה דלרש"י ע"י אכילת ק"פ עם חמץ מבטל עשה דעל מצות ומרורים יאכלוהו" ע"ש. (ב) ומענין לענין באותו ענין, כדאי לציין מש"כ מור"ר הג"ר מאיר הערשקאוויץ זצ"ל לענין מצוה קיומית במצה כל שבעה (במכתב שנרפס ב'קובץ חידושים' על סוגית הש"ס), וז"ל: "בענין במה ששמע בשם דאין שייך דין מצוה קיומית, דלכא' לשון מצוה מורה על הציווי, ושהוא מצוה בדבר, והת"י ששמע לענין מצה של ז', דהוי מצוה קיומית, הוא מה ששמעתי אני לפני שנים רבות מנסי הגאון ר' יעקב שף שליט"א, דהגדר הוא דכל ז' ימי החג אינו מחויב כלל לאכול לחם, אבל מ"מ מצוה הוא שכל לחם שיאכל יהא מצה ולא חמץ, ונפ"מ, באם אכל חמץ או לבד האיסור אכילת חמץ עבר ג"כ על מצות אכילת מצה שהיה מצוה שיהא האכילת לחם שאכל - מצה, ולא חמץ, ויש כאן ביטול מצוה ממש, שהרי לענין זה היה מצוה ממש בחוב שיהא הלחם שאוכל - מצה, ולא חמץ. ע"ש.

סיפורים והנהגות ממורי ורבי הג"ר מאיר הערשקאוויץ זצוק"ל

מה נאמר ומה נדבר, נפלה עטרת ראשינו בפטירת מו"ר הגאון הגדול הצדיק עניו וחסיד משרידי זקני ראשי הישיבות, הג"ר מאיר הערשקאוויץ זצוק"ל, שהלך לעולמו ביום י' אייר תשפ"ג. הרבה מרגישים שלא רק אבדנו אדם גדול בענקים, אלא הקב"ה נטל מאתנו 'שטיק תורה'! שכל חייו היה עמל התורה, לימוד והרבצת תורה ויראה, ועכשיו 'נשבה ארון הקודש' ועלינו לבכות מרה על האבידה הגדולה, להתעורר ולהתחזק בעת כזאת.

והנה פשוט שאין אני ראוי אפילו להתחיל להספיד אדם גדול בענקים כמו הגר"מ זצוק"ל, וגם שיש הרבה תלמידים שהם בעצמם ראשי ישיבה תלמידי חכמים גדולים, אשר זכו ללמוד מהר"י להרבה שנים יותר ממני. ובודאי לא יתכן לתאר חיים ארוכים של אדם גדול של תורה עבודה ומידות. ולא באתי כאן אלא לרשום כמה דברי זכרון, סיפורים ועובדות, ששמעתי או ראיתי אצל מו"ר במשך הכמעט שבעה שנים שוכתי ללמוד בישיבת בית בנימין, וכמעט שתי שנים שלמדתי בשיעור שלו. ובס"ד זכיתי לקירבה מיוחדת ממעב"ת, עבור שוכתי להוציא לאור הספר 'קובץ חידושים' על סוגיות הש"ס (מהכתבי יד של הר"י שכתב במשך השנים), ובמדתו המופלגת של 'הכרת הטוב' שלו הראה לי חיבה יתירה, והכניס אותי יותר אל הפנימה, וזכיתי לראות מעט יותר מאור תורתו והנהגתו הנפלאה.

קבלת התורה מיוחד בפטירת הצדיק

וכדאי להקדים דבר נורא שהג"ר אהרן קוטלר זצ"ל היה אומר בהספידו על כמה גדולי ישראל, וזה תוכ"ד:

בחובת הספד על גדולי ישראל, ידוע לשון חז"ל (שבת קה): "אמר ר' יהודה אמר רב, כל המתעצל בהספדו של חכם ראוי לקוברו בחייו, שנאמר ויקברו אותו וגו' מצפון להר געש, מלמד שרגש עליהן ההר להורגם", ויש להתבונן מהו ה'מדה כנגד מדה' שיענש מי שמתעצל בהספדו של חכם, שיענש דוקא ב'קוברו בחייו' ודוקא על ידי 'הר' וביאר שם בדרך נפלא מאד, דהנה אמרו חז"ל (שבת פח). 'זיתיצבו בתחתית ההר וגו' מלמד שכפה הקב"ה עליהם הר כגיגית, ואמר להם אם תקבלו את התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם'. ובזמן פטירת צדיק אפשר להשיג הרבה, אם מתעוררים בפירטם ניתן כח השפעה על כל המשתתפים בכבודו ובהספדו, והיו זמן כזה ענין מתן תורה מחדש, להתעורר ולקבל ע"ע התורה בשעת פטירת הצדיק.

ובזה ביאר העונש 'מדה כנגד מדה' של ה'מתעצל בהספדו של חכם שראוי לקוברו בחייו' ודוקא ע"י 'הר', דהרי זה ממש כענין 'כפה עליה הר כגיגית' דמתן תורה, אם לא תקבלו כו' ואם לאו שם קבורתכם, דנתינתה של תורה כנטילתה ונטילתה כנתינתה. ומי שמתעצל בהספדו של החכם, מראה בזה שאינו רוצה לקבל על עצמו 'קבלת התורה' זו שחוזר וניעור בשעת פטירת צדיק מן העולם, ולכן גם נמצא בסכנה של 'ראוי לקוברו בחייו' רח"ל.

(ע"י משנת ר' אהרן, ח"ג עמ' רה-רו, ועוד שם בכמה הספרים)

ולאור זה יש אחריות וחובה גדולה מוטלת עלינו בעת כזאת להצריך ל'קבלת התורה' המיוחדת של פטירת צדיק וגדול בישראל, והיא גם שעת הכושר וזמן מסוגל לזכות לקבל התורה מחדש יותר משאר זמן ועת.

'כל איש ישראל יכול לזכות' לאחר פטירת הצדיק?

והנה בענין התעוררות לאחר פטירת צדיק מהעולם, ידועים דברים נפלאים מאד שכתב הג"ר יהונתן אייבשיץ זצ"ל, וז"ל:

"כמה יש לאדם להתדבק בתורה ולשוב בתשובה במות צדיק תלמיד חכם, כמה דברים ישים האדם ללבו במיתת הצדיק, כי יאמרו זה מת, אולי אנכי אבנה להגות בתורה ולמלאות מקומו, כי אין צריך מילוי מקומו בכל דבר, וביחוד בהפלגת חידוד. רק שהאיש הצדיק היה מלובש ומעוטר במידות רבות וכמה מעלות טובות, ובמותו הרי כל מעשיו אלו ומדות וקניני השלימות שהיו לו, מופקדים, וכל איש ישראל יכול לזכות!

זה יאמר אני אוכה במדת ענוה שלו, וזה יאמר אני אוכה במדת התמדה בתורה כמוהו, וזה יאמר אני אוכה במדת לרדוף שלום כמוהו, וזה יאמר אני אוכה במדת לרחם נדכאים ולחזק כושלים להיות אבי יתומים ואלמנות כמוהו, וזה יאמר אני אוכה במדת מדקדק במצוה כמוהו, וזה להיות ירא חטא וסר מרע כמוהו, וזה יאמר בשאר מדות. וכל אחד יכול לזכות במידה ומעלה אחת" ע"ש. (יערות דבש ח"ב דרוש ז, עמ' תקפג)

המידות של הצדיק מופקדים לכל!

והנה מי שזכה להכיר רה"י זצ"ל ידע ויבין שרשימת המעלות שמנה היערות דבש' הוא ממש המחשת חייו של רה"י, ונפרט אותם בקיצור:

'מדת ענוה': כל מי שראה את הר"י אפי' מרחוק, מיד היה רואה את הענוה הגדול והנפלאה שלו, הפשטות שלו, בלי שום סרך של ביקוש הכבוד כלל. ובכל מה שלא היה לתועלת הרבצת התורה, לא היה לו שום התייחסות להיות באיזה מעלה משל אדם אחר.

'מדת התמדה בתורה' שלו היתה במדה שכמעט לא נמצא בדורינו, הוא עמל ויגע בתורה יומם ולילה, עוד מהיותו בחור צעיר, עד ימי זקנה ושיבה, במשך רוב ימי חייו לא הלך לישן לפני שתיים בלילה מרוב שקידתו על התורה.

'מדת לרדוף שלום' היתה להפליא, והדבר היה ניכר בהנהגת הישיבה הק', שהוא היה ראש ישיבה ביחד עם הג"ר שמחה שוסטל זצ"ל, ובמשך ארבעים שנים בערך שהיו ביחד בישיבה, היתה ניכרת הכבוד וההערכה שנתנו א' להשני. וכמו שאמר הר"י בהספדו על הג"ר שמחה זצ"ל, שהגם שהיו ביניהם חילוקי דיעות בענינים שונים, אבל מעולם לא היתה ביניהם מחלוקות או פירוד כלל. (ההספד נדפס בקובץ ישרון מדור 'שמחה לאיש' שנדפס לזכרו של הג"ר שמחה זצ"ל)

'מדת לרחם נדכאים ולחזק כושלים להיות אבי יתומים ואלמנות': הר"י היה דואג לכל צרכי התלמידים ברוחניות ובגשמיות. וכמי שמסופר שפעם היה בחור אחד בישיבה שהלך לרופא מיוחד סמוך ל'סטעמפורד', ונתברר שהרופא אמר שאינו מוכן ליקח תשלומין עבור הביקור, וביאר הסיבה לזה: 'ראיתי שה'ראב"י' (הר"י) הביא את הבחור בכבודו ובעצמו למשרד שלי, ואם הוא לוקח מזמנו לטפל עם הבחור, אני הרופא לא אקח תשלומין!

ומדת הרחמנות שלו השפיע גם על הגוים, וכמעשה שהיה בישיבה, שאחד מהגוים שעבד בישיבה כ'מנקה', בא יום אחד לישיבה בפנים עצובות, וסיפר להבחורים אודות בנו שנמצא במצב נפשי קשה במיוחד, והיה בצער גדול מזה. השמועה הגיע לאזנו של הר"י, והר"י ביקש שיבקשו מהגוי שיכנס למשרדו

(ג) במקום הקדמה כדאי לציין מה שהזכיר בנו של רה"י הג"ר חיים הערשקאוויץ שליט"א בהלוויה, שפעם בהיות הר"י בארץ ישראל, מישחו סידר שיוכל ליכנס למרן הג"ר חיים קניבסקי זצ"ל, בלילה שלפני הפגישה דיברתי עם הר"י על הטלפון, ושמעתי ממנו ש'רועד' מיראת הכבוד ליכנס להג"ר חיים קניבסקי! והסביר לי למה הוא מפתח מזה: 'שהרי מסתמא העסקנים היו יכולים לסדר לי פגישה עם גדול הדור בזה שאמרו לו שאני 'תלמיד של הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל, ולכן אני מפתח להגיע לפני הג"ר חיים עם 'שטעלע' כזה כתלמיד של מורי ורבי הג"ר אהרן! ע"כ. ועל דרך זה, איני ראוי בכלל להעמיד עצמי כתלמיד של רה"י זצ"ל, ובודאי איני בא כשליח ציבור לכתוב אודות הר"י, ולא באתי כאן אלא כאחד מבני החבורה שזכו להסתופף בצלו וליהנות מאורו הגדול, ולהביע רגשי לבי הפרטית אולי 'מיגו דוכי לנפשי יזכו גם אחרים'. וגם הנני מודיע שלא חפשתי אחר כל בעל המעשה לברר כל פרט איך היתה, ובאיזה לשון נאמרה בדיוק, ואתכם הסליחה. ועוד חזון למעד אייה.

של ראש הישיבה, וישב עמו הרבה זמן, ולאחר שיצא הגוי ההוא סיפר, שהר"י שוחח עמו אודות נסיונות וקשיים שהיה לו בחייו, ושעפ"כ הוא בשמחה וכו', והגוי ההוא קיבל הרבה חיוק מדברי הר"י!

מדת מדקדק במצוה: היו יכולים לראות את הכבוד ראש שנותן לכל מצוה לעשותה בשלימות, והיה משתדל שלא לסמוך על קולות והתירים, ולמשל, בימים נוראים כשהיה קשה לו לעמוד כל התפלה כשארון הקודש היה פתוח, נטל כסא ושטענדר וישב סמוך לפתח מחוץ מבית המדרש, שלא יהיה בחדר שארון קודש פתוח בו, ויכול לישוב לכתחלה מבחוץ.

ירא חטא וסר מרע: של הר"י היה ניכר על פניו, והיה מספר אודות רבו הג"ר אהרן זצ"ל שפעם נכנס לבנין עם כמה אנשים, ופתאום לא ראו ר' אהרן ונעלם פתאום, ואז מצאו אותו עומד בפניה הסמוכה ובוכה מרה, על שראה לאנסו אשה אחת (שלא היתה צנועה כראוי), ועושה חשבון הנפש מה עשה שיענש ליכשל לראות מראה לא כשרה כזו.

הר"י היה אומר: תמיד צריך להאדם להיות שמירה מעולה כנגד היצר הרע, ולא ינוח מזה לרגע. ומעשה שהיה כך היה: הר"י התאכסן בבית נגיד אחד לשבת אחת, ובעל הבית שאל את הר"י: ראש הישיבה, האם הכל טוב? כלומר האם יש לו כל מה שצריך? והר"י אמר: איני יכול להעיד על עצמי שהכל מסודר, וביאר שאדם צריך להיות תמיד עומד על המשמר שמא היצר הרע מעורב עם הבחירות שהאדם עושה ואין להאדם להאמין ולבטוח בעצמו. וסיפר אודות הג"ר אהרן זצ"ל שפעם הלך לשכוב, והנה הרבנית ראתה שלאחר כמה דקות הר"י קם וישב על המטה, הרבנית שאלה למה לא הלכת לישון? ור' אהרן השיב: אני עושה חשבון הנפש, אולי הלכתי לנוח רק מחמת עצלות! והגר"מ אמר: הרי שתמיד האדם צריך להיות ירא שמים ועושה חשבון הנפש, שלא יסמוך על עצמו, שהרי לכל אדם יש נגיעות ותאוות ורצונות.

הרי לפנינו רשימה קצרה של מידות של הנפטר הגדול, ש'כל אחד יכול לזכות במידה ומעלה אחת' כלשון הי'ערות דבש' הנ"ל. והנה כמובן שיש המון דברים ללמוד ממרן רה"י זצ"ל, ועכשיו שומעים סיפורים לרוב למלא ספר שלם, ובודאי יש לאחרים הרבה סיפורים אחרים שלא ידוע לי, אבל לא עת לחשות, שהזמן מסוגל לחטוף עשירות נפלאה מ'הפקר' והירושה שהניח לנו האי גברא רבה, להתבונן בחייו ולחיות לאורו הגדול שהאיר את עולמנו כמעט תשעים שנה.

הבנת הסוגיא בהבנת היסוד

שמעתי כמה פעמים מהר"י זצ"ל, שכשלומוס סוגיא ועומדים על כמה דיוקים, קושיות ושאלות, ויש להלמוד שתי אפשרויות, הא' לדחוק כל קושיא ודיוק בדרך ובאופן אחרת. הב' שיאמר יסוד גדול שמיישב כל הקושיות והשאלות, וכל ההערות מדוייקים לאור יסוד זה. אז אפשרות השניה היא בגדר 'ניכרים דברי אמת', שהבנת יסוד הסוגיא שעליה הכל בנוי, ממילא יתרץ כל הקושיות והשאלות. והיה מצטט לשון חז"ל (ספרי האזינו לב, בן) 'לעולם יהיו דברי תורה בידך כללים ולא פרטים', והיינו שצריכים לירד לעומקה של הסוגיא, לקנות היסוד וה'כלל' של הסוגיא שכולל הביאור לכל פרטי הסוגיא, שבהבנת היסוד ממילא יתיישב כל הקושיות וההערות. (נ.ב. ובאמת כך היתה דרך לימודו של הר"י מעוד היותו בבית מדרש גבוה, ששאל וכתב המון הערות, קושיות, ודיוקים על כל הסוגיא, ואז מתוך רוב עמל ויגיעה, הגיע ליסוד ומהלך מיוחד בהסוגיא, שזה היה מתרץ כל הקושיות, השאלות, וההערות).

והנה מזמן פטירת מו"ר רה"י זצ"ל התבוננתי הרבה אודות חייו המאלפים של הר"י, והרגשתי שהיא באמת 'סוגיא גדולה ועמוקה', שעלינו להתבונן וללמוד אותה הדק היטב, ובאמת מתחילה היתה לי כמה פליאות 'לכאורה' בהבנת סוגיא זו של חיי רה"י, כגון: איך הגיע רה"י להיות מתמיד ועמל ויגיע בתורה באופן גדול וחזק כזה? הר"י הרי נולד באמירקא לפני שהיה 'עולם התורה' בחז"ל, ובדרך הטבע היה בדרכו לילך ל'קאלידיג' כשאר הבחורים בימים ההם.

וכמובן שתחילת התשובה לזה הוא שלמד וקיבל אהבת התורה מרביותו הגדולים בישיבת 'רבי יעקב יוסף', ולאחריה בס'ד נתחמם מאש הגדולה של הג"ר אהרן זצ"ל כשהגיע לישיבת 'רבי יעקב יוסף' להגיד שיעור, והג"ר אהרן דיבר עם אמו ע"ה שתסכים לשלוח את בנה 'מאיר' לבית מדרש גבוה לזמן אחד או לשנה אחת, קודם שילך אחריה ל'קאלידיג'. (הרבה שנים אחרי זה התבטא הר"י: 'שנה אחת' זו נמשכה להיות שנה ארוכה מאד, עד היום הזה!)

כך היא דרכה של תורה

הכל יודעים לשון המשנה באבות (ו, ד) "כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל, ואם אתה עושה כן אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא. אל תבקש גדולה לעצמך, ואל תחמוד כבוד" ע"ש. הר"י חיי כל אלו הדברים כפשוטם ממש. ונפרט את רשימת המשנה:

'פת במלך תאכל': הר"י לא אכל אלא מעט ממש, הרבה פעמים הלכו התלמידים לדבר איתו בלימוד מאוחר מאד בלילה, והאוכל שהביאו לו לפני הרבה שעות היה יושב וממתין לו, ואז היה האוכל קר ולא טרי, הר"י ביקש 'מחילה' מהתלמידים באמרו שלא אכל עדיין היום, וצריך לאכול עכשיו לפניכם. (והעיד חבר שלי, שפעם כשאירע כן, הר"י התחיל לקלוף ביצה קשה לאכול אותו, ובעודו מדבר בלימוד, הניח את הביצה ועיין בספר ושכח מהביצה, ואז שוב נזכר שעדיין לא אכל, ושוב קלף הביצה...)

יעל הארץ תישן: סיפר הג"ר אלי' דוב וואכטפויגל שליט"א: כשלמדתי במתיבתא שהיתה מחובר לבית מדרש גבוה, היה לי 'תור' להיות הזועקער' בבוקר להקים הבחורים בהפנימיה של הישיבה, נכנסתי לחדר של הג"ר מאיר, וראיתי שישן על ה'באקס ספרינג' שהיה קשה כבדול. וי"א שהר"י אמר שהסיבה לזה היתה, שהיות שהיה הולך לישן מאד מאוחר, לא רצה שיהיה לו תאוה לחזור לישן בבוקר לאחר שהגיע זמנו לקום, שאז יפסיד כמה רגעים של לימוד התורה!

וחיי צער תחיה: הר"י לא עשה שום עסק מענינים גשמיים שלו (ורק הגשמיות של אחרים היה איכפת לו), והיה לו הרבה מצבים של צער וקשיים, יסורים וצרות, הרבה שנים סבל מקושי הליכה ועמידה בכח עצמו, והיה לו כמה ניתוחים על השדרה (שמעתי שפעם התבטא 'אין לי הכח של חיי נושא את עצמו'). והעיד הג"ר אלי' דוב וואכטפויגל שליט"א, אם היית מדבר עם הר"י לפני שעבר עליו 'טרגדיה', ומדבר עמו בלימוד לאחר 'טרגדיה', לא היתה שום היכר במדריגת העמל והשקיעות בהסוגיא!

ובתורה אתה עמל: העמילות בתורה של הר"י היה באופן נפלא מאד, וכמו שהתבטאו כמה גדולי ישראל שכמעט לא דרגא כזו של עמילות בתורה בדורינו, היה יושב ולומד שעות רצופות ועמל על נקודה אחת בלימוד, עד שהרגיש שירד לאמיתיה של תורה בכל הסוגיא. רוב חייו היה הולך לישן לאחר שעה שתיים בלילה, וישן רק כמה שעות, מרוב חשקו בתורה והבנתה. (מסופר שכאשר הגיע לראשונה הספר 'קובץ הערות' לליינקוד, התלמידים היו נוטלים 'תור' לעיין בהספר, והר"י נטל 'תור הלילה' ללמוד קובץ הערות. ועוד שמעתי שכשהגיע הספר 'קובץ שיעורים' לליינקוד, הר"י ראה הספר לראשונה בבוקר, וישב עם הטלית ותפילין שלו עד שכמעט שקעה החמה!)

ואם אתה עושה אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא: תמיד היה ניכר עליו את האשריך וטוב לך, היה תמיד במצב של מנוחה ושמחה, ומלא הרגשת הכרת הטוב להקב"ה על כל נשימה ונשימה!

'בורח מן הכבוד' המשנה שם ממשיך 'אל תבקש גדולה לעצמך': כל מי שאך ראה הר"י מרחוק, היה יכול לראות איך שהלך בכזה פשטות וענוה, ולא ביקש שום גדולה לעצמו, ורק מה שהיה צריך לעשות לקיים שליחותו כראש ישיבה ומרביץ תורה, רק אז ובאופן הכי צנוע התחשב בזה שהוא ראש ישיבה, אבל בכל מה שלא היה נצרך לשליחות זה, ראה עצמו כאיש רגיל כשאר בני תורה. כשמישהו לא הכיר אותו ושאלו מה הוא עושה, ובמה הוא עוסק? היה אומר 'אני אומר שיעור בישיבה' וכדומה.

מסופר שלפני הרבה שנים בהיותו בדרך פגש בבחור אחד, ונתנו 'שלוש' זה לזה, הבחור לא הכיר את הר"י, ושאל להבחור איפה הוא לומד, ואמר שלומד אצל הג"ר אלי' דוב וואכטפויגל שליט"א, הר"י ביקש ממנו ליתן דרישת שלום בשמו להג"ר אלי' דוב, אז שאל הבחור לשמו, והר"י השיב: 'תגיד לו דרישת שלום מהערשקאוויטץ מקאנעטוקיט'! כשהבחור ההוא חזר לסט. פולסברג הלך להר"י הג"ר אלי' דוב ואמר שיש לו 'דרישת שלום מהערשקאוויטץ מקאנעטוקיט'! הג"ר אלי' דוב חשב לרגע מיהו 'הערשקאוויטץ מקאנעטוקיט'? וביקש מהבחור לתאר אותו, הבחור תיאר איש גבוה עם חליפה קצרה וכו', אז אמר הר"י 'אה, מסתמא פגשת עם הג"ר מאיר הערשקאוויטץ ראש ישיבה ב'סטעמפורד קאנעטעקיט'! ואכן כך היה! – הר"י לא רצה להוציא מפיו שהוא 'ראש ישיבה' במקום שלא היה צורך לכך (ואולי גם חשש שהבחור יתבייש אם ישמע שהוא ראש ישיבה).

ואל תחמוד כבוד: הר"י לא רק שלא 'חמד' כבוד, הוא היה 'שונא' כבוד בכל לבו! אפילו בישיבה שהוא היה בו ראש הישיבה, כשהיו הבחורים שרים לפניו 'ימים על ימי מלך תוסיף' וכדומה, היה ממש בורח ממנו כבוד מהאש, היה מתחנן עם התלמידים שיפסיקו לשורר לפניו! הוא היה 'בורח מן הכבוד' כפשוטו ממש!

ולפעמים היה 'מוסר נפש' ל'סבול' הכבוד לצורך התלמידים, וכמסופר עליו, שלהרבה שנים לאחר עריכת הריקודים של 'שמחת תורה' עם תלמידי הישיבה בעיר לייקווד, היו תלמידי הישיבה רוקדים ברחובות לפני רה"י הג"ר שמחה שוסטל זצ"ל עד שהגיעו לבית בנו הג"ר דוד שליט"א. ולאחר פטירת הג"ר שמחה זצ"ל, התחילו לרקוד ברחובות לפני הג"ר מאיר זצ"ל, והיתה ניכר על פניו שכואב לו הדבר, אבל הלך עם זה בגלל שיאמרו שזה חיזוק לתלמידי הישיבה'.

סיפר א' מהתלמידים: פעם לפני שנסעתי לא"י, שאלתי את הר"י אם לברך ברכת 'שחלק מחכמתו' על אחד מגדולי הדור, ושאלה זו שאלתי כמה תלמידי חכמים, וזה ענה בכה וזה בכה. וכששאלתי את רה"י אמר לי שאם למעשה אברך יש ליהדר שאותו גדול לא ישמע כשאני מברך הברכה 'כדי שלא לצערו בזה! דהיינו, שהר"י הרגיש שאם ישמע אחד מברך ברכת 'שחלק מחכמתו' הרי זה יגרום לגדול ההוא צער! והדברים נוראים! (י.ז.ב.)

ענוה: 'שייף עייל שייף נפיק'

ועוד פליאה בסוגיית חייו של הר"י היא, גודל הענוה והפשטות שלו. והנה הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל אמר עליו שהוא 'הלמדן הכי גדול, העמקן הכי גדול, וגם העניו הכי גדול'! (הג"ר משה הלל הירש שליט"א, בהספדו בא"י). וזה היה לפני שבעים שנה בערך! והנה במשך השנים הר"י הרי היה 'ראש ישיבה' למאות תלמידים בא' מיישיבות הכי חשובות באמריקא, והענוה שלו רק נעשה יותר גדול ועמוק! וכמה ראוי לציין על רה"י לשון חז"ל בסנהדרין (פס'): "אזיהו בן עולם הבא, ענוותן ושפל ברכ", שייף עייל שייף נפיק, וגרים באורייתא תדירא, ולא מחזיק טיבותא לנפשיה! זה ממש מה שהיה ניכר עליו ענוה נפלאה, והתמדה ועמל התורה נשגבה.

הר"י מעולם לא לבש איצטלא דרבן מיוחדת, מעולם לא לבש 'פרק', הוא הלך בלבוש קצר כשאר בני תורה, ומי שלא ידע שהוא ראש ישיבה גדול, היה חושב שהוא יהודי פשוט בלי משרה חשובה מיוחדת. עד שמסופר שפעם היה מתפלל בבית כנסת אחת, וה'גבאי' כיבדו לעשות 'גלילה' לאחר הגבהת התורה, הר"י נטל הכיבוד בלי שום תמיה, כשיהודי אחד הבחין שהוא הראש ישיבה, אמר להגבאי 'האם ידעת שאיש זה הוא ראש ישיבה גדול?', לאחר התפלה הלך הגבאי להר"י וביקש מחילה באמרו שלא ידע שהוא ראש ישיבה, ואילו ידע לא היה נותן לו גלילה. הר"י לא הביין הבעיה, באמרו (בערך): הרי גלילה היא זכות גדול, ויישר כחכם! – איך מבינים ענוה והנהגה של פשטות ותמימות כזה?

יסוד שמיישב פליאות חיי רה"י

ולענ"ד נראה להציע מהלך וגישה לחייו של רה"י זצ"ל, להציע 'יסוד' אחד שבו יתרחץ וייתיישב כמה פליאות במהלך חייו של מו"ר רה"י זצ"ל, שבהבנת היסוד אולי נבין איך הגיע לחיים של 'עמלו בתורה' באופן נפלא, חיים של ביטול הנאות עוה"ז והבליה, חיים של ענוה ופשטות שכמעט שלא נמצא בדורינו. ונקדים לזה בספור, שבדידי הוי עובדא:

לפני הרבה שנים, נתבקשתי אם יש לי 'דברי אגדה' מהר"י, ומצאתי בין כתבי הר"י נייר שבו כתב רשימה קצרה משיחת חיוק שנתן בענין קבלת התורה, והיה בענין 'מדרגת נעשה ונשמע בביטול החושים להתורה', כתבתי המאמר והרחבתי אותו כפי הבנתי, ותוכן הדברים היו: דלקבלת התורה בעיני שיתנהג האדם רק ע"פ חושים של קיום צווי ה', ולא ע"פ חושים טבעיים, שהכל יהיה מבוסס על צווי ורצון ה' דוקא, בלי שנערב חושים טבעיים שלנו. וכן באופן לימוד התורה, שעלינו להגיע למדרגה שנעסוק בתורה בעמילות כזו שיתבטל חושים הטבעיים שלא נרגיש בהם מרוב שקידה ועיון. וענין זה נוגע לכל מהלכי החיים של האדם, שיכול להגיע למדרגה שחיו תלויים על חושי התורה, עד שחושי התורה משפיעים עליו יותר מחושי הגוף הטבעיים. וסיפר על הגאון רעק"א זצ"ל, שבסוף ימיו היה כמעט חרש שלא היה יכול לשמוע, ופעם כשהיה בחתונה ושמע מרחוק ב' אנשים מדברים בדברי תורה, מיהר ליגש אליהם לדבר אתם בדברי תורה, וע"כ שהיה לו חושים מיוחדים לשמיעה של תורה, הגם שלא היה לו חוש השמיעה הטבעי! ועוד על זה הדרך.

לאחר שכתבתי המאמר, שלחתי להר"י לדעת אם ראוי לילך לדפוס, צלצלתי אותו, ואמר לי שהיא טוב, אבל הוא רוצה להוסיף בסוף המאמר, שהגם שבעצמו לא הגיע למדרגות אלו בלימוד התורה כמו הגדולי ישראל זצ"ל שסיפר אודותם בהמאמר, אלא שעלינו לשאוף להגיע למדרגות כאלו. כלומר שברוב ענותנותו, לא רצה שהקוראים 'יחשדו' שבעל המימרא הגר"מ כבר הגיעו למדרגות אלו בתורה, אלא שאדרבה היא בגדר התעוררות ו'שאיפה' להגיע לזה! (ואכן הוספתי קטע בסוף המאמר על זה הדרך. והמאמר נדפס בקי' אור המועד לחג השבועות).

יחל על מקומו יבא בשלום

והנה לאחר פטירת רה"י זצ"ל, הגיע לי הברקת מחשבה, והתבוננתי בזה הרבה, שייסוד זה של 'ביטול החושים להתורה' הרי היתה יסוד חייו של רה"י, הר"י באמת כן הגיע למדרגה זו, וזה היה יסוד החיים שלו, הוא פשוט ביטל חושי הגשמיים שלו לתורה, להגיע לאמיתיה של תורה, לעבודת ה', לעבודת המידות, להעמיד תלמידים, לחזק בני אדם, להכיר טובה לאחרים וכו' וכו'. וממילא לא היה מקום להרגשים גשמיים רגילים של בשר ודם, אכילה לא תפס מקום אצלו, כי העיקר הוא להבין הסוגיא בשלימות, ורק מה שהיה צריך לכדי חייו היה פשוט אונס לאכול. (א' מהתלמידים הגדיר שאכילה אצל הר"י היה כמו מילוי 'דלק' ברכב, שזה נצרך בכדי שהרכב יפעול, ולפעמים הולכים בכמעט כלום עד שמגיעים ל'אפס' ואז בע"כ ממלאים הדלק).

וכן בענין הענוה והפשטות הנפלאה של הר"י, הוא לא ראה שום מקום שכבוד ושררה, שהיא באמת הרגשיים גשמיים של בשר ודם, שאוהב שררה, כבוד, וגדולה. אבל הר"י עבד על עצמו עד שלא היה לו שום רצון בזה, הוא ביטל חושים אלו להתורה, שרק מה שהיה נוגע לתורה, ללימודה וללמדנה, רק אז במקום צורך היה 'ראש ישיבה', אבל מחוץ לזה לא היה נשאר שום חושים גשמיים לעצמו!

ולאור יסוד זה בחייו של רה"י שביטל החושים הגשמיים שלו לתורה ועבודת ה', ממילא מובן כל הפליאות הנ"ל, העמילות בתורה היתה גדולה כל כך, שלא נשאר תפיסת מקום שיחול ביקוש להבלי עולם הזה. הענוה והפשטות, הר"י את עצמו לתורה ועמלה, עד שלא נשאר הרגשת 'אני' ו'אנכי' כלל, שלא היה לו בלבו כלום אלא תורה ועמלה, עבודת ה', מידות, חסד, הטבה, הכרת הטוב וכו' וכו', וחץ מזה הכל בטל ומבוטל לגמרי. ואם אוכל לומר, הרי לפי דברי רה"י שיסוד בסוגיא המיישב כל הקושיות וההערות, והכל על מקומו יבא בשלום, אז הרי הם 'ניכרים דברי אמת', אז גם בסוגיא זו של 'חיי הגדר' מאיר זצ"ל, הרי כל הפליאות מובנים ביסוד זה שכל חייו עבד לבטל חושי הגשמיים שלו לחושי התורה וקיומה!

חוש הזכרון לדברי תורה

ובאמת יסוד זה היה ניכר מאד לעיניים למי שזכה להיות אצל רה"י בתקופה האחרונה של חייו, שכבר היה חלש וכח הזכרון שלו היה לקוי, אבל כשבא לדברי תורה היה לו כח אחרת לגמרי, הוא קיבל חיות חדשה, והכל ראו שדברי תורה נבלעו בדמו ובנפשו ממש, כל השבעים שנה ויותר של עמילות בתורה נשארו ב'דם התמצית' שלו, לדברי תורה היה לו כח הזכרון, וגם אם לא היה יכול לזכור דברי חול פרטיים, אבל דברי תורה היו חי וקיים לפני עיניו! זה היה ממש פלא לראות! (וזה כעין הסיפור עם הגרעק"א הנ"ל שסיפר רה"י, שבסוף ימיו לא היה לו חוש השמיעה לדברי חול, אבל לדברי תורה היה יכול לשמוע מרחוק).

זיוכית סופו על תחלתו, כמו שסיפר ר' שמואל בנדר שליט"א (מנהל משרד הישיבה הק'): כשבוע וחצי לפני פטירת רה"י זצ"ל הלכתי אצל מטתו לבקרו, העינים הטהורות של רה"י היו סגורות, לחשתי באזניים שלו: 'ראש ישיבה, התלמידים בישיבה מתגעגעים לראות הראש ישיבה חוזר לישיבה, הר"י לא מגיב כלום! שוב אמרתי: 'ב"ה שלמנו כל הרביים בזמן, ושוב אין תגובה! אז אמרתי: 'הבחורים בישיבה רוצים לדעת אם 'מיגו' זה 'כח הטענה' או 'ראיה'! ופתאום הר"י פוקח את עיניו! והרגשתי 'מיגו' 'כח הטענה' וכו' לזה היה לר"י כח השמיעה והזכרון! ע"כ. והרי אמרנו, שכל חייו היה הר"י מבטל הרגשים הפרטיים שלו להרגשי התורה, ובאמת לא נשאר כלום מלבד חושי התורה! (וגם ראיתי שלמען 'הכרת הטוב' היה זוכר גם בשנות זקנה, כמו שזכר את שמי מצד הכרת הטוב!)

סיפר אחד מהתלמידים: בתקופה חולשת רה"י הלכנו אני וכמה חברים להר"י לדבר בלימוד' שזה היה החיות שלו 'לדבר בלימוד וללחום מלחמתה של תורה! לאחר כשעה שדברנו בלימוד הסוגיא והגיע הזמן ללכת, הר"י היה מבקש 'אנא תשאיר אותי עם קושיא, בכדי שאוכל לחשוב אודות הקושיא, ולהרהר בדברי תורה! אז הקשה אחד מהתלמידים קושיא, ומיד היה הר"י מתחיל לתרץ הקושיא, ושוב לא נשאר קושיא, והוצרכנו לשאול עוד קושיא, וכך חזר חלילה, הקשו קושיא, הר"י תרצו, קשיא, תירדון, קשיא תירדון, עד שהוצרכו ללכת בקשה עלי פרידתכם!

שלל של סיפורים והנהגות

ועכשיו נכתוב כמה סיפורים, עובדות והנהגות, ממה שיאפשר הפנאי לעת עתה, פשוט שנוכל לחטוף מן ה'הפקר' ממה שהשאר לנו הר"י 'שלל רב' בתורה, עבודה, וגמ"ח, ותקותי שנוכח להתחזק ולהתעורר מזה, לחיות לאור הגדול המאיר לנו בעת ששבק רה"י חיים לכל חי.

תורה: 'לפרוש ממנה איני יכול'

הגדר ישראל נוימאן שליט"א בהספדו אמר על הר"י (בהלויה) התבטא בלשון 'מורי ורבי' משום שהיה שומע ממנו חבורות בבית מדרש גבוה, בין קבלת שבת למעריב, והעיד שמעולם לא זוכר שהר"י 'סיים' את החבורה, אלא שאמר ואמר עד שהתחילו 'ברכי' לתפלת מעריב! ולאחר הסעודה היו בני החבורה חוזרים לישיבה, ודנו בדברי החבורה עד שעות המאוחרות בלילה.

ובאמת, גם בהיותו ראש ישיבה בסטעמפורד, בשנים שלמדתי אצלו, בזכרוננו מונח שכמעט בכל פעם היה אומר את השיעור לא 'סיים' את השיעור, אלא אמר ואמר עד שהוצרך לסיים עי עבר זמן הסדר. והיה מעמיד בחור להיות לו 'למזכיר' לומר לרה"י שהגיע זמן לסיים, ובדרך כלל היה אומר עוד כעשר דקות ויותר, עד שהזכירו לו שנית או שלישית שהגיע הזמן לסיים! הוא היה פשוט בעולם אחר כשהיה לומד תורה, הוא לא היה יכול לסיים, שהרי יש עוד דיוק שצריכים לומר...!

נכדו של הר"י שלמד בישיבה סיפר: אני וחברי היינו הולכים לביתו של הר"י בליל שב"ק לדבר בלימוד, ובדרך כלל הבחורים היו חוזרים לישיבה מאוחר בלילה לאחר חצות, ואני הייתי נשאר לבדי עם הר"י לדבר בלימוד עוד, ואני זוכר שפעם אירע שה'שקליא' וטריא' נמשך הרבה זמן שהיה כבר לאחר שעה ארבע בבוקר! אבל הר"י לא הבחין בזה, עד שביקש ממני להביא לו גמרא מארון הספרים והגביה ראשו להראות לי איפה הגמרא מונח, ואז ראה מהחלונות שכבר מהאור בוקע מבחוץ מעלות השחר, ואז אמר: 'אוי, כבר מאד מאוחר, אתה צריך לילך לישון וצריכין לסיים. אבל אנא תביא את הגמ' וכיון שפתח הגמ' שוב נכנס לעולם אחר של התורה, וכך דיבר ועיין עוד עשרים דקות, כי אצלו היה גמר הלימוד 'כפרוש מן החיים'!

כשהיה יושב ולומד היה כל כולו מונח בהלימוד, לא ידע משום דבר, לא שמע משהו אחר מלבד הסוגיא שלמד אז. פעם הייתי אצלו עם עוד חברים בליל שבת ודברנו בלימוד, ובאמצע אחד מהבחורים עשה קול ('קאוף'), הר"י שמע קול, וביקש 'מה? יש למישהו שאלה? וכשאמרו לו שזה היה רק קול בעלמא, הוא סבר שמתביישים לשאול, ואמר 'אני רוצה לשמוע השאלה, הוא פשוט לא שמע כלום מלבד התורה.

הגדר ירוחם צלברגר שליט"א סיפר: הרבה פעמים כשנתי 'שרמפ' להר"י ברכב שלי ליני יורק, הוא התחיל לדבר בלימוד לפני הכניסה להרכב, ודיבר בלימוד במשך כל שעת הנסיעה (יותר משעה) עד שהגענו להמקום שהוצרך לילך לשם!

שמעתי מקרוב משפחת רה"י: פעם צלצל אצלי רה"י לברר אודות בחור אחד שהכרתי, לצורך שידוך לבחורה אחת ממשפחתו, ובתוך הדברים שאל אותי הר"י אם הבחור המדובר הוא 'מתמיד?' שאלתי 'מה הכונה במתמיד?' והר"י השיב: 'כונתי למתמיד, היינו שהתורה הוא אצלו בגדר 'לפרוש ממנה איני יכול! והגם שלאחר נישואיו יצטרך לדאוג לאשתו ובני ביתו כדרך בני אדם, אבל בזמנים הפנוים ירגיש שהתורה אצלו היא בגדר 'לפרוש ממנה איני יכול'!

הר"י חי את חיי בהרגשה זו כלפי התורה 'לפרוש ממנה איני יכול', הוא למד, לימד, ודיבר בלימוד, כל הזמן, בבית, בישיבה, בלכתו בדרך, פשוט לא היה יכול לפרוש ממקור החיים של התורה! זו היתה השגה שלו כשחיפש 'בחור מתמיד' שגם אצלו יהיה התורה בגדר 'לפרוש ממנה איני יכול! והדברים נפלאים!

מלחמתה של תורה

הר"י אמר לני כשאתה מחפש חברותא או מאן דהו לדבר עמו בלימוד תחפש מי שילחום עמך 'מלחמתה של תורה', כי אז יתבררו הדברים ויצא דבר, אבל אם יסכים עם כל מה שתאמר, אז לא תשיג כ"כ, ולא יוכל להעמיד אותך על דרך האמת. ומעלת חברותא הוא במצב של 'מתחילה נעשים אויבים, ולבסוף נעשים אוהבים', אבל בליז חסר בעליה בתורה ובמעלת קניני התורה בחבורה.

הר"י בעצמו היה לוחם מלחמתה של תורה גם כשהיה מדבר בלימוד עם התלמידים, והגם שהיה מדבר לנו בספר פנים יפות, ולא היה מדבר בלשונות חריפים כלל, אבל עמד בדעתו במהלך שלו בהסוגיא, והיה אומר המהלך שלו הרבה פעמים עד שאמרו שהבינו. והיה מדבר בזה הרבה, שעיקר העליה בתורה הוא ע"י פלפול חברים בריתחא דאורייתא, וסיפר שבלמדו אצל ר' אהרן, הגם שלמדו התלמידים בחברותא, אבל כולם פלפלו עם אחרים, עד שיתכן שלא ישבו פנים אל פנים במשך כל הסדר. ודבר זה מועיל הרבה לתועלת הלימוד, לילך לאחרים ולעסוק במשא ומתן של הסוגיא, לשמוע קושיא או הערה, תירוץ או מהלך, ולדון בזה, לשמוע באמת ורק אח"כ להקשות אם יש קושיא, ולפרוק לפי המצב, ועי"ז יתעלה באופן גדול. ואם הולך אצל חבירו הרי יש בזה סגולה מיוחדת וכדאיתא במס' מנחות שכיון שהלך אצל תלמידו, בהכי מסתייע מילתא טפי, ופירש"י משום ד"געת ומצאת תאמינ'.

(הר"י סיפר: הר"י הג"ר אהרן זצ"ל כשנתן שיעור היה אש להבה! וזכרוננו שפעם כנתן שיעור היה שם בעל הבית אחד שהתבטא: 'איני יודע מה הר"י מדבר, אבל איש זה הוא אש ממש!' והיה נכון בזה כי הר"י היה באמת אש להבה!)

מען לעבט פון א תירוצ'!

הר"י היה רגיל לומר: העולם אומרים: 'מען שטארבט נישט פון א קשיא', אמנם אני אומר: 'אויב מען שטארבט נישט פון א קשיא, דעמטלטס לעבט מין נישט פון א תירוצ'. העולם אומרים שלא מתים מקושיא, אבל אבל אני אומר 'שאם לא מתים מקושיא, אז לא חיים מתירוצ'! (ובענין זה דיבר בהספדו את הג"ר אליעזר שך זצ"ל, והתבטא כהנ"ל, ואמר שר' שך זצ"ל היה 'מת' וחי' על קושיא ותירוצ' בהסוגיא. ואמר שר' שך היה עושה ג' דברים, לומד, לומד, ולומד (עוד). ובאמת כל חייו היה עמל ויגע על ביאור וישוב הקושיות בהסוגיא, וגם בסוף ימיו שהיה קשה לו ללמוד בעצמו, היה מבקש מהתלמידים שידברו עמו בלימוד, וראו הכל שזה היה החיים שלו ממש! והיה מתבטא: 'אני מחפש מלחמה', כלומר מלחמתה של תורה, וזה היה החיות שלו, ללחום מלחמתה של תורה!

לפני כמה שנים כשהלכתי לבקרו, והיה כבר חלש הרבה, והזכרון היה לקוי, הוא אמר לי בכאב איך שקשה לו ל'היות מונח בלימוד' (סיפר אחד מתלמידיו, שבקתופה זו היתה פעם הראשונה שראה ביטוי של 'עגמת נפש' מהר"י, על שקשה לו להתרכז בלימודו כבשנים שעברו, רק זה כאב לו). וביקש ממני לומר איזה שטיקל תורה, היה לו כזה צמאון לדבר ולפלפל בלימוד, שזה היה כל החיים שלו, חיים של שבעים ויותר שנים של עמילות ויגדות בתורה, חיים של 'מלחמתה של תורה', חיים של לימוד לשמה 'להוסיף לקח ופלפול', והכל ראו אצלו איך ש'דברי תורה נבלעו בדמו', ואם התחיל לדבר בלימוד באיזה סוגיא, ובמיוחד אם זה היה בסוגיות החמורות שעסק בהם הרבה, מינו, חזקות וכדומה, הוא קיבל חיים חדשים, התורה התחיל לצאת מדמו, מתוך תוך הנפש שלו, את זה הוא זכר גם בזמן ההיא, כי זה היה החיים שלו!

(בביקור ההוא, הוא אמר לי שאני יודע שהזכון שלי לקוי עכשיו, ואמר לי כמו אב המדבר לבנו: 'אתה עדיין צעיר, תחטוף עכשיו כשעודך צעיר, כי לעת זקנה מי יודע מה יהיה! הר"י רצה לזכות אותי בעצה זו, ליקח מוסר השכל ממצבו הקשה, לעורר אותי לחטוף בשנות הרכות ללמוד עוד ועוד 'חטוף ואכול חטוף ושתה'! וכך שמעתי שהיה אומר לעוד תלמידים בתקופה ההיא).

תורה לשמה:

הר"י זצ"ל היה מספר: שהג"ר אהרן זצ"ל היה מדבר לאחר פטירת החזון איש זצ"ל, איך שמקנא את מרן החזון איש זצ"ל שישב ולמד בצניעות, בלי שום משרה, בלי שום רבנות, ובוזה היתה התורה שלו יותר 'תורה לשמה', אבל אני יש לי ישיבה ולא זכיתי לדרגא של 'תורה לשמה' כמו של החזון איש! והג"ר מאיר זצ"ל היה מוסיף בזה, שלנו התלמידים עלינו לומר, שאע"פ שהי' לר' אהרן ישיבה, וכל כולו 'ישיבה', אבל תורתו הי' כל כולו לשמה, בלי שום תערובות אחרת! אמנם כמה פעמים כשסיפר רה"י מעשה הנ"ל, היה משתדל להבין מה ראה ר' אהרן בהרבצת תורה שלו בישיבה שיש איזה חסרון של לשמה? ע"כ. (נ.ב. כנראה שרה"י שנהג ברוב ענוה, לא הרגיש 'שררה' כמחויק 'שטעלע' גדול שיהיה בזה אפילו חשש פגם בתורה 'לשמה').

ביקוש האמת בתורה

רה"י היה מדייק כל תיבה ממש, ובתוך השאקליא וכטריא בלימוד היה שואל, 'לפי הבנתך בסוגיא מהו כונת תיבה זו ברש"י? וכן בכל מה שלמד הוא לק קיבל דיחויים בעלמא, אלא מבקש לדעת עומק אמיתה של תורה, וכל חלק מהסוגיא היה צריך להיות מובן בשלימות.

סיפר תלמיד אחד: לפני הרבה שנים (בשנה הראשונה שהר"י נתן שיעור בישיבת בית בנימין) לאחר שיעור הר"י קרא אותי וביקש ממני, שאגיד להבחורים שהלילה לא יחזרו על השיעור! ביקשי מהר"י למה לא?, ואמר: שהשיעור היה בנוי על שטיקעל 'קצות החושן', וחיפשתי ולא מצאתי דברי 'קצות' זה, וחוששני אולי באמת לא כתב כן! ושאלתי מהר"י 'הרי השיעור היה כל כך טוב, ויהיה לנו תועלת גדול ללמוד 'חזרת השיעור'! הר"י אמר לי אז: 'אם יסוד של השיעור אינו אמת, אז אין תועלת בחזרת השיעור'! לאחר זמן מה הר"י אמר לי שאכן מצא דברי הקצות החושן, ויכולים הבחורים ללמוד 'חזרת השיעור'!

הרבה פעמים אם לא הבינו התלמידים היוזארט' מיד, היה מתחיל מתחילת הסוגיא, דברי הגמ', דברי רש"י תוס', דברי הראשונים, ביאורי האחרונים ז"ל, וכל הדיוקים בדבריהם, ואז הסביר למה הגיע לחידוש שלו. כי החידושים של הר"י היו בנויים על יסודות, גג על גג, ולשיטתו בכמה סוגיות בש"ס (ולמשל ביאורו בדין 'גיסו וידו באין כאחד' תלוי לשיטתו בביאור סוגיא דקנין עבד, יסוד של שטר שחרור, ודין יד וכדומה).

אבער אויך נישט געוואלדיג!

סיפר אחד מהתלמידים: שלמד אתו בישיבת 'אדלפיה' בהיותו בחור מבוגר, שפעם הקשה הג"ר מאיר איזה קושיא על הנלמד, והבחור ההוא התבטא 'נו, נישט גיפערליך', כלומר הקושיא אינה חזקה כל כך... אז אמר הגר"מ: 'נישט גיפערליך, אבער עס איז אויך נישט געוואלדיג! כלומר אין הכי נמי שאינו קושיא חזקה כל כך, אבל אכתי אינו טוב בהסוגיא בקושיא זו. והענין, שהר"י חיפש בכל חייו את 'האמת' הברור בתורה, עמל ויגע ימים ולילות, שנים על גבי שנים, לברר, לפרש, להגדיר, ולפלפל, הכל להגיע לאמיתה של תורה, ועד שלא מצא את מה שהרגיש שהוא האמת בהסוגיא, לא היה מספיק לו להשאיר הסוגיא כן! (הג"ר נתן שטיין שליט"א, בהלוח)

סיפר ר' יעקב הררי שליט"א: פעם ביקש ממני ת"ח אחד לקבל 'מכתב ברכה' מהר"י לחוברת שרצה להדפיס מחידושי תורה של אברכי כולל, וביקש ממני לכתוב נוסח המכתב והוא יתקנו ויחתום עליה, כתבי לשון ובתוך הדברים כתבתי שכתובה חידושי תורה 'נותנת בהירות בלימוד', הר"י אמר שלא אוהב לשון זה, כי משמע שמי שיכתוב חידושי תורה שלו בזה עצמו בודאי יקבל בהירות בלימוד, ויותר נכון לכתוב שכתובה חידושי תורה 'מסייע' לבהירות הלימוד!

סיפר הג"ר קלמן עפשטיין שליט"א: לפני הרבה שנים הקשיתי קושיא להר"י לפני שבת, ובמוצאי שבת הר"י צילצל אצלי ואמר, שעמל ויגע כל השבת על הקושיא, ונראה שהגיע לישוב, אבל לא הסתפק בזה, אלא במוצאי שבת ישב שוב לעמול על הישוב, כי היה חושש אולי

הגיע לזה בנגיעות כיון שכבר אמר הזווארט' וממילא רצה ליישב הקושיא על הזווארט, ולכן ישב ויגע על הענין עוד הפעם, ונראה שהגיע לאמיתה של תורה!
(הג"ר אברהם קאמער שליט"א)

כבוד לגדולי האחרונים בלימוד

במהלך השיעור הר"י היה הרבה פעמים לומד שלא כדרך כמה מגדולי האחרונים ז"ל, והיה מאד מקפיד להודיע שח"ו אינו בר פלוגתא על שום אחד מהאחרונים, אפי' היותר אחרונים מדור העבר. והיה נוהג להקדים בשיעור הראשון של השנה, כשבאו בחורים חדשים להשיעור, לומר להם שאם במשך הזמן יאמר חידושים שלא כדברי אחד מהאחרונים ז"ל אין כונתו לחלוק על דבריהם ח"ו, אלא שכך היא דרכה של תורה, ללמוד להקשות ולתרוץ. (וכשהייתי עוסק בהדפסת ספרו הראשון 'קובץ חידושים', הר"י ביקש ממני לכתוב בהקדמה את הדברים הנ"ל).

ושמעתי שהר"י היה אומר הוספת הסבר בזה, שבלימוד התורה האדם צריך לעמול ולהתגייס בכל כוחותיו, עד שנעשית 'תורה דיליה', שההבנה יהיה כה ברורה וחזקה אצלו, שירגיש שזהו אמיתה של תורה, ואם למד כראוי וקבל מרביתו שמהלך כזה הוא נכון, אז עליו ללמוד בדרך זו, כי כך עלה לו בהסוגיא לאחר כל העמל והיגיעה הראויה, אבל זה לא עושה 'פלוגתא' על דברי האחרונים ז"ל שלמדו במהלך אחרת.

שמעתי שפעם ראו את הר"י שמעיין בספר תולדות של הג"ר אלחנן וואסרמן זצ"ל, והתבטא בזה, שמכיון שהרבה פעמים מזכיר דברי ר' אלחנן אבל לבסוף לומד בדרך אחרת, לכן רוצה שיהיה לו ההערכה הראוי להג"ר אלחנן זצ"ל.

סיפר אחד ממקורביו: פעם בעת זקנותו דיברתי בלימוד עם הר"י, ובאמצע המשא ומתן אמרתי נוסח בפליטת הפה: 'דברי ר' עקיבא איגר היא שטיקל תורה!' הר"י עשה פנים מאד רציני ואמר: 'איך תאמר דבר כזה? הרי אנו חיים מפיו של רעק"א, כל דברי האחרונים בנויים על דברי רעק"א!'. (י.ש.)

פעם כשהלכתי לבקרו וסיפרתי לו שברצוני להדפיס שוב ספרו 'קובץ חידושים' שאול מן השוק בתוך שנה להדפסתו, וביקשתי אם יש לו הערות או תיקונים להדפיס במהדורה החדשה, הר"י נתן לי את ספר הפרטי שלו, והסתכלי בו דף אחר דף, ואני רואה שרוב התיקונים שכתב לעצמו בהגליון היתה, שבמקום שכתב איזה קושיא על אחד הראשונים או על דברי האחרונים, או כשכתב תירוץ או יסוד גדול, הוסיף שם תיבת 'לכאורה', או תיבת 'אולי' וכדומה. שברוב ענותותו כשהיה מעיין בהכתבים שהוא בעצמו כתב לפני הרבה שנים, הגם שעדיין החזיק בדבריו גם אז, והיה אומר כמו שכתוב שם בשיעוריו, אבל הרגיש צורך להוסיף לשונות של הכנעה וענוה.

לא החזיק טיבותא לנפשיה

סיפר הר"י הג"ר ירוחם צאלברגר שליט"א: חתנו של הר"י זצ"ל הג"ר אהרן משה דוויקבס זצ"ל היה לו חדר קטן בישיבה שהיה נשאר שם במשך השבוע, וגם שאר הרמ"ם היו משתמשים באותו חדר, והנה יום לאחר פטירת ר' אהרן משה זצ"ל, הר"י ר' מאיר זצ"ל בא אצל כל אחד מהרמ"ם וביקש 'רשות' אם יכול מעתה להשתמש באותו החדר לצורך עצמו מפעם לפעם, שעוד בחי' ר' אהרן משה הרגיש שיש לו בו זכות, אבל לאחר פטירת ר' אהרן משה, הרגיש שעכשיו החדר הוא ברשות רמ"ם האחרים, וביקש מהם 'רשות' להשתמש בהחדר כמו הרמ"ם. – כמה 'אמת' מונח בזה, כמה מדת הענוה מונח בזה, הרי הוא היה ראש הישיבה, כל הישיבה היה שלו, אבל הוא לא החזיק טיבותא לנפשיה!

ובאמת יש הרבה סיפורים על זה הדרך, והצד השווה שבכולם, שרה"י לא ראה את עצמו כ'ראש הישיבה' (כי אם במקום שהוצרך להנהיג הישיבה ולהרביץ תורה), וכמו שרואים ב'קובץ עם התורה' כשרה"י כתב דברי תורה קרא לעצמו 'ד"מ בישיבת בית בנימין'.

הכל מתוך עמל!

אמנם יש לדעת שכל המדיגות בתורה שהשיג היה בא מרוב עמל ויגיעה ביום ובלילה, ולא סמך על הכשרו שלו, אלא יגיע ועמל בתורה בהתמדה נפלאה, והר"י העיד על עצמו שכשפגש את הר"י הג"ר אהרן זצ"ל לבחינה להתקבל לישיבה, אמר יסוד מרבו הג"ר מנדל קרביץ זצ"ל (ר"י רבי יעקב יוסף), הג"ר אהרן שמע, ואמר שבשיעור אמר מהלך אחרת, והתחיל לומר את השיעור שלו בהסוגיא, הג"ר מאיר אמר 'לאחר שתי מינוט לא הייתה לי תפיסה בהמשך דבריו!' ע"כ. אמנם בהמשך הזמן עמל ויגע ביום ובלילה באופן נעלה ביותר, עד שהגיע להיות אחד מהתלמידים הכי גדולים של ר' אהרן, שבני הישיבה תלמידי חכמים מופלגים היו צמאים לשמוע דבריו להסביר דברי הג"ר אהרן זצ"ל!

ספר 'קובץ חידושים'

אני הקטן בהיותו לומד אצל הר"י, בשנה הרשונה שהגעתי לשיעור של הר"י, זכיתי להדפיס ספרו הראשון של הר"י: 'קובץ חידושים' על סוגיות הש"ס (בסיוע כמה תלמידים אחרים), והמון סיפורים יש לספר אודות מאורע זה עצמו. מתחילה הר"י לא הסכים שידפיסו ספר שלו, כמדומני שלא הרגיש בעצמו ראווי שיהיה ספר שלם מתורתו! לאחר דיון ודברים הר"י הסכים להדפיס את הספר 'אם זה יהיה לתועלת הרבים והרבצת תורה'. מפעם לפעם היה שואל אותי 'האם התלמידים רואים בזה תועלת?' וכשאמרתי לו שהרבה תלמידים לומדים מהספר כסדר, היה מאד שמח בשמועה זו.

מתחילה רצה שיהיה הספר בכריכה רכה, כי הרגיש שספר בכריכה קשה הוא מדי 'חשוב' בשבילו, ורק לאחר שאמרנו לו שלתועלת התלמידים כדאי לעשותו בכריכה קשה שישאר למשך הזמן, אז הסכים 'לתועלת הרבים'. כשדברנו איתו אודות קריאת שם להספר הוא צידד אולי לא ליתן שום שם להספר (שלא יהיה כזה 'חלות' להספר), וכמדומני שסיפר לי שיש לו ספר מרה"י אחד שאין שם להספר אלא כריכה בעלמא! (א' מהתלמידים הציע לקרותו 'חידושי ר' מאיר', אבל הרה"י בשום אופן לא הסכים לזה), ולאחר הפצרות הציע לקרותו 'בין כותלי הישיבה', שרצה להביע בזה שהחידושים הם לא בזכות עצמו, אלא ממה שנתחדש בפלפול חברים והתלמידים 'בין כותלי הישיבה'!

על סוגיות הש"ס?

כשהלכתי לבקרו בבין הזמנים קיץ תשס"ח, להראות לו הספר בפעם הראשונה, הספר היה מונח לפניו על השלחן והוא התבטא עליו והשמחה היתה ניכרת על פניו (ועדיין היא חקוק בלבי, ונראה גם על הצילומים), ולאחר שנתן לי 'מי שברך' מלא הכרת הטוב על הדפסת הספר (וגם ביקש להראות הספר להרבנית שתחי' שתיה לה נחת מהספר), הר"י התחיל להתבונן על הכריכה של הספר, וראה כתוב 'קובץ חידושים' – על סוגיות הש"ס, ואז אמר לי בערך כענין זה: 'לשון 'על סוגיות הש"ס' משמע כאילו שאני בקי בש"ס ואמרתי חידושים על כל הש"ס, וראיתי שלא היה מרוצה מלשון זה, והיה מעדיף לכתוב 'חידושי סוגיות' וכדומה.

כמה פעמים כשישבתי עם הר"י בסוף ימיו, ודברנו אודות ספר 'קובץ חידושים', ברצוני לעודדו, אמרתי להר"י כמה 'הרבצת תורה' יש לו על ידי הספר, מלבד כל השיעורים שנתן והתלמידים שהעמיד, ואמרתי שהוא ב'זכות הראש הישיבה', הר"י הסתכל עלי בכזה חמימות ומאור פנים ואמר בלשון חיבה (בערך בזה"ל): אם אתה מדבר אודות הזכות מהספר, אני מסכים שיש לי זכות רק אם אתה תיקח חצי מהזכות בשותפות! (הר"י לא יכול לשתוק כשאמרתי דברי שבח אודות הספר שלו, הוא רצה שארגיש שהזכות גם שלי בשותפות!)

ועכשיו תשמע דבר פלא מאד: כמעט בכל פעם שהלכתי לבקרו פנים אל פנים, הוא עמד לכבדי לאות הכרת הטוב על הדפסת ספרו! מי שמע אודות ראש ישיבה זקן בן שמונים ויותר, שקם לתלמיד הצעיר ממנו בששים שנה? אבל הר"י עשה הכל, ממש הכל, עבור מדת 'הכרת הטוב'! ודבר זה ניכר מהלשון שכתב לי בתחילת ספר 'קובץ חידושים' הפרטי שלי, ובתור"ד כתב:

"באמת אין לי המילים להביע כראוי ההכרת הטוב שיש לי בעד מה שטרחת להוציא לאור החידושי תורה שבספר זה שהיו לי בכתבים, ובי"ה שמחתי לשמוע מכמה תלמידים שהי' זה להם לתועלת גדול בפרט כשהיו עוסקים בסוגיות אלו, והיה לי נחת גדול מזה, והנך שותף בזכות הרבצת תורה דברים... – בידדות רב ובהערצה גדול, מאיר הערשקאוויץ".

עבודת בין אדם לחבירו

והנה כמו שבתורה השיג כל כך מרוב עמלו, כן במידות, בהכרת הטוב, בענוה, הוא עמל תמיד להתעלות במידות, לשפר המידות יותר ויותר, וחבר שלי סיפר: שבהיותו בחור צעיר בישיבה, היה תמיד לו את ההרגש שחולשת גופו של הר"י היה פועל יוצא ממה שהיה עמל תמיד על עצמו, עמל בתורה, עמל על המידות, עמל על ענוה, עמל על 'נושא בעול עם חבירו', במשך כל שעות היום והלילה היה עמל! הכל היה עבודה אצלו, ומה שלא הראה בחוץ מרוב ענותנותו, וצניעותו, אבל עמל על עצמו בפנים בעומק לבו כענין 'חובות הלבבות'.

אדם גדול אחד התבטא אודות הגר"מ: 'בגופו של ר' מאיר אין שום עצם רע, כלומר הוא כל כולו מידות טובות, הטבה, חסד, ענוה, נקיות וכו'. לא היה אצלו מושג של כבוד, קנאה, קפידות וכדומה. אבל הוא עמל תמיד על זה, עד שנעשה 'גאון במידות', מלבד היותו 'גאון בתורה'!

אהבת חסד

גדלותו של הר"י היתה ניכרת בתורה כהנ"ל, אבל מלבד זה הרי היה גם גאון במידות, גאון בבין אדם לחבירו, ונפרט מעט מהרבה בזה: בכל פעם שהר"י היה לו היזכות לעשות חסד עם אחר היה שמח מאד בזכות זה, והיה נותן הרבה לב ומוח להיטיב לאחרים ובפרט להתלמידים. חבר שלי סיפר: לפני שהלכתי ללמוד בארץ ישראל אצל ישיבתו של הגר"ר דוד סולוויצקי זצ"ל, הר"י אמר לי 'שטיקעל תורה' מהגר"ר בנימין פאלער זצ"ל, והבנתי שחשב שהיות שהרב פאלער היה מקורב להגר"ר מבריסק זצ"ל, יהיה הדברים מתקבלים על צד היותר טוב אצל הגר"ר וועלעל סולוויצקי שליט"א בהבחינה להתקבל לישיבה, והר"י לקח הרבה זמן לבאר לי הדברים הדק היטב.

סיפר א' מנכדי הר"י: כשיצא לאור הספר שלו 'קובץ חידושים' קניתי אותו והלכתי אצל הר"י וביקשתי ממנו שיכתוב משהו בתחילת הספר שקניתי, הר"י שאל אותי כמה שילמתי עבור הספר, הוא קם והלך ליטול כסף ונתן לי אותו סכום כסף, כי רצה לכתוב 'מתנה זו נתונה'... ואילמלא שישלם עבורו לא היה יכול לכתבו!

סיפר א' מהתלמידים: כשעזבתי את הישיבה ונכנסתי להפרד ממנו, בקשתי ממנו אם יוכל לכתוב לי הקדשה ב'קובץ חידושים' שקניתי אז, והסכים מיד, אך התנצל לפני אם לא איכפת לי שיכתוב נוסח שכתב לאדם אחר כיון שאין לו כח לעשות נוסח חדש. (י.ז.ב.)

סיפר א' מהמקורבים: פעם הסעתי את רה"י ליברוקלין והלכנו להתפלל באיזה בית מדרש, וראיתי שבשמך שהיה הר"י בביהמ"ד הוא תרם לכל 'משולח' שטרות כסף של 'עשרים דולר' לכל שפשט את ידו! לחשתי להר"י ושאלתי 'הר"י נעשה גביר'! תשמע למה שהשיב: 'אני גר בסטעמפורד ולא מגיע לביתי שום 'משולחים', ואין לי הזדמנות לחלק צדקה לעניים, ולכן אני מניח מעות מיוחד בשביל עניים, וכשאני הולך לקהילות הגדולות, אני מחלק צדקה לעניים! הנ"ל סיפר שהר"י חילק שם כמה מאות דולר! – כמה 'אהבת חסד' מונח בזה, כמה 'עבודת הלב' מונח בהנהגה זו!

סיפר תלמיד אחד: בזמן שהייתי בשיעור של הר"י, רציתי לעזוב ולילך לישיבה אחרת, והיה לי חשבון טעם חזק לעשות כן, הגם שרציתי להשמך ללמוד אצל רה"י, אבל לבי אמר לי שלפי החשבון עלי לעזוב ולילך לישיבה אחרת. הלכתי לרה"י ואמרתי לו הספק והחשבון שלי לעזוב ולילך לישיבה השניה. הר"י התבונן בהענין, ואמר: גם אני חושב שהחשבון שלך נכונה היא, ושכדי לך לעזוב ולילך לישיבה האחרת, אבל כדאי לך לשאול עצה ממישהו אחר, למה? היות שאני נוגע בהענין, כי רצוני שתשאיר אצלינו בישיבה, ולכן אני עובד על עצמי שהנגיעות לא תפעל עלי בהשיקול, ולכן יתכן שהעבודה זו לעקור הנגיעות הוא האומר לי שכדאי לך לעזוב הישיבה!...

סיפר אברהם א': בהיותי ילד זכיתי ביחד עם נכדו לילך לבית רה"י לחג השבועות, ואני זוכר איך שבבוקר הר"י היה כבר בחוץ ביוזיל טשיער' בדרכו לתפלת שחרית בישיבה, ביקש אותנו להרשות לו לשוב הביתה להגיד 'א' גוט יום טוב' להרבנית שתשחי' לפני שהולך לישיבה! (נ.ב.) ידוע שיש סיפור כעיי' אודות הגר"ר אהרן זצ"ל)

חיים של הכרת הטוב

כל מי שהיה לו איזה שייכות להר"י ידע שהכרת הטוב היתה אצלו מדה חשובה עד להפליא, כמה הוא עשה, דיבר, והביע, להכיר טובה לכל מי שעשה לו טובה, אפילו לתלמידים צעירים ממנו בשבעים שנה, הוא הביע הכרת הטוב נפלא מאד!

פעם באתי למשרד שלו בישיבה וראיתי שמשוה מטריד אותו, שאלתי אם הכל בסדר, ואמר לי שמסתפק מה לעשות, באמרו 'הלילה יש חתונה מנכדה של אשה אחת אשר אני מתאכסן בביתה מפעם לפעם, ואני מרגיש חובה לילך להחתונה מצד הכרת הטוב, אבל באמת מאד קשה לי ללכת היום, ואיני יודע מה לעשות'!

סיפר הגר"ר ירחמיאל אונגארשער שליט"א: כשעשיתי חתונה ב'מאנטריאל' הר"י הגיע להחתונה על ידי 'באס', וזה היה לאחר שהפצרתי אצלו שלא להטריח לנסוע כל כך רחוק, ובמקומו ילך ל'שבוע ברכות' יותר קרוב לעיר, אבל מצד 'הכרת הטוב' עבור מה שאני מסייע להישיבה, הוא לא וויתר ונסע עד 'מאנטריאל' להחתונה!

סיפר אחי ר' שלום יהודה יוסף שליט"א: בהיותי 'חתן' לפני החתונה, נתברר שרה"י הגר"ר שמחה שוסטל זצ"ל יהיה ב'לאס אנגליס' בתקופת החתונה שלי, ולא יוכל ל'סדר קידושין' בהחתונה שלי, ובשעתו רה"י הגר"מ מעולם לא סידר קידושין. א' מהרמ"ם שלי (מישיבה אחרת) שמע מזה, וצילצל אצל הגר"מ וביקש ממנו ל'סדר קידושין' בשבילי, מצד 'הכרת הטוב' (שבאתי לישיבה עם כמה חברים מישיבת בית התלמוד לחזק הישיבה בשעתו), ואז הסכים הר"י ל'סדר קידושין' (בתנאי שר"ם ההוא יעמוד על המשמר בכל פרטי ההלכות בשעת סידור הקידושין), ואכן כך הוה, וזה היה הפעם הראשון שרה"י סידר קידושין, הכל למען 'הכרת הטוב'!

עבודת הלב בהכרת הטוב

ובאמת יש המון סיפורים אודות מדת הכרת הטוב של הר"י, אבל כדאי לבאר שגם מדה זו של הר"י לא הגיע לו בפעם

אחת ובנקל, אלא הוא עבד על עצמו בתמידיות, להשתלם במדת הכרת הטוב, וכן בכל מידות טובות היה עמל להתחזק בהם בתמידיות, ובפרט ב'חובות הלבבות' של המידות. וכמו שנבאר:

שמעתי סיפור: הגר"מ היה נותן השיעורים ב'חדר השיעורים' שהיה גם ה'אוצר הספרים', ולהרבה שנים היה אותו חדר קצת מוזנח בלי רהיטים הראוי להם. פעם התנדב אחד ממקורבי הישיבה, שמוכן לנדב שיפוץ חדר ההוא מראש ועד סוף, הוא חידש את הרצפה, קנה ארונות חדשות להספרים, קנה שלחנות וכסאות חדשות, ופנים חדשות באתה להחדר. ופעם גילה הגר"מ לאחד, שבכל פעם שהולך ליתן שיעור בחדר ההוא, הוא עומד לרגע ומתבונן במחשבתו לזכות איך היה החדר ההוא נראה קודם שתיקנוהו, ואיך היא נראה עכשיו לאחר ששיפצוהו, והוא מביע רגשי הכרת הטוב לנדבן ההוא! ואם אוכל להוסיף, שמובטחני שהגר"מ הביע הכרת הטוב להנדבן ההוא בפה מלא, מסתמא הרבה פעמים פנים אל פנים. אבל מלבד זה, הוא עבד על 'חובות הלבבות' להרגיש הכרת הטוב בלבו בינו לבין עצמו, לזכור כמה פעמים בשבוע הכרת הטוב לאיש ההוא! – הרי לנו כמה עבודת הלב יגע ועמל להתעלות יותר ויותר בהכרת הטוב!

הכרת הטוב להשי"ת

בראש השנה (שנת תשע"א) דיבר אודות הכרת הטוב להקב"ה, ואמר בשם הג"ר אביגדור מילר זצ"ל, שבר"ה עלינו ליקח זמן להביע הכרת הטוב להקב"ה על השנה שעברה, מלבד מה שמתפללין על השנה הבא. ובאמת כל חייו חיי עם הרגש תמידי של הכרת הטוב להקב"ה, והיה אומר: 'כל הנשמה תהלל קה' ואמרו חז"ל על כל נשימה ונשימה תהלל קה', עלינו להודות לה' על כל נשימה בחיים! וכנהנוסח 'נשימה של חיים' כמה הטבה יש בזה מהבורא עולם!

והיה מדבר בזה כשהיה מדבר דברי חיזוק לשבורי לב, וכמו שאמר לנחם אחד מתלמידיו שנפטרה אמו ממחלה קשה, וכך אמר: 'איזו עשיר השמח בחלקו, שמרגיש בההטבה בכל מה שיש לו, והרי הבורא עולם אינו בעל חוב להאדם, על כל נשימה בחיים עלינו להכיר טובה להקב"ה, כל זמן שאדם חי ונושם עליו להודות לה', ואם נתחזק בהרגשה זו יהיה האדם בשמחה. וכן לא שייך לבא לקנאה במה שרואה אצל אחרים, כי יודע שכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, והכל לטובה'!

סיפר א' מהתלמידים: בתקופת חליו של בתו ע"ה של רה"י, בני הישיבה היו מתפללים הרבה לזכות רפואה שלימה שלה, ביום אחד הר"י ביקש שיאמרו בישיבה תהילים פרק ק"נ, למה? משום שבאותו יום היתה לבתו ניתוח על ה'לאנגס' ומחמת זה הוקל לה הנשימה, ורוצה להביע הכרת הטוב להשי"ת על שיפור זה, ולכן חושב שיש לומר פרק ק"נ שכתוב בו 'כל הנשמה תהלל קה' להודות לה' על השיפור של הנשימה של בתו החולנית! (ר' י. ר.)

הביקוש להתעלות תמיד

הר"י ביקש וחיפש תמיד להתעלות, וכמו שסיפר א' מתלמידיו: בהיותו בלייקוד הייתי אוכל אצל הר"י בליל שבת הרבה פעמים, אבל הר"י היה הולך ביחד עם המשגיח הג"ר נתן זצ"ל בדרך לביתו, וכשהלכתי עמו ביקש ממני אם אוכל לילך לפניהם בהקדם משום 'שזה הזמן שלי לקבל 'מוסר' מהמשגיח'!

סיפר א' מהנכדים: לפני כמה שנים הסעתי רה"י להישיבה ב'מונסי', ושאלתי הר"י אם רוצה שאדליק 'טייפ' עם מוזיק, או 'טייפ' משיחה של הג"ר אביגדור מילר זצ"ל? הר"י השיב: מהג"ר אביגדור מילר אוכל להתעורר ולהתעלות, ולכן אני רוצה לשמוע השיחה אם אתה מסכים לזה! הר"י גם היה תובע מעצמו הרבה, וכמו שסיפר חבר לי: פעם כשבא הר"י לישיבה יותר מאוחר מביום רגיל, הוא ישב במקומו בביהמ"ד והתנצל לי על שאיחר מחמת שצילצלו אצלו בענינים הנוגעים טל הציבור, אבל באמת רצה לבא יותר מוקדם לישיבה, ראיתי שזה כואב להר"י ואמרתי 'הרי זה אי אפשר לעשות על ידי אחרים שמבטלין ת"ת!?' הר"י שמע ואמר שזה נכון, אבל אז שתק, הניח ראשו על ידיו, ומילמל לעצמו בלחש: 'אולי זה א"א לעשות ע"י אחרים רק בגלל שלא באתי די לישיבה בזמן, אולי אם הייתי מתחזק יותר לבא לישיבה בזמן היו הדברים 'אפשר לעשות ע"י אחרים'... כך תבע מעצמו בינו לבין עצמו! (ר' י. ש.ה.)

'צדיק באמונתו יחיה'

הר"י חי עם אמונה ובטחון מוחשי, היה רגיל לומר 'צדיק באמונתו יחיה' – 'א איד לעבעט מיט האפענונג', 'יהודי חי עם תקוה', וכך עבר הרבה קשיים וצרות רח"ל, והתחזק באמונה ובטחון בהשי"ת וקיבל יסורים באהבה באופן נפלא ביותר!

הרגשת אחריות

בעיר 'סטמפפורד' היה קהילה של יהודים, אבל רובם לא היו כאנ"ש, ובמשך הרבה שנים באו ילדים מהעיר ללמוד משניות עם הבחורים בליל שישי, ובדרך זה לקרב את לבם לתורה. ולאחר הרבה שנים הישיבה העמיד אברך מוכשר אחד שעבודתו היתה לקרב יהודי העיר בכל מיני אופנים, שילמו לו משכורות לקרב אחינו בני ישראל בעיר סטמפפורד (הגם שמצב הכספי בישיבה מעולם היה קשה). וכמדומני ששמעתי בשעת מעשה, שזה היה בעיקר מחמת הר"י הגר"מ זצ"ל שהרגיש אחריות לקרב אנשי העיר שבו היה הישיבה במשך הרבה שנים, והיות שכבר היה נידון אז להעתיק הישיבה לעיר מונסי, הרגיש שהגיע הזמן להשקיע בקירוב אנשי העיר בכל מה שיכול. (וכמדומני ששמעתי זה מפי הרה"י.)

כבוד בית המדרש והספרים

הר"י היה מאד מקפיד על כבוד ונקיון בית המדרש וכל בנין הישיבה, וגם מבחין לבנין הישיבה, וידוע שכשהיה הר"י רואה ניירות או אשפה על הרצפה בישיבה, היה מגביהם מעל הרצפה להשליכם באשפה, משום כבוד התורה שיהיה הישיבה נקי, ולפעמים זה היה עולה לו בקושי גדול שהיה גורר האשפה באמצעות המקל שלו. וכמה תלמידים סיפרו איך שראו הר"י בעת זקנותו וחליו, שהוא טורח את עצמו להשפיל את גופו ולהגביה אשפה שהיתה מושלכת בסמוך לבנין הישיבה.

פעם כשראיתי שהר"י הגביה אשפה מהרצפה בבית המדרש והיה מחזיק בידו את האשפה עד שיקום וילך לפח האשפה, הלכתי ובקשתי ליקח האשפה מידו להשילכו, אבל הר"י לא הסכים בשום אופן ליתן לי, באמרו שהוא זה שהגביהו והוא 'מצוה שלי', ולא ראה סיבה שאחר יקחנו ממנו! הר"י היה מקפיד הרבה על כבוד הספרים, ולמד הנהגה מיוחדת בזה מהג"ר אהרן זצ"ל, שהקפיד שלא יהיו ערימות של ספרים זו על גב זו, אלא שיהיו עומדים בשורה אחד סמוך לחבירו, והרבה פעמים כשרה"י ראה ערימות של ספרים היה משתדל להעמידם על הכסא וכדומה, ותלמיד א' סיפר, שפעם

ראה רה"י הולך מסוף הבית המדרש לסופו, סומך על המקל שלו ובקושי גדול הלך רק כדי להעמיד הספרים שלא יהיו בערימה, הלך והעמידם משום 'כבוד הספרים'!

שיחות מוסר וסיפורי צדיקים

כמה פעמים היה נותן שיחת מוסר, או 'וועד' קצר וכדומה, כגון בימים נוראים וכדומה, והרבה פעמים היה מגיע ליתן שיחה עם אחד או יותר מספרים אלו: משנת רבי אהרן (מאמרים). 'מאמר מרדכי' מהג"ר מרדכי שוואב זצ"ל. 'במחיצתם' – סיפורים על גדולי ישראל מר' שלמה לורנץ ז"ל. הספר באנגלית אודות הג"ר אהרן זצ"ל, מהג"ר יצחק דורשביץ זצ"ל. והרבה פעמים היה אומר נקודה מוסרית אחת, ואז היה מספר סיפור אחת או שתיים אודות גדולי ישראל, אודות ר' אהרן זצ"ל או שאר גדול. וכל סיפור היה לימוד עמוק אצלו, היה 'לומד' את המעשה בכל פרטיה, ליקח מוסר השכל למעשה מהמעשה.

בדרכי נועם ובבדיחותא

חשבתי והתבוננתי שהרבה פעמים כשהיה צורך להעיר לתלמידים, היה משתדל לומר התוכחה על ידי 'מילתא דבדיחותא', בדרך צחות, למשל פעם אחת היו קבוצה של בחורים מדברים בלילה לפני בנין הישיבה (ולא היתה בדברי תורה), הר"י הלך אצל הקבוצה ושאל: 'קידוש לבנה?! כלומר האם התקבצו שם בחוץ לומר קידוש לבנה? הבחורים הבינו ה'רמוז' שמקומם היה להיות בבית המדרש וללמוד, אבל אמרו עם 'מילתא דבדיחותא' שיהיו הדברים מתקבלים עם סבר פנים יפות.

פעם בחור אחד היה עושה 'צילום' מתוך ספר הרמב"ם ז"ל, ובטעות שבר את הזכוכית של מכשיר הצילום, זה היה הפסד ממון להישיבה לתקנו, והר"י היה מאד מקפיד על 'ממון הקדש' של הישיבה הק', אבל כשדיבר עם הבחור ההוא, אמר בדרך צחות: 'מסתמא היה זה שווערע רמב"ם?!' 'מסתמא זה היה רמב"ם קשה?!' (כלומר כבד, ולכן נשבר הזכוכית). הר"י לא רצה שהבחור יתבייש לאחר שאירע לו כך, ואמר מילתא דבדיחותא. (וזה ביחד עם מה שהר"י היה מאד מקפיד על ממון הקדש של הישיבה, והיה מספר אודות הג"ר אהרן זצ"ל איך שפעם לאחר שכבר עזב בנין הישיבה, הלך בחזקה לסגור ברו המים שלא יטפטף ויהיה הפסד לישיבה בזה)

פעם ראיתי בחור אחד שהיה מדבר על ה'טלפון' הציבורי לבחורי הישיבה (שהיה סמוך למשרד רה"י) הבחור ההוא היה הולך מכאן לכאן כשהוא על ה'טלפון', ובימים ההם היו ה'טלפון' מחוברים עם חוט טלפון להכותל, כנראה שרה"י חשב שזה חסרון בדרך ארץ, ואמר להבחור 'אתה מדבר ב'לאנג דיסטנס פאון קאל?!'

סיפר א' מהתלמידים שלמד בישיבה לפני ל' שנה: פעם בליל שישי מאוחר בלילה ישבו כמה בחורים בבהמ"ד, ואחד מהם שר ב'קולי קולות' איזה ניגון, ובאמצע נכנס רה"י לקחת איזה ספר, והבחור לא הבחין בכך, עד אחרי כדקה שרה"י עמד בצד ועיין בספר, ומיד כשהבחין הבחור התבייש והפסיק לשיר מיד, ומיד כשהבחין בכך רה"י אמר בכזה חמימות: 'צריך להיות לעבדיק'! והמשיך הניגון שהבחור היה באמצע לשיר!... (ר' ב.)

פעם בחור אחד רץ בלא להסתכל לפניו, ורה"י באותו עת הגיע מהכיון השני, והבחור נתקע בו בכל כוחו וכמעט הפילו לארץ, ומיד רה"י התנצל להבחור באמרו 'סליחה סליחה, לא ראיתי אותך, האם אתה מוחל?' (י.ו.ב.)

סיפר אחד מהתלמידים: פעם ישבו כמה בחורים ודיברו בלימוד עם הר"י, ובאמצע הביאו 'מוזנות' לחדר האוכל לבני הישיבה, כמה בחורים הלכו ליקח לעצמם 'לקח' מוזנות ולאכול. כשחזרו הר"י אמר להם בדרך צחות: 'כי לקח טוב נתתי לכם' גם כשמביאים 'לקח' טוב, רמו 'ללקח' של מוזנות, אף אל פי כן 'תורת' אל תעזובו! אל תעזובו באמצע לימוד התורה! ללמדך שה'לקח' טוב' האמיתי היא התורה ולימודה! (א. ב.)

אם תלמוד בהתמדה תהיה תלמיד חכם

פעם הבאתי אחד מהילדים שלי לרה"י וביקש 'ברכה', הר"י ברכו בחמימות, ובתוך הדברים אמר 'אם תלמוד טוב תהיה תלמיד חכם', והיה רגיל לברך ש'תצליח וגם תרגיש ההצלחה! ובאמת היה אומר שלהצליח בתורה לא סגי ב'סגולות' אלא צריכים לעמול ולהתייגע בתורה כראוי.

סיפר א' מהתלמידים: סיפרתי להר"י אודות הג"ר שמואל בירנבוים זצ"ל שכשעזב ישיבת מיר שנח"י נטל עמו 'שטענדער' וספרים ללמוד על הספינה בדרכו לארה"ב, ופעם שאלו א' מהתלמידים אם יכול לקבל 'שטענדער' ההוא במתנה, והגר"ש אמר שכבר נתנו למישהו (בערך כזה), והג"ר מאיר אמר לזה: 'בזה שיהיה האדם ה'שטענדר' של ר' שמואל זה לא הבטחה שיגדל תלמיד חכם, אבל מי שיעמול ויטייגע אצל ה'שטענדר' הוא יגדל להיות תלמיד חכם! (י.ו.ב.)

'קשה עלינו פרידתכם'

שמעתי פעם בשם הג"ר שמואל עהרענפעלד הרב מ'מאטערסדארף' זצ"ל, שבסוף הזמן אמר לתלמידיו: 'במשך כל הזמן בס"ד תירצנו כל הקושיות שהיה לנו בהסוגיות, ועכשיו הקושיא הנשאר קשה הוא 'קשה עלי פרידתכם! ע"כ. – ולעניינו, הר"י במשך כל ימי חייו תירץ הרבה קושיות בסוגיות הש"ס, אבל עכשיו נשאר לנו קושיא גדולה ועמוקה והיא 'קשה עלי פרידתכם', קשה עלינו פטירת רבינו הגדול אשר האיר עינינו לכל כך הרבה שנים בתורה עבודה ומידות, ולקושיא זו אין ישוב אלא 'תיקו' צריכים לחכות שיבא משיח, ונזכה לתחתית המתים ולראות אורו של ר' מאיר עוד הפעם!

אמנם הר"י הוריש לנו מהלך בארחות חיים, מהלך בסוגיות הש"ס, מהלך במידות טובות, באמונה ובטחון, ואם נתעורר עכשיו להתבונן בחייו ובדרכיו, אולי נזכה בס"ד לחיות לאורו הגדול ולהתעלות מחיל אל חיל בסולם העולם בית קל! ואנו תקוה שהר"י יהיה לנו למליץ יושר לפני כסא הכבוד, להתפלל בעדינו ובעד כל בני ישראל שנוזכר להגאולה השלימה במהרה בימינו אמן!

תם לעת עתה ולא נשלם כלל. הרבה יש לדבר וללמוד מחיי רה"י. ולא כתבתי כאן רק כמה רשימות לפי אפשרות הפנאי. ויה"ר שנוזכר ללמוד לכה"פ מעט מחיי הגדולים והנפלאים ולהתעלות לאורו הגדול

כל מי שיש לו עובדות, הנהגות, דברי תורה, כתבים, אגרות וכדומה ממון ראש הישיבה זצ"ל מתבקש לשלוח אותם לבני המשפחה הרוצה לשמוע הספדים על הר"י זצ"ל יצלל 'חיינו' במספר: 732-301-4043 (1,8,2)

לקבל גליון זה, או גליונות 'אור התורה' על הפרשה, 'אור המועד' על המועדים וזמנים, או לנדב הוצאות הגליונות נא לצלל המו"ל: 973-901-0331

סג לימוד משעיר לה' ושעיר לעזאזל – הבחירה והאושר בחיים של תורה

הסיפור של שני השעירים:

הג'ר שמשון רפאל הירש זצ"ל מגלה לנו 'מוסר השכל' נפלא שעלינו ליקח מהתבוננות ב'שני השעירים' אחד להשם ואחד לעזאזל, והוא יסוד גדול לדרך הבחירה בחיים, שנוגע תמיד בכל יום בחיים! וכך הוא מתאר מעמד הבאת שני השעירים בבית המקדש (והוא דבריו ב'לקח טוב' עה"ת):

נתאר לעצמנו, שני השעירים מובאים ביום הכפורים לבית המקדש, שניהם שווים במראה, בקומה, בדמים, ולקחתן כאחת. והנה בא הכהן הגדול 'טורף בקלפי' ומעלה בידו שני גורלות, על הגורל האחד כתוב 'לה' ועל השני כתוב 'לעזאזל', גורל זה קובע את עתיד שני השעירים, ומכאן ואילך נפרדות דרכיהם, השעיר אשר עלה עליו הגורל לה' עולה לקרבן, שוחטים אותו בקדושה ובטהרה, הדם נאסף לתוך כלי ומובא אל תוך קדשי הקדשים...

השעיר השני אינו עולה לקרבן, הוא 'עמד חי', אילו היה שעיר זה בעל מחשבה יתכן שהיה שמח מאד על שנפל בחלקו להשאיר חי ולא להשחט ולהשרף! אילו היה שעיר זה עורך השוואה בין מצבו לבין מצב רעהו השחוט, עשוי היה לבוא לידי גאווה, היה מביט לעבר חברו ואומר 'ראו מה ביני לביני, הוא אמנם עלה על המזבח הקדוש, אך איבד את חייו, ואילו אני חי וקיים!' וכאשר היו מוליכים אותו לעבר ההרים שמחוץ לירושלים היה מוסיף יוהרה על יהירותו, ומתמלא שמחה על שזוכה לצאת מן התחום הצר של בית המקדש וצועד לו בעולם החפשי!

רגע השיא בהצלחתו היה נחשב בעיניו הרגע שבו היו מעלים אותו על הצוק, בגרון נטוי היה עומד שם במרומי הסלע, ושולח מבט נוסף של בוז וחמלה גם יחד לרעהו הזובח! מאילו יובן, שאילו ידע השעיר את הסיבה האמיתית מדוע הובא אל הצוק הזה, ואילו היה חש את אשר צפוי לו תוך זמן קצר ביותר, לא היה נתפס למחשבות אלו. תחושת ההצלחה המדומה מתנפצת בסופו של דבר על הסלע, דחיפה קלה לעבר המדרון התלול מרסקת את איבריו, והם מתפזרים לכל עבר, אז ידעו הכל מי הוא המאושר האמיתי!

הנמשל לחיי האדם:

תיאור זה יכול ללמד אותנו מוסר השכל להבחירה החופשית של בני אדם, ששתי דרכים שוות פתוחות בפני כל אחד מישראל, הדרך האחת היא דרך התורה והמצוות, אשר היא מובילה את ההולכים בה ומקרבת אותם אל ה'. הדרך השנייה היא דרכם של אלה החיים חיי חולין, והם מלאי תאוות ואהבת חיי העולם הזה, ורחוקים מלימוד התורה וקיום מצוות. הדרך הראשונה דורשת אמנם לעתים ויתור על רצונות מסוימים, הגבלות שונות מכח דיני התורה וכדומה, אך הכל כדאי לחיות חיים של תורה ורצון השי"ת!

אמנם האמת היא, שההולכים בדרך ה' זוכים לאושר אמיתי לא רק בעולם הבא אלא גם בעולם הזה! לעומתם אלה שבחרו בדרך של פריקת עול ותאוה, אמנם נדמה להם שיש להם 'חיים חפשיים', אך סופם רע ומר, וגם בחייהם ימיהם מלאים חרטה! לעתים יש מי שנדמה לו שחיהם יפים ונעימים יותר, אך בסופו של דבר מתברר בדרך כלל מי משני המחנות הזוכים זוכה לאושר אמיתי, בדיוק כשם ששמש ההצלחה של השעיר לעזאזל שוקעת מהר עם גלגולו מעל גבי הסלע!

הבאת שני השעירים האלה ביוה"כ, יכולה להזכיר לכל אחד מאתנו את המאבק הנצחי המתחולל בקרבנו של כל אחד ואחד, היצר הרע מנסה להנחות את האדם בדרכו של 'השעיר לעזאזל', היצר הטוב לעומת זאת משדל את האדם לעלות במסילה העולה בית ה'. והלקח שעלינו להפיק מן הדימוי הזה הוא הידיעה הברורה כי פריחת הרשעים הינה רגעית בלבד כמו עשב, ואחריתם מרה עד למאד 'להשמדם עדי עד!' אבל 'צדיק כתמר יפרח עוד ניבון בשיבה דשנים ורעננים יהיו!' (מיוסד על ספר 'במעגלי שנה' ח"א עמ' קטז)

הבחירה ב'חיים' בתמידות!

ובאמת זהו יסוד גדול בהגישה ל'בחירת בחיים' שהיא מצוה תמידית, שתמיד עומד האדם לפני בחירה בטוב או ברע, אם האדם יודע זה או לא, אבל אדם חי תמיד בוחר, והתורה מצווה את האדם שיבחר בחיים. אבל הגישה לזה הוא בהכרה שהבחירה בחיים של תורה ומצוות היא – ורק היא – הבחירה ב'חיים' אמיתיים! והדרך ההפוכה היא לא רק 'רע' אלא היא דרך ה'מות', וממילא לא יקנא לבו ברשעים, ולא יחשוב לרגע שיש להם 'חיים', שאפילו בחייהם קראויים 'מתים', ונקראו 'עבדים' שמשועבדים ליצר הרע ולתאוותם. אבל הצדיק הוא ה'ח' באמת, הוא 'בן חורין' שמתגבר על יצרו הרע ותאוותיו!

ויסוד גדול לימדנו הג'ר יחזקאל לעיונישטיין זצ"ל בביאור לשון הפסוק 'בחרת בחיים', ולמה לא נאמר 'בחרת בטוב' שזה מה שנוגע למעשה לבחור לעשות הטוב, וביאר בזה (אור יחזקאל, אלול, עמ' רפג):

"חזינן מהבא שרק הבחירה בחיים היא התרופה להנצל ממות ורע. וכל שלא יבחר בחיים, אלא יבחר רק בטוב אזי אף הטוב גופא יתפך למות ורע, ורק הבחירה בחיים תצילנו מן הערבוביא המערבת רע בטוב. ומהות הבחירה בחיים היא מה שכתב ה'מסילת ישרים' (פ"א) 'שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו, ולמה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל חייו, בירור ואימית חובת האדם שכל מהותו היא להתענג על ד' וליהנות מזיו שכירתו היא הבחירה בחיים" ע"ש.

מה לי רכבת נוחה כשהולכת בכיוון ההפוך?

מסופר על הג'ר אלחנן וסרמן זצ"ל, שבאחד הימים הגיע חבר נעורים לבקרו, אותו חבר שלמד עם ר' אלחנן בצעירותו עזב ברבות הימים את הלימוד, ופנה ללמוד משפטים עד שנעשה עורך דין מפורסם, והיה לו מעמד מכובד וכסף רב. כשהגיע האורח לביתו של ר' אלחנן, וראה את העניות והדלות השוררת בביתו, פנה אליו ואמר לו בתמיה ברחמנות: 'ר' אלחנן! הרי בצעירותנו אני הייתי אמנם ילד כשרוני אבל אתה עלית עלי עשרת מונים, אילו אתה היית בוחר לעצמך מקצוע כמו שאני בחרתי, היית יכול להצליח הרבה יותר ממני, ולא היית צריך לחיות בדחקות ועניות!'

שמע רבי אלחנן את הדברים אך לא הגיב מאומה. כעבור שעות מספר נסתים הביקור, החבר עזב את ביתו של ר' אלחנן, ור' אלחנן ליווה אל תחנת הרכבת. בתחנה נצבו שני רכבות, האחת חדישה ונוחה שפניה מועדות למזרח, והאחרת ישנה ומוזנחת ופניה לכיוון מערב. מגמת פניו של עורך הדין היתה מערבה, לפיכך פנה הוא לעלות על הרכבת הישנה והמוזנחת.

והנה פנה אליו ר' אלחנן ואמר 'ידידי היקר! מדוע תיסע ברכבת רעועה זו? מוטב לך לנסוע ברכבת השניה הנוחה והחדשה! הביט בו החבר בפליאה ואמר 'הן פני מועדות לכיוון מערב, וכיצד אסע ברכבת שמגמת פניה מזרחה?' אך רבי אלחנן אינו מוותר 'בכל זאת כדאי לך לנסוע ברכבת הנוחה יותר, הרי גביר אתה! לשמע הדברים לא יכול עוד החבר להבליג והוא הרים את קולו: 'מה לך ידידי ר' אלחנן, מדוע אתה סח דברים כאלה? וכי לשם מה לי רכבת נוחה, אם היא נוסעת בכיוון ההפוך מזה שאליו מועדות פני?'

'אוי ידידי! השיב ר' אלחנן, 'ישמעו אוזניך מה שפיך מדבר! אכן העיקר זוהי המטרה, וכשמבקשים להגיע למטרה מסוימת, לא מתחשבים בכך אם הדרך למטרה אינה נוחה ביותר! ואכן ידידי זוהי בדיוק התשובה לשאלה שהצגת לי לפני שעות מספר בביתי – מדוע לא בחרתי במקצוע? גם אתה תבין, שאם זה לא הדרך אליו אנו שואפים להגיע להיות עורך דין, אלא אנו רוצים לעשות את רצונו יתברך, מה יעזור לי שבינתיים יהיה לי רכבת בדמות בית יפה ועשירות, הרי רכבת זהה הולך בכיוון ההפוך מהתכלית שאני מבקש להגיע אליה!' (ספר 'זינה של תורה' מס' אבות, אות תתר)

ונחזור למעין הפתיחה, שאם נתבונן על ה'שעיר' לעוזאזל העומד על גבי הסלע בהר, וחושב לעצמו שהוא בשיא העולם, ו'מרחם' על חבירו ש'נתפס' להיות שחוט בבית המקדש. אז ניקח מחשבה זו לשני הדרכים העומדים לפני כל אדם, שידע נאמנה שרק דרך התורה בקדושה ובטהרה, היא דרך החיים והטוב, המלא אושר ושמחה וחירות. אבל דרך הרשע אינו אלא חיים של מות ורע, מלא בחרטות ושפלות ושיעבוד לתאות! וצריכים רק להתבונן בזה ואז נבחור בחיים, ולא נשמע לפיתוי היצר הרע שמשתדל לרמות האדם כאילו שדרך הרשעים צלחה ונעימה, ונזכור שאין חיים ואושר ושמחה אלא בחיים של תורה ומצוות!

ובדברים אלו הרחיב בהם הג"ר אליהו לאפיאן זצ"ל (לב אליהו, פרשת ויצא, מאמר להתענג על ה') שביאר בזה יסוד גדול בעבודת השי"ת בזה"ל:

"למדנו יסוד גדול בעבודת השי"ת, שכל יאמר אדם 'אמת שאם אעבוד את השם ואקיים את התורה יהיה לי לסבול הרבה ולא יהיה לי טוב, אבל כדאי להביא קרבן בעוה"ז שהרי שם בעוה"ב יהיה לי טוב'. החושב כן טועה הרבה ולא זו הדרך בעבודת השי"ת, כי האדם מחוייב וכן תובע הקב"ה מאת האדם שיתבונן וימצא שאם יקיים רצונו של מקום יהיה לו טובה וברכה בעוה"ז והקדן קיימת לו לעוה"ב, כי בקיום התורה אין רע בשום מקום ובכל זמן רק טוב תמיד בזה ובבא"ע"ש. (והארכנו בזה ב'אור התורה' לפרשת ויצא)

זאם לאו שם תהא קבורתכם'

ויתכן שענין זה גילה לנו הקב"ה במעמד מתן התורה בסיני, שאמרו חז"ל (שבת פט.) על הפסוק 'זה תציבו בתחתית ההר', א"ר אבדימו בר חמא בר חסא מלמד שכפה עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם ע"ש. וידוע בזה כמה תמיהות, א' למה כפה הקב"ה עליהם הר כגיגית, הרי כבר היו מוכנים לקבל התורה שאמרו נעשה ונשמע (וכן הקשו התוס' שם). ב' למה אמר להם הקב"ה 'שם' תהא קבורתכם, הרי היו על המקום למטה מההר, ולכא' היה ראוי יותר לומר 'כאן' או 'פה' תהא קבורתכם, דהיינו במקום שהיו עומדים אז!

ואולי י"ל, שהקב"ה רצה להשריש יסוד גדול זה בלבבות של ישראל, שרק בדביקות להתורה ומצוותיה יש חיים, טוב, ואושר, אבל דרך שהיפך התורה היא מות, רע, ומר. וכל זה נכלל באמירה זו 'אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם', דהיינו שרק אם תקבלו התורה ותדבקו לעץ החיים זה, יהיה לכם חיים וטובה, ואם לאו 'שם תהא קבורתכם', דהיינו שם – בדרך של הרשעים שחיים חיי הפקר, אצלם אין חיים אלא מות. ולכן אמר דוקא 'שם' תהא קבורתכם, דהיינו 'שם' במהלך החיים שלהם תהא קבורתכם. אבל כאן עם קבלת התורה יש חיים, טובה, ואושר אמיתי! (עי' 'אור המועד' לחג השבועות. 'אור התורה' לפ' ראה)

זחי בהם' לקיים התורה עם 'פרישקייט'

ובאמת בהכרח ב'אין חיים אלא תורה', ממילא יעשה האדם המצוות בשמחה ובחיות. וענין זה מרומז גם במקום אחר בפרשה זו, דכתיב (יה, ה) 'זשמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם', וכתב השל"ה הק' (דרך חיים תוכחת מוסר, ד): 'רומז על כל מה שיעשה האדם יעשה בזריזות נפלא, זהו זחי בהם' כלומר בחיות נמרץ, על דרך שפירש רש"י (ברכות נא.) על ענין עשרה דברים שנאמרו בכוס של ברכה, ואחד מהם 'חי', ופירש רש"י ז"ל 'פרישק'א' בלע"ז, והכוונה בכאן כלומר שיעשה בבריאות ובחיות ובזריזות כל מעשה אשר ציווהו השם יתברך" ע"כ.

והג"ר ראובן קרלינשטיין זצ"ל הביא בשם הג"ר הלל ויטקינד זצ"ל (ר"י בית הלל) שאמר דבר רמז על לשון חז"ל 'זחי בהם ולא שימות בהם' (נדרים ב'יחי ראובן, פ' אחריו): יתכן בן אדם שאומר לעצמו: 'קשה לשמור שבת, יש כל כך הרבה הלכות ודינים, אבל אין לי ברירה, אני שומר שבת, כי אם לא אשמור – אשרף בגיהנום. ישנם כאלו הנוסעים בשבת לים, וזה דוקא יכול להיות מהנה, אבל לא חסרות לי צרות, מה אני יכול לעשות!...

אמנם, אי לכל שמירת שבת שלו, ובכלל לכל המצות שהוא מקים כגישא כזו! 'זחי בהם' הקב"ה רוצה שהתורה והמצוות יהיו 'זחיים' שלנו! שכל השבוע אצפה לשבת קודש. אצפה להניח תפילין! וכן בכל המצוות, לשמוח בקיום התורה והמצוות בחיות והרגשת אושר! תרי"ג מצוות הם לא תרי"ג בעיות, אלא תרי"ג זכותים!

והיוצא מכל הנ"ל, שבהשקפה הנכונה על שמירת התורה והמצוות כראוי, בהרגשת האושר וה'חירות' האמיתי של העובד את בוראו, בזה יהיה כה'שעיר להשם, שיכיר את חובתו בעולמו וישמח בחלקו על הזכות הגדול והנפלא לעבוד ולשם את השם, להתקדש ולקדש את שמו תמיד, ו'דורשי ה' לא יחסרו כל טוב', משום שלא חסרים כלום, שיש לנו חיים של תכלית, חיים של תוכן, חיים של אהבת תורה ויראת שמים בשמחה ובצהלה!

'אני שמח על מה שאין לי'

'הדובנא מגיד' ז"ל אמר משל, אשר נוכל ללמוד מוסר השכל גדול לענינינו, וז"ל (אהל יעקב, פרשת נשא):

"משל לשני עשירים היו בעיר, והיה ביניהם שנאה גדולה, ולזמן התחתן אחד עם בתו ולקח לו חתן ממשפחה יקרה הנודעת לשם ולתהלה, והשני נתקנא בו למאד. והיה ב' וג' שבועות אחר החתונה הרגיש בהנער מדות מגונות ותועבות גדולות, וימר לו מאד, וישלח לקרוא את השדכן ויספר לפניו את אשר קרהו, ויבקש אותו לאמר 'ראה ועשה כחכמתך שיתן לבתי גט פיטורין ואני אתן את שכרך!' ויאמר לו טוב הדבר, והתחיל לדבר על לב הנער, עד כי נתן לאשתו גט פיטורין.

מה עשה השדכן, הלך אל העשיר השני והתחיל לדבר עמו אודות בתו הבתולה, ויאמר אל השדכן הרבה ארבה מאד מזהר השדכנות, אך תנה לי את החתן הזה ויחלץ חושים ויוציא אותו מבית חותנו לאמר אתור לך מנוחה אשר ייטב לך, והביאו בית העשיר הזה והתקשר עמו. והיה בעשותו המשתה הזמין גם את חותנו הראשון בתוך הקרואים, והיה אחרי אכלם ואחרי שתייתם התחילו לשמוח כמשפט הנהוג, והיו מרקדים והולכים במחול אבי הכלה ואבי המגורשת מן החתן הזה, והם שמחים וטובי לב מאד מאד גם יחד! וישאלהו אחד בסתר לאמר 'לשמחה מה זו עושה, איך תשמח כ"כ בשמחה שאינה שלך?!' ענה ואמר: 'אבי הכלה הוא יעלו לבו על שהשיג חתן הזה, ואני אגיל ואשמח על שהוצאתי אותו מביתי כי נפשי מאד אותו ורוע ענינו ברוך שפטרני ממנו!' ע"כ.

ויתכן ללמוד מהמשל להנמשל, שאנו בני ישראל ה'ממלכת כהנים וגוי קדוש', כשרואים שגויי הארצות שמחים בה'תפתחות' השגת תענוגי עוה"ז, רצים מסוף העולם ועד סופו, ויש אשר הולכים ל'חלל' העולם ולהירח, מתגאים בהשגות והתפתחות המדע... ואנו ג"כ שמחים שמחה גדולה, אבל לא אותה השמחה של האומות, אלא שמחה אחרת לגמרי, שמחה על ש'לא עשנו כגויי הארצות, ולא שמנו כמשפחות האדמה, שלא שם חלקינו כהם, וגורלנו ככל המונס', שהם רצים לבאר שחת, והולכים אחרי ההבל ויבהלו. ואנו רצים לחיי עולם הבא, ושמחים גם בהפרודור בעולם הזה, שמחים בדברי תורה, בקיום המצוות בחיות והרגשת אושר שמחה ונחת תמידית! ושמחים על שלא חסר לנו כלום, כי בתורה ומצוות יש לנו הכל!

אנו רצים והם רצים!

סיפר הרב פישל שכטר שליט"א: פעם לקחתי את ילדי ל'שדה תעופה' והלכנו על ה'רכבת' שהולך סביב וחוזר בשטח שדה התעופה, ופגשנו בגוי אחד 'טייס' שהיה על הרכבת, והתחילו לשוחח איתו, והוא שאל לאיפה אנו הולכים, ואמרתי לו שלא הולכים לשום מקום, אלא הולכים על הרכבת סתם הלך וחזור! אז התבטא גוי ההוא ואמר: 'תראה, אני בעבודתי כ'טייס' אני נוסע מסוף העולם ועד סופו, אבל אני לא מגיע לשום מקום של תכלית, אבל אתם לא הולכים לשום מקום, אלא הולכים הלך וחזור במקום אחד, אבל הגעתם לתכלית בחיים, עם משפחה נפלאה, ילדים נחמדים, ועם שאיפה טובה בחיים!' ע"כ.

כשנתבונן בהאושר הנפלא שיש לנו לחיות כיהודי שומר תורה ומצוות, לחיות חיים של תכלית, של תוכן נצחי, נבא לשמוח בחלקינו, ולעבוד את ה' ביתר עוז וזריזות, ולא יפול מחשבה בלנו כאילו אנו חסרים מתענוגי עולם הזה והבליה, אלא אדרבה 'אשרינו מה טוב חלקינו ומה יפה ירושתינו'!

סג התעלות מתוך המתמודדות במלחמת היצר הרע

למה קורין בפרשת עריות ביה"כ?

ידוע שפרשת איסורי עריות הכתובה בפרשת אחרי מות, אנו קוראים אותו ביום כיפור בקריאת התורה של מנחה, ולכא' זה צ"ב, שיום הכיפורים הרי היא יותר נשגב בלוח השנה, וכל יהודי שבא לבית הכנסת עומד באימה וביראה לפני אדון הכל, וכי ביום קדוש כזה אנו צריכים להתעורר באזהרת פרשת טומאות עריות החמורות? והנה התוס' במגילה (לא). כתבו על הגמ' שאמרו שם 'ובמנחה קוראין בעריות: "לפי שהנשים מקושטות בשביל כבוד היום, לפיכך צריך להזכירם שלא יכשלו בהן" ע"ש. אמנם לכא' אכתי צ"ב, שוכי הנשים מתקשטות ביה"כ יותר משאר ימים טובים, שדוקא ביה"כ אנו צריכין להתעוררות זו?

ובענין זה יש לעמוד גם על מה שאמרו חז"ל (אבות ה, ה) 'עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש וכו' ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים וכו'. ולכא' תמוה, שהרי יום כיפור הוא יום היותר נשגב בכל השנה כולה, והמדובר כאן אודות הכהן הגדול מאחרי, שעומד לאחר שבעה ימים של פרישה לפני יוה"כ, והוא עומד בקדש הקדשים המקום היותר קדוש בעולם הזה, וא"כ תמוה, וכי למצב מרומם כזה צריכין לינס' שלא יראה טומאת קרי ביה"כ, וכי זה למעלה מדרך הטבע?

ובפירוש תוספות יו"ט שם עמד בזה, וכתב בזה"ל: "יש מי שהקשה, ולמה יארע לו קרי אחר שהיה מזוין אותו כל שבעת הימים, והוא בטהרה כל היום, ההוא וזקני העם כל הלילה לא יחשו מלזרוז שלא יבוא לידי שינה. והתשובה לכך הוא, כי יצר הטוב ויצר הרע מתקוטטים זה עם זה כשני אויבים, וכשאחד מהן קרוב להיות מנוצח יתחזק על עמדו בראותו כי בלתי אליו הרעה... ולזה היה קרוב מאוד להיות הכהן בעל קרי" ע"ש.

הרי למדים אנו מכאן, שאדרבה היות שיוה"כ היא יום קדוש ונשגב מאד, לכן היצה"ר משתדל ביותר שאת ויתר עוז להפיל את האדם ממעמדו ומקדושתו, ומשתדל ביותר להביא טומאה להכהן הגדול בעומד במקום קדוש מאד בזמן קדוש מאד, על דרך מאמר חז"ל 'הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו'! (נב. הב"י באו"ח סי' תרכ"ב כתב: "טעמא דקורין בעריות, לפי שנפשו של אדם מתאווה להן, וצריך לקדש עצמו מהן" ע"כ. והט"ז בס"ק ד' כתב: "דכיון דנפשו של אדם חשקה בעריות טפי מכל עבודות, ע"כ מזהירין ע"ז ביו"כ שהוא יום נורא וחזק בלב האדם טפי משאר ימות השנה" ע"כ)

כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו

ואולי יש להדגיש, שאנו למדים מענין זה, שהיצר הרע שהוא חכם גדול בבואו להכשיל בן אדם, ולכן הוא משתדל מאד להפיל מי שהוא עומד במדרגה יותר גבוה, כי יודע שאם יצליח להפיל אדם זה במצב מרומם זה, ירוויח היצר הרע הרבה מאד מעבודתו, ולכן משתדל יותר אצל מי שהוא יותר גדול מחבירו.

וכמו שכתב בזה ה"סבא מקלס' זצ"ל ביאר, וז"ל: "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו (סוכה נב). הענין כי שומרי המכס ישתדלו לתפוס גונבי המכס היותר רב, כי מאלו שכרם, היינו האחוזים שלוקחים הם יותר. כן היצר משתדל על אדם גדול יותר, שממנו הריות שלו יותר" ע"ש. (חכמה ומוסר, ח"א עמ' קנא)

ודבר רמז כתב בספר 'אור המאיר' לבאר את הפסוק 'אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח', שבעת שיש מלחמה על סדר עבודתי, בזה יש לי סימן שאני הולך בדרך אמת, כי מי שהולך בדרך שקר אין אומרים עליו כלום, ואין מי שיקום עליו למלחמה, כמו מי שנשוא משא של זבל, אין עומדים עליו רוצחים לקפחו, אולם אם הנושא משא של אבנים טובות, אורבים עליו מכל צד, כן הוא גם בעבודת ה'! (שומר אמונים, מאמר הבטחון פי"ד)

הצריך ללחום בידוע שמוזמן להתעלות בו מאד

ויסוד זה הוא לחיזוק גדול להעובד את השם, ולחום מלחמת היצר הרע, שלא יחשוב שאם תמיד צריך ללחום באיזה נקודה בעבודת ה', שהיצר הרע מתגבר בו בנקודה מיוחדת, שירגיש עצמו כשפל וכאיש פשוט, אלא אדרבה ידע נאמנה שאם היצה"ר שהוא השונא היותר גדול של האדם, הוא מתגבר בהאדם בנקודה מיוחדת, בידוע שהאדם מוזמן להתעלות ביותר במלחמתו בענין ההוא במיוחד. וכמו שכתב בזה הג"ר צדוק הכהן מלובלין זצ"ל, וז"ל:

"כל אדם יש לו חמדה מיוחדת, ובאותו דבר שחמדו ותאותו גוברת ביותר, בדבר זה עצמו הוא כלי מוכן לקבל ברכת ה' אם ישוב אל ה' בכל לבו, היינו להכיר שחמדה זו הנטועה בו מהש"י" ע"כ. (צדקת הצדיק, אות קפ"א). ועוד כתב: "כל אחד ידע שבמה שיצרו תוקפו ביותר הוא כלי מוכן לאותן דברים ביותר להיות נקיים וזכים אצלו. ובדברים שהרבה לפשוט בהם ידע שהוא כלי מוכן להיות דווקא באותו דבר נקי ובר לבב.

ולכן איתא בויקרא רבה (פר' כ"א) ש'אבאר שבו חטא בו יעשה מצות', ואין זה רק תיקון לעבירה הקודמת מדה כנגד מדה, אבל הוא גם תיקון נפשו, בפרט כי כ"א נברא לתיקון איזה דבר פרטי אשר בו נתייחדה נפשו בפרט ואין לה חבר, כמו שלא נמצא פרצופים שונים" ע"כ. (שם, אות מט). ועוד כתב: "מי שיש לו תשוקה גדולה לתאות הגוף, אל יתעצב בזה לחשוב כמה פגום הוא שיש לו תשוקה כ"כ, כי אדרבה הוא כלי מוכן לתוקף אהבת ותשוקת דרישת האמת" ע"כ. (שם, אות מד)

ובענין זה כתב הג"ר שלמה וולבה זצ"ל (עלי שור, א' עמ' לה): "וגם בהתקף היצר קשות, אין להתייאש ולהתעצבן. יתכן, כי דוקא מתוך התקפותיו של היצר הננו לומדים במה עלינו לעבוד, ובמה אנו נועדים לשלמות" (ע"ש שהביא דברי ר' צדוק הנ"ל, וביאר הדברים למעשה)

נסיין' מלשון נס להתנסות

ובאמת ענין זה הוא יסוד בכל ענין תכלית הנסיונות שעוברים על האדם בעולם הזה, שאינם באים כדי שיכשלו בהם בני אדם, אלא אדרבה תכליתם שיעמוד האדם בהם, ולהתחזק, להתגדל, ולהתרומם על ידם. שבאמת תיבת נ'סיון' כוללת שני פירושים, א' כענין 'מבחן' שיצאו מחשבות לבם מהכח אל הפועל, וגם פירושו מלשון 'התרוממות', כמו 'הרימו נס על העמים' (עיי' רמב"ן שמות כ), וב' הפירושים מתאחדים שע"י שיעמדו בבחינה יתרוממו, ומדה זאת נוהגת תמיד שכשהקב"ה רוצה להעלות את האדם לגדולה באיזה מדרגה, הוא בוחנו מתחילה, ועל ידי הבחינה מתעלה האדם במדרגתו מאד. וכמו שמצינו בגמרא שהרוגי לוד שקידשו שם שמים אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתו, ולכא' לאו דוקא הריגה, אלא ה"ה כל מיני צער ועינוי שאדם מתסר בעבור הקב"ה, נתעלה מדרגתו לעולם הבא! (במחשבה שניה, עמ' 18)

ומצינו יסוד זה בהקדמה ל'שב שמעתתא' (אות ו):

"ויבזה נראה לפרש מאמרם ז"ל (בר"י ט, ט) "והנה טוב מאד, 'טוב' זה יצר טוב, 'מאד' זה יצר הרע", והוא לפי שיעצר הרע נקרא כסיל, ויצר טוב נקרא חכם, לזה כאשר יהיה התנגדות מצד הסכלות שהוא יצר הרע, אל צד החכמה שהוא יצר טוב, ויתגבר השכל שהוא יצר טוב על הסכלות, ויתעלה במעלות רבות מאשר היה מקדם, מה שאין כן אם לא היה יצר הרע מנגד, לא היה התגברות והיה 'טוב' מצד עצמו אבל לא 'מאד', ועל ידי היצר הרע המנגד מתגבר היצר טוב ונעשה 'טוב מאד'!

וכאמור, במיוחד מי שתקפו יצרו בדבר ומתגבר ומתחזק כנגד יצרו הרע, הרי מעלתו וחישבותו גדולה פי כמה, כענין של 'לפוס צערא אגרא'. ודבר נפלא אמר בזה הג"ר שמואל ואזנר זצ"ל, לבאר את הפסוק (שמות י, ט) 'בנערינו ובזנינו נלך', שהנה לכא' היה לו להקדים את ה'זקנים' שהם חשובים יותר מהנערים. אלא כי כל בני ישראל שמרו על קדושתם גם בהיותם בתוך טומאת מצרים, וידוע כי הנסיון אצל בני הנעורים מר וקשה הרבה יותר מאשר אצל הזקנים שכבר בטל מהם יצר הרע, נמצא שהנערים נתעלו יותר מן הזקנים, שכפי קושי הנסיון כך מתרוממים יותר, על כן ראוי להקדים את הנערים לפני הזקנים! (באר הפרשה, בשלח תשפ"א)

האדם מתגדל ומתעלה ע"י עמידה בנסיונות

והנה מצינו בחז"ל (מגילה יא). "שמואל אמר לא מאסתים ולא געלתים לכולתם" (ויקרא כו, מד) לא מאסתים בימי יונים, ולא געלתים בימי נבוכדנצר, לכולתם בימי

המן. והקשה בזה הג"ר אהרן לייב שטיינמן זצ"ל, שלכא' הדברים תמוהים, הלא באותם ימים כל כך הרבה נשחטו ונשרפו ומתו בשאר מיתות משונות, וכי זה לא נקרא 'מאסתם' או 'געלעטס'? אמנם אחרי כן היה נס, אבל בשעת הגזירה היה לכא' 'מאסתם'.

אלא שלכל דור ולכל תקופה יש נסיון, ומי שמתחזק בכל הכח ועומד בסנין שלו, קומתו הרוחנית גדלה עשרת מונים לעומת מה שהיתה גדלה אלמלא הנסיון. כל גדלותו של מרדכי באה לו רק מפני שעמד בנסיון של התקופה שלו, ש'לא יכרע ולא ישתחוה', גם ממתיחו ובניו זכו למה שזכו מפני שעמדו בנסיון הגדול שהיה בדור שלהם, שרבים התיוונו, ואילו הם קמו למחות לכבוד ה' ותורתו, ויצאו במסירות נפש להגן על קדשי ישראל, מסירת נפש העלתה אותם לדרגה של מתתיהו ובניו, הסמל והדוגמא שנוכרים לדורות.

לפי זה מבואר, שכל הקשיים שהיו לעם ישראל בכל צרותיו אינם בגדר 'מאסתם', שהרי הדבר נועד לשמש כאמצעי לעליה למי שיעמוד בנסיון ויגיע לדרגות עצומות כמרדכי וממתיחו. כשאנו נתונות בצרה ח"ו, אין פירושו של דבר שהקב"ה זנח אותנו ח"ו, אלא רצון ה' בזה הוא שנצל את הנסיון כדי לעלות ולגדול" ע"כ. (ע"פ זימטוק האור' פניני הגרא"ל עמ' תקמט, הובא באוצר פנינים ועובדות ח"ג עמ' קסט)

יצרו גדול הימנו בעניני קדושה

וענין זה נוגע במיוחד בעניני נסיונות בקדושה, כמש"כ ה'סדר היום' בענין שמירת קדושת הברית (סדר הנהגת הלילה):
"ותדע דמה שאמרו חכז"ל (סוכה נב.) 'כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו' לא אמרו אלא בענין האבר הזה, שאם נאמר על שאר עבירות גול וגניבה וחלב ודם, הרי אנו רואים שאין לגדולים תאוה בהם כלל, לא מעט ולא הרבה, ויצרם כבוש וחלל בקרבם בענין זה. אלא ודאי לא נאמר אלא על הדבר הזה, שכל מי שהוא בקדושה ובפרישות יצרו מתגבר עליו להעבירו, כמו שמצינו כמה מעשים בגמרא בענין זה, ואנו רואים בענינו התגברות יצר הרע על דבר זה, ולולי ה' שהיה לנו להתגבר עליו כמעט כסדום היינו לעמורה דמינו. אבל ישראל קדושים מובדלים מהם כדי להתרחק מצד הטומאה כל האפשר, וצריך כח גדול וחזק וגדרים גדולים שיוכל להמלט ממנו, כי כל מצודיו וחרמיו רובם בענין זה" ע"ש שהרחיב בזה.

ונקודה אחרת אמר הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל (שיחות מוסר, מאמר צא דרכי היצר) בענין 'כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו, וז"ל:
"ונראה שהטעם שהיצה"ר מתגרה בתלמידי חכמים ביותר הוא, כי אם יצליח להכשיל את הת"ח ואף בדבר פועט, יצא היצר נשכר לאין שיעור, כי מהותו של תלמיד חכם שגדור הוא, ואם אך עלה בידו היצר לפרוץ את הגדר, אז שינה בזה את כל מהותו של הת"ח, כי שוב אינו גדור, ויהיה בכחו להכשילו שוב ושוב בנקל, כי נפרצב הגדר המונעת בעדו לעשות כל שיחפץ... ולכן מוטל על הת"ח משנה חובה לטכס עצות מול היצר, וכשמתבונן ורואה פירצה קטנה, עליו להזדריז ולגדור גדר סביב הפירצה, למען יהיה שוב גדור" ע"ש.

גיבורי כח במלחמה הנמשכת

וכדאי להתבונן בדבריו הנפלאים של הג"ר אליהו דסלר זצ"ל (מכתב מאלוהיו ח"ג עמ' 40) במאמר 'מלחמת היצר', שבתחילת המאמר כתב הקדמה בזה"ל:
"לפי דעתנו, מכירים אנו כבר היטיב את היצר הרע, אבל האם כך הוא באמת? נבהיר שלשה דרכים בתחבולות היצר הרע, אשר כדאי להתבונן בהם, ישמע חכם ויוסיף לקח, לדעת ולהכיר את האויב הגדול העומד נגד האדם מיום היוולדו ועד העת אשר ישיב נשפו ליוצרו, הלא אם נרצה להלחם בו ולהתגבר עליו, עלינו ללמוד להכיר את דרכיו ואת תחבולותיו".

ודרך השני שמנה שם נקרא 'דרך ההכפלה', וז"ל: "דרך השניה בכוח היצירה היא, שהיצר לא רק 'מתחדש' בכל יום, אלא אף 'מתגבר' בכל יום, כמ"ש בגמ' סוכה (נב.) 'יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום'. הכנעת היצר אינה מבטלת אותו אלא רק דוחה אותו. וכשהיצר מתחדש, קיים כבר רצון כפול להרע, הרצון החדש בצירוף הרצון הקודם שנדחה ועכשיו התעורר שוב, לדוגמא אדם הרגיל בעישון סיגריות ורוצה להגמל מזה, בשעה ראשונה עדיין קל לו, אולם אח"כ קושי הנסיון גדל יותר ויותר, כיון שהרצון המאוחר כולל בתוכו את הרצונות הקודמים שנדחו אבל לא נתבטלו...

איתא בילקוט (תהלים רמז תת"ס) "גיבורי כוח עושי דברו, ר' יצחק נפחא אמר אלו שומרי שביעית, בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום אחד, לשבת אחד, לחודש אחד, שמא תאמר לכל ימות השנה? ודין חמי חקליה בירא כרמיה בירא (זה רואה שדחה בור, כרמו בור) ושתק, היש לך גבור חיל גדול מזה?!

אין הכנעת היצר במשך יום דומה להכנעתו במשך שבוע. ומה גדולה כבישת היצר במשך חודש, וכל שכן במשך שנה תמימה! אין כאן רק קושי של המשך הזמן, אלא התקפותיו הולכות ומתגברות כפי שביארנו. לכן כשאדם מתגבר על רצונו לעבד את שדותיו השוממות במשך כל שנת השביעית, אין לך גבור חיל גדול מזה! עלינו תמיד להוסיף בחיוקנו, ולא להסתפק בחיוק של אתמול, כדי שנוכל לעמוד נגד התקפות היצירה ההולכות ומתגברות" ע"ש.

הרי שבדבר שאדם לוחם מלחמה נמשכת, בזה הוא מכלל ה'גיבור כח עושי דברו', שלוחם בהמשך הזמן, גם כשהיצר הרע מתגבר ומתחדש כנגדו בכל יום ויום, וחשיבות מיוחדת יש לגיבור כח זה, שאינו מתייאש אלא לוחם ולוחם בתמידות!

חובת לימוד המוסר בכל יום ללחום היצירה החדש

ובענין 'כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו', לציין מחשבה יפה בענין זה, והוא בדברי המשנה ברורה (סי' א סק"ב), לענין חובת לימוד המוסר בכל יום, וז"ל: 'יצריך האדם לקבע לו עת ללמוד ספרי מוסר בכל יום ויום, אם מעט ואם הרבה, כי הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו' ע"כ. וחשבתיו להעיר, דלמה הביא חז"ל זה של 'הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו', ולא לשון כללי של 'יצרו של אדם מתחדש ומתגבר עליו בכל יום', או מאמר כע"ז, שזה מראה חובת לימוד המוסר ללחום עם היצר הרע.

ואולי י"ל, שבא לפרש למה אמר שיש חובה ללמוד מוסר 'בכל יום', ולא יהיה סגי ללמוד רק מפעם לפעם, פעם בשבוע וכדומה. ולזה כתב 'כי הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו', כלומר, שאם למדת מוסר אתמול, אז בע"כ נעשית יותר 'גדול' מביום שלפניה, ואם כן מחמת עליה זו גופא עליך ללמוד מוסר גם היום, כי גם היצר הרע שלך נעשה יותר גדול משהיה לפני אתמול! ולכן חובה ללמוד מוסר בכל יום ויום!

מסופר שפעם שאל אחד את החפץ חיים זצ"ל, שמתמיה על עצמו במה שהוא היה עני ונתעשר, ומקודם כשהיה עני היה מתאוה לעשות צדקה וחסד, ולאחר שנתעשר נהפך לאיש אחר וקשה עליו הנתינה, מדוע נהפך ליבו? השיבו הח"ח, כי זה נכלל בכלל של 'כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו', משל לאדם שבא לחנות על דעת לקנות מעט קמח באיזה פרוטות, והחנוני אמר לו שימלא בעצמו הקמח בשקו כפי רצונו, והלה שמח ומילא קמח הרבה יותר מכפי שהיה בדעתו מקודם, ולא הבין שאם הקונה מוסיף קמח אז החנוני מוסיף כנגדו אבני משקולות מדה כנגד מדה, וצריך לשלם הרבה יותר ממה שחשב מקודם.

והנמשל, מכיון שנתעשר היה אמור להוסיף על נתינתו, אבל היצר הרע ג"כ נתגדל כנגדו ומונעו מלתת אפילו הפרוטות שהיה רגיל לתת בעניותו! והעצה נגד היצר היא לתת ולחזור וליתן בלי לחשוב הרבה, כמו הרוצה לטבול במקוה קרה שעליו לקפוץ לתוך המים בלא לחשוב ולטבול בבת אחת! (ח"ח עה"ת פ' פקודי)

אם אין לו יצירה למה לו לחיות בכלל?

מעשה נפלא סיפר הג"ר יעקב אדלשטיין זצ"ל: בהיותי בישיבה היה פעם בחור שהלך להחזון איש זצ"ל, וביקשו שיברכנו שיסתלק ממנו היצר הרע ולא יהיה לו נסיונות יותר! והשיב לו החזון איש: 'מה אתה כזה שוטה, אתה רוצה למות? לאדם חי יש יצר הרע, רק בשביל זה אדם חי להתגבר על היצירה, אם אין לו יצירה למה לו לחיות בכלל, רק למת אין יצירה, אבל החכם יודע מה לעשות עם היצירה?' ('אהל משה' עה"ת, ויקרא עמ' רפ"א. והרחבנו בזה ב'אור התורה' לפ' וישב). ומסופר, שפעם בא לפני החזון איש בחור אחד שהעיק לו מאוד על לבו, היו לו בעיות משפחתיות קשות והיה צריך להילחם בהם, כאשר סיים לספר כל אשר בלבו, תפסו רבינו בשתי זרועותיו ואמר לו 'אה! גבור! גבור! הבחור אמר שחש כאילו ב' חוטי חשמל מזעזעים את גופו! (מעשה איש ב, עמו קצו. וע"ע באור התורה פ' צו).